

22048
4

raizo

100

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

684

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

L. eleg. 8.
558-14

A MÁRIA DOROTHEA-EGYLET NÖNYVTÁRA

SZERKESZTI
SEBESTYÉNNÉ STETINA ILONA.

IV.

ÚTI RAJZOK

ÉS

TERMÉSZETI KÉPEK

IRTA

HERMAN OTTÓ

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

RÉVY FERENCZ.

BUDAPEST,
MÉHNER VILMOS KIADÁSA.

(IV. ker., Papnövelde-utca 8. sz.)

28. Ára 50 kr. = 1 kor.

2. eleg.
558 x 66

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ÚTI RAJZOK
ÉS
TERMÉSZETI KÉPEK.

Országos Széchényi Könyvtár

A MÁRIA DOROTHEA-EGYLET
KÖNYVTÁRA.

SZERKESZTI
SEBESTYÉNNÉ STETINA ILONA.

IV.
ÚTI RAJZOK ÉS TERMÉSZETI
KÉPEK

IRTA
HERMAN OTTÓ

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
RÉVY FERENCZ.

BUDAPEST,
MÉHNER VILMOS KIADÁSA.

(IV. ker., Papnövelde-utca 8. sz.)

ÚTI RAJZOK
ÉS
TERMÉSZETI KÉPEK

IRTA

HERMAN OTTÓ

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

RÉVY FERENCZ.

BUDAPEST,
MÉHNER VILMOS KIADÁSA.

(IV. ker., Papnövelde-utca 8. sz.)

1894

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

22.048/4

~~22.684~~

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA
Nyomtatv. Növedéknapló
1894. év. 384. sz.

BEVEZETŐ SZÓ.

A hitves hűséges gondoskodása, jó emberek buzgósága — mindkettő a legtisztább szeretet forrásából fakadva — összegyűjtötte, sajtó alá rendezte azokat az apróságokat, illetve azoknak egy kis részét — a melyeket életem kevés nyugalmas órájában papírra vetettem,

Összegyűjtötték — és valóban szerény, mondhatnám szegényes koszorúba fonták, egy intézmény javára, a mely két főnséges jelszó alatt működve árasztja áldását azokra, a kik a nemzet reménységét: ifjuságát oktatják, nevelik. Azt a reménységét a nemzetnek, melynek hivatása nem az, hogy a közélet piacznán, tehát a nyilvánossággal járó zajjal küzdje föl magát jelentőségre, hanem az, hogy a nemzet — egyszerűs mind az emberiség legszentebb helyén: a házi tűzhelynél áraszsa majdan csöndes, odaadó munkájának áldását.

Az a két jelszó: a nő nevelése és az emberszeretet.

Hát jó.

Belényugszom, hogy ez a szegényke koszu a nyilvánosság elé kerüljön; jusson gyöngéd szivű, jóságos lények szeme elé. Én boldognak vallanám magamat, ha az e szerény dolgokból kipattanó szikra melegítő tüzet gyujtana valamely ifju lélekben; és kétszeresen boldognak, ha igénytelen rajzaim rokonszenvet támasztának irántam a kis könyv egy-egy olvasójában.

Mert egy-egy gyöngéd érzésű lény rokonszenve nagy kincs annak, a kit az élet megtanított arra: mi a rosszakarat, mi a gyűlölködés . . .

És ti, a kik ezeket az apróságokat olvassátok, talán kérdezni fogjátok: honnan a bevezető szónak ez a bánatos hangja, annál az embernél, a kinél máskülönben a humor nem is oly ritka vendég?

Az ok nagyon egyszerű: elolvastam újból egy-két apróságot a könyvecskéből s a hol arról volt szó, hogy a hang, a természet ez érthető szava, mily gondolatokat fakasztott bennem, ott újból fájó tudatára ébredtem annak, a mit már régen tudok, hogy nekem a pacsirta már nem énekel — csak röptét láthatom — — — nagy a csönd körülöttem! . . .

És mégsem!

Mert hiszen én a hitves szíven s a ti jószágokon át meghallom azokat a hangokat ma is, a melyek nekem egykor olyan édesek voltak.

Herman Ottó.

Volt egy nehéz időszaka életemnek, mikor e könyvben foglalt apróságok íróját a családi tüzhely mellől messze tengerekre szólitotta ki a komoly munka és kötelesség szava — az északi madárhegyek tájára. Egyedül maradtam, néha hetekig sem hallva hirt arról, a kit szeretetem tulzott aggodalma ezer baj, küzködés, sőt életveszedelem közt vergődve állított előmbé. Az egyedüllét szorongó napjaiban fogant meg bennem az elhatározás, hogy összegyűjtsem uramnak a lapokban huszonöt év leforgása alatt elszórt apróbb dolgozatait — önzésből . . . magamnak! hogy az egyedüllét nyomasztó keservét megnyhitsem, hogy az idő- és térbeli távolság elválasztó hatalmát kijátszva — vele lehessek.

Heteken keresztül naponta bejártam a nemzeti muzeum könyvtárába és forgattam az óriási foliansokat, kutattam, olvastam, irtam, míg végre összegyűjtöttem mind azt, a minek egy kis részét itt veszi az olvasó. A célzt elértem velük — akkor legalább. Ezek a kis rajzok elfoglaltak, lekötöttek; közel hozták hozzám a távollevőt, a ki azokból lelke egy részével beszélt hozzám.

Most, hogy ezt a néhány — a jelen célnak megfelelőleg kiválasztott — rajzot könyvbe foglalva látom magam előtt, visszagondolva ama nehéz napokra, azzal a meggyőződéssel bocsátom a kis gyűjteményt utjára, hogy ha csak félannyi élvezetet szereznek majd az olvasónak, mint a mennyi vigasztalást nekem akkor nyújtottak, úgy az én „önzése“ kétszeresen és nemesen van megjutalmazva.

Herman Ottóné.

OSZK

Nemzeti Széchényi Könyvtár

Adriai képek.

I.

A tenger.

Az a tenger! Hányszor kínoztam el képzelőtehetségemet; igyekeztem a tó vizét a láthatárig kiterjeszteni, igyekeztem elképzelni, hogy a róna merő viz.

Mind hiába! Éreztem, hogy ez mind kevés azon fogalomhoz képest, a melyet száz és ezer leírás a „tenger“ szóba foglalni igyekezik — hasztalanúl. Bizonyos dolgokkal szemben szegénynyé válik a leggazdagabb nyelv, hitványnyá válik a legmerészebb ecset is, — a tengerrel szemben bizonyosan, ezt már jókor tudtam. A Krajna legnyomorultabb sziklás vidékén letett a civilizáció lova, a vasút, Szt-Péter táján, és azontúl le nem kerültem saját — lábaimról Záraig.

Egy szép napon megláttam az örök szép Quarnero öblöt, a „magyar tengert.

En tehát azt nem tudtam, hogy a tenger sötét aczélszöld s hogy — lélekszik.

Noha a Quarnero egy tó benyomását gyakorolja reánk — mert a Lusina, Veglia, Cherso sziget-csoport elzárja — mégis, milyen tó ez! Az ember egyszerre roppant törpének érzi magát — nem tudja, hogy mért, de csak érzi. A habok úgy emelkednek, mint egy óriás melle a lélekzettől, s e lassú, egyenletes mozgás oly természetű, hogy legott értjük, hogy itt egy ellenállhatatlan hatalom működik. A kereskedelmi hajó vitorlája fehér pontnak tűnik föl, még közélről is, a hajó teste nem is látszik, mert a hullámok — a csendesek is — elfedik. Az Indiá-

kát járó gőzhajó gyűjtőszálnak látszik, s el kell hitetnünk magunkkal, hogy a fel-feltünedező mákszemek halászbárkák. A partok ellapulnak, noha a Karszt sziklahomlokát ők alkotják, s ők őrzik a szárazföld életét. A magyar „tengeri hatalom“ fészke: Fiume azokra a házikókra emlékeztet, a melyeket a karácsonyfa hozogat a „jó gyermekeknek.“ Cirkvenicza egy kis üstök, Novi egy fehérlelő pont: a víztömeggel, annak mozgásával szemben minden letörpül.

A látvány megbűvölt, de vonzott is. „Csak a parthoz, a parthoz!“ A fáradság elszállott.

Fiuméba érve, nem törődtem a házakkal, emberekkel, a hegyszámra felhalmozott narancsokkal, mert a tenger kellett nekem. Követtem az apályt, megláboltam a dagályt; néztem a sirály lengő röpét, a melylyel a hullám színét követte. „Gyermekeim legszebb álma — sok szép tengeri csiga! — beteljesedett;“ markolhattam belőlök, a mennyi csak tetszett.

A szakadó est is ott talált. Az örök tükörben néztem a csillagokat, mint ringott és cikázott fényök a hullámokon; és néztem az éji halászhajók sajtatüzét, a tenger e pásztortüzeit, melyeknek fénye mint egy tűzgigya futott végig a tükröző vizeken.

Ez tenger volt, de még nem az az igazi, mely a látóhatárral ölelkezik; mely, a mikor csak lélekezik, oly csábító, de mikor haragos, oly rettenésen szép.

A „La Fiumára“ táján már nem csak éghajlat, hanem társadalom szerint is érezhető dél-keleti áramlatok legyintik — néha éppen megfűvják — az északnyugoti civilizáció gyermekét, s ezt ott Fiumében, mint kikötő városban kétszeresen is megérezzük.

Furcsa bogpontja a nyelveknek, s így az emberfajtáknak is.

Tasso csengő nyelve az uralkodó; mellette burjánzik a délszláv tájszólások egész zagyvaléka: szlovén, illyr, horvát, slávon, morlák s ki tudja még hány, hasítja e kikötő levegőjét. A francia és angol, albán, görög, török — ritkán bár, de néha mégis tunisi és marocói — elem bepillant a Quarneróba

is, s rakja le alapjait annak a csodálatos nyelvnek, a melyet a Középtenger medenczéje szélén a forgalom, a közlekedés fejtett ki: a frank nyelvnek, melybe minden kereskedő nép nyelvének valami részlete bejutott.

Ez a czélszerűség nyelve, mely nem törődik a mondandók formaszépségével, grammatikájával, mert csak azt akarja, hogy bármely nemzet hajósa, kufárja megértse.

Kezdődik az „Osteria“ (kisebb vendéglő) élet, hol a „signor padrone“ egész készüléke abból áll, hogy egy fazéknyi, tedd-ide, tedd-oda cserépkályhácskában széntüzet gerjeszt, s minden megrendelt ételt azon módon a vendég szemeláttára egy lapos lepénysütőn elkészít. Apróbb vaskatlanokban főzi a kávé, s minthogy folyvást szénnel érintkeznek, inkább gyomor kovácsának, mint egyébnek nevezhető.

Legérdekesebb a halsütés. E végre egy ritka rostot helyez a kis szénkályha szájára, sorba reá rakja a halakat, megsózza, faolajjal keni meg, egy kicsit megforgatja, s megvan.

Nos még a kenyér! „hiszen — mondják — fehérnek fehér volt, de olyan szíjas, mint valami bőr és elsírta magát a kés, míg ketté vágta azt a czipófélét.“

De a parton fölhalmozott narancs, citrom, friss füge, friss és aszú szőlő, szóval a gyümölcs- és a halas-piacz csodadolgai békéltető hatást gyakoroltak a duzzogókra. Engem felvillanyoztak.

Engem az élet érdekelt, társaimat, jámbor falusi fiúkat, a tárgyak kápráztatták.

„De már ki is hitte volna, hogy még ekkora rák is létezzék, mint egy-egy verőmalacz (ez a homár, mely néha 4—5 kilo súlyú példányokban kerül a piacra), hiszen egyetlen egy ollójából annyi hús telik, mint húsz-harmincz magyar rákból.“

Az egyik fiú, kinek faluja patak mellett szerénykedik, ki tehát a fontnyi keszegét már megbámulta, hitetlenül rázta a fejét a czápa láttára, melyet ott font számra felmértek a szegényebb sorsú népségnek, s mikor már egy mázsáját kivágták, hát még

alig hiányzott a farka! A dohányzacskó alakú polypokon, melyeknek kisebb példányai mindig kerülgetnek a piacra, sehogy sem tudtak eligazodni „hol van a feje?” stb. stb.

De ne bocsátkozzam én most a halaspiacz tüneteibe; jobb ezeket az állatokat a magok elemében felkeresni, már t. i. a mennyire a természetben lehet, s a mennyire az ember gyarló tolla birja.

Lesz erre alkalom a szt-giacomoi sziklapartok és odvak táján; előbb még Fiumében is van dolgunk s végig sétálunk a tenger melléki s beljebb eső volt horvát határörvidéken, no meg azon a területen, a melyen — a népmonda szerint, az ördög összehozta a világnak minden ártogató felesleges követ, szikláját.

Fiumében egy nyugalomba vonult, galambösz háztulajdonoshoz jutottam, s nem kellett sok idő, megértettük egymást, már t. i. az italianissimo az ungharesissimót; szídtuk is egyesült erővel a szidhatót, sőt ennél még többet is.

A jó „padrone“ megcsónakáztatott, szedetett kagylót, csigát, szívesen látott asztalánál, tudakozódott családi viszonyaim után, — szóval az alatt a hat nap alatt, a melyet házában töltöttem, jó viszonyba kerültünk; tiszteltem, becsültem. Csak egy dolgát nem értettem egészen, s ez a felesége volt.

A signor padrone jócskán benn volt a hatvanasokban, felesége még nem érte el a huszat, s azok közé a szép virágok közé tartozott, melyek a tenger-széli olasz és a szláv elemből támadnak, a melyeknek fő ismertető jellege a szemeknek sajátságos mélabús tekintete. E szemek nem szórják az olasz női szem ismeretes szikázó és perzselő villámain.

De nem a korkülömbségen ütköztem meg, — nem ezen csodálkoztam, hanem a nő helyzetén a házban.

A padrone s én megebédeltünk — az asszony felszolgált. Se széke, se terítke nem volt az asztalánál, s csak a mikor mi már kiszívtuk a csibukot is, akkor terített magának, szolgálta maga magát is.

A padrone nagyot nézett rám, a mikor ezen egy kicsit megütköztem: nem értette, mi lehet ebben rendellenes?

Ez is délkeleti fuvalom volt, az első nyom, mely minél délibb vidékre jutottam, annál nyilvánosabbá, láthatóbbá lett.

De igazában, nekem Fiumében semmi kedvem sem volt a társadalom, a lakott hely fürkészésére, mert a tenger folytonosan csábított, kizárólagosan uralkodott rajtam

A part magasabb pontjára hágva, kivált dél-felé tévedezett a szem, mert tudta, hogy arra visz az út, és arra széled e folytonosan mozgó kristály-tiszta, de tömegében mégis oly sötét víz.

Ha csak egy kicsit is lezárogattam a szememet, a tengerről íme nyert, szerzett fogalmam ingerlőleg hatott a képzelő tehetségre: javítani kezdte a régen, hibásan alkotott képeket. Föléledtek még a gyermekszoba emlékei is.

Robinson Crusoë, Juan Fernandez szigetével, hűséges Péntekjével, híres monologjával, melyet a neki, akkor, haszontalannak látszó nagy darab arany felett elmondott, kívánva: bár vasat lelt volna, melyből hasznos eszközöket készíthetett volna, és még sok ilyen „volna.“

Eszembe jutott a gyermekkor sok naiv kérdése: hogy hát milyen nagy a tenger? van-e egy hajó akkora, mint a templom? vagy csak akkora-e, mint a falu háza? hol főznek, mit esznek, hol alusznak a hajó emberei? ha a hajókapitány olyan nagy úr, van-e akkora, mint a tornyunk?

Azután tovább fűződött az eszme-lánczolat. Előállott Columbus emléke, mely szintén a gyermekszoba ragyogó mese- és történet-világából maradt meg a férfi emlékezetében.

És a midőn most a hullám ringott, rajta a piczi hajó háromszögletes vitorlájával úgy lengett, mint a pehely a szeszélyes fuvalom ölén, azt az öt-hat hangyát pedig, a mely e dióhéj fedélzetén mozgott, emberszámba kellett elfogadni: szinte éreztem, mi hatott Columbusra, a midőn a „föld! föld!“ kiáltás

kimentette egy sokkal vészesebb tenger: az emberi szenvedély torkából.

Ez az igaz már nem volt oly édes élvezet, mint a gyermekkori, mely avval a szűzies optimismusával tud még örülni a mese vagy történet jó végének; de szép volt így is, szép, noha a férfi tudta, hogy Crusoë a végin is nehezen vált meg az aranytól, sőt csak erőszak által; Columbus ihlete pedig csak a Pizarro fosztogató, emberirtó, aranszomjas hadának nyitotta meg az utat.

De sőt eszembe jutott Samu is, a volt honvéd és kocsis, ki gyújtófahasítgatás közben, mit esténként végezett, minden meséjét az operencziás tengeren túli tájakról szedte, s adta oly körmönfont modorban, a minő csak a pásztortüzek körül terem, s a mely úgy hatott a hallgató gyermeksereg lelkére, hogy még álmában is folytatta játszi képeinek szövését és ragyogtatását. A jó Samunak is „muszáj” alkalma lett későbben óperencziás képzeletét helyreigazítani. Besorozták, elvitték Taliánországba; irogathatta álló nyolcz esztendeig azokat a búslakodó leveleket, a melyekből, de sohasem felejtette ki ezt a végét: „Irtam Venéziában, az sós tenger partján” ekkor meg ekkor.

A Tersatto várrom magaslatáról pompás az a Quarnero. Csak a Mont-maggiore csúcsa birkozik valahogyan a víz tömegével: feltűnik némileg. A Fiumára völgye ugyan szorong a parthelység tömegében; magán viseli az emberi munka befolyását: buja növényzetű kertjeivel, gyáraival visszaidézi a merengőt a gyakorlati élet prózájába.

De csak pillanatokra, mert a hullámjátéka újból és újból visszacsábítja, merengővé teszi a tekintetet. E játékot órákig elnézegettem főleg sekély helyeken vagy ott, ahol a tenger szakadozott, össze-visszhányt sziklák közé is behatolt.

Azt, a mit a tenger lélekzetének mondtam, ilyen helyeken lehet legszebben meglesni.

Úgy a mint a hullám dagad, ki is fut a partra, vagy be a sziklaodvakba, s úgy a mint apad, ismét visszafoly.

A mikor a tengert csak könnyű szellő ingatja; akkor a haboknak ki-befutása oly renddel történik, mint akár a lélekzés. Az érkező habok, mintha játszva kergetnék egymást, úgy tódulnak egymásra. Ilyenkor valami felségesen andalító van a tenger morajában.

A finoman tajtékzó, oszló habtaraj buborékjai, szétpattanáskor kis neszt gerjesztenek, melylyel megtelik a levegő; a hol az érkező habok sziklába ütődnek, ott csapkodó hangok ismétlődnek, s ahol a gömbölyűre kopott kavicsokon futnak végig, ott csergedező a hang.

És e hangok ezer — meg ezerszeresen változva — úgy mint a part is lépésről lépésre más — közelről, távolról jöve egyesülnek; így keletkezik az a moraj, mely a tenger zenéjében a pianót alkotja meg, a szemlélőt és hallgatót folyton vissza-visszacsábítja és marasztalja, és oly nagyon megszeretteti vele a magányt.

Úgy amint a szelek járnak, vagy rohannak, változik e moraj is; néha felkap a fortissimóig, melyben a nesz zúgássá, a csergedezés üvöltéssé fokozódik. De erről majd később.

Ez volt első ismeretségem a tengerrel. Megszerettem, híve maradtam, bármily messzire dobott is a sors — a szárazra.

Egy szép reggelen azután harsogott a trombita, pergett a dob, lábra kaptunk és én körüljárhattam az öblöt keleti szélén végig, le egészen Zengig.

A magyar tengerészet „majdani“ kikötőjét, a valóban arra termelt Buccarit csak átsétáltam. Itt messzire lopakodott be a tenger a szárazföld karjaiba, biztos medenczéket alkotva, melyeken nem uralkodik az Adria gonosz tündére, a Bóra, az a rettenetes szélvész, mely már annyi emberéletet nyelt el és még többet fog elnyelni.

Az olasz vagy olaszos népelem Fiumén túl rögtön megszűnik, s a szláv faj jut érvényre. A Quarnero-öböl szélén, vagy ehhez közel fekvő falvak népe — főleg a keleti oldalon — horvát; kissé szikár, de egészben véve szép népfaj. A pórnép között

sok a feltűnő szépség, úgy arcz, mint termet szerint is. Némely faluban a női szépséget még a népviselet is emeli, mert a ruházat fekete, a köntös melle négyyszögletesre, mélyen kivágott, úgy hogy a melle csak a szépen, gondosan ránczozott hófehér ing fedí, mely magasra ér és — a mi kellemesen feltűnik — mindig szép tiszta. A fejviselet olaszosan kötött, hófehér kendő. Ez a viselet a majdnem kizárólagosan sugár alakokat kitűnően ruházza, szépségöket mindenképen emeli.

És itt tünedezik föl először a nők szorgalma is, mely délibb vidékek felé mindinkább a rabszolgaság jellegét ölti magára. Tétlenül veszteglő vagy munka nélkül járó-kelő nőt itt nem lehet látni. Fonják a gyapjút egy rövid rokkáról, mely az övbe van dugva, s a melylyel azután járnak-kelnek, vagy seregesen letelepednek a házak előtt, nagy ritkán hallatva azt a kezdetleges, sajátságos éneket, melynek monoton nótáját rendszeren egy ifjú leány énekli, refrainjét pedig, a „hó“ szótag hosszú elnyújtását, a kar hallatja.

E falvakban aratás idején férfi nem található; elmennek mind aratóba, a ki marad, az halász s künn tanyázik a tengerparton.

Az a halászálet minden ízében sajátságos; egész menetében sok mozzanat van, mely az ember kedélyére, nyomasztólag hat.

Nem fejlődik ki benne az a nyugodalmas pásztorfilozófia, mely a szivességgel karöltve jár, s oly erősen jellemzi a mi alföldi „Földtengerünk“ tanyás népét, mely pedig szintén messze esik attól, a mit „társaságnak“ nevezünk.

A pásztor őriz és nevel; kenyere emberileg biztos; a föld, a melyen mozog nem csalja meg, nem veszíti el; a vihart, esőt a suba alatt csak kiállja.

De a halász, főleg a tengeri halász, ez más!

Kenyerét a véletlentől várja, ellesi, s az a mérhetetlen, feneketlen „föld“, a melyből kenyerét halászsza, csalfa egy elem s oly haragos, hogy el is nyeli még pedig nyomtalanul azt, a ki rája támaszkodik.

A halásznép jellemében a munka jelleme nagyon is érezhető. Hallgatag, komor egy nép, nem csak bátor, hanem vakmerő is, de nem ama nemes ösztönből, mely az igazi férfit hőssé teszi, hanem — többnyire — a szükség vak kezétől vakmerő; innen pedig a kalózság csak egy lépés, a hajótöröttek kifosztása még annyi sem.

A halászati időre kiköltöznek, valami alkalmas, odvas, sziklafalhoz fedelet tákolnak, alája egy alkotmányt, melyen hálni, holmit elrakni lehet. A sziklától csikarnak tűzhelyet s folytatják rajta kezdetleges szakácsmesterségeiket, melyeket a kozmás, avas olajszag egy félmérföldre is észrevehetővé tesz.

Ott élnek egész nyáron át, míg feleségeik őrzik a házat, s ki-kihozogatják hetenkint a szükségéseket.

II.

Az adriai néptypus.

Az a piros-pozsgás, dalos, kaczagó elem, mely a mi falusi népünket oly kedvessé teszi, itt nem terem. Valami melancholikus vonás van mindenben. A nép zárkózott tartózkodó, sőt bizalmatlan, szóval barátságtalan; s annyira gyűlöli az idegent, hogy a korty vizet is megtagadja tőle.

Innen van, hogy az Adria keleti partján megmaradt olasz telepek valóságos oázisok, s mihelyt falaikat elhagyjuk, durczás szláv elembe ütődünk, mely megtartotta czinczogó guzláját, egyhangú nótáját, noha folytonosan hallja a pesarói hattyú zengését.

A Karszt-szerű tájak mindenképen szegények. Lépten-nyomon a kopár mészsíkla mered felénk, majd kifehéritve majd mohosan; s ha itt-ott felüti magát a sovány fünek egy-egy üstöke, ez még kirívóbb színben tünteti föl a pusztaságot.

A létért való küzdelem, melyet az ember a természet ellen folytat, talán sehol sem tűnik fel oly teljes ridegségében, mint a Karszt területein.

De az ember, mihelyt a gyomra van fenyegetve, leleményes szokott lenni; itt is az.

A községek házai, voltaképen a házak, a melyek egy községet alkotnak szétszórta épülnek; az ember kevésbé társas lény, mert a szükség rászorítja arra, hogy viskóját oda építse, ahol a földből kicsikarhatja valahogyan a táplálékot.

A juh e szende állat, melynek minden testrésze és szerve felhasználható, e tájakon igen fontos, sőt a legfontosabb gazdasági tárgy, mert csak a juh csülkéi valók arra, hogy e szakadozott, köves talajon biztosan mozogjanak; szája is úgy van alkotva, hogy a legrövidebb füvecskét legelhesse; győzős a járásban és a kapaszkodásban s épen azért képes is nagy területekről a kevés táplálékot összeszerezni.

A mezőgazdaság épen sajátos. A Karszt területben bőven vannak azok a tölcséralakú mélyedések, a melyekbe helyen-közön vizek szakadnak, hogy eltűnjenek, s néha nagy távolságban ismét napfényre kerüljenek.

E tölcsérek közül a szárazok adják a mezőt és a kertet! A föld, a mely e természetes gödrök alján egy hitvány vegetációt táplál, a szó szoros értelmében kézzel van összehordva, s így szaporíttatik még mai napság is!

Ezt kapálja és veti be a gazda a legnélkülözhetetlenebb veteményekkel; és az már azután híres egy gazda, kinek annyi a gödre, hogy egy kis gabonaműt is termesztet.

Helyen-közön, a hol gödrök nincsenek, a lejtőhöz száraz kőfalat ragaszt, s az így nyert félsánczba hordja össze a földet. Itt azután minden gond a fal jókarban való tartására fordíttatik, nehogy az első sebesebb eső szertemossa az egész gazdaságot, mely csak amúgy csusszanósan fekszik a kopár szikla-talajon.

A jobb tájakról jövő idegenre nézve ez szinte kínos látvány. Az utazás is sok lemondáshoz van kötve, mert az étlap mindig egyforma: sült juh-hús, hidegen s azon módon fagygyústúl, mindenestül. A juhot egészen tűzik a nyársra, egy jókora dorongra;

de nem sül át egészen, mert a tűzzel gazdálkodni kell; a dorongfát messze tájakról, hol őszvérháton, hol — asszonyháton szállítják a tűzhelyhez. E mellé járul a málé, melyet nagy bográcsban főznek, s hihetetlen mennyiségben költenek el.

Boldog ember, ki épen juhsütéskor érkezik s részesülhet abban a pörköltfélében, a melyet a tüdőből, májból és veséből, az egyetlen lábasban készítenek.

A házak berendezése a legkezdetlegesebb. A konyha a legtágasabb hely, ha tetszik szalon is; mert az alacsony, de igen terjedelmes tűzhelyen, melynek közepe felett a bogrács függ, háromlábú kis székek állanak — hasonlók a csizmadiák székeihez, — a melyen a család s a vendég helyet foglal. E helyiségben nem lévén semmi tetőzet, a füst tetzés szerint kóvályoghat a padláson, s mehet, a merre kifer. Nappal e helyiség visszataszító, komor; de este, a midőn a ház népe letelepedik, a tűz, később az eleven parázs folyton változtatja a tárgyak megvilágítását, felhangzik a monoton kördal; megvallja az ember, hogy ennek a karszti életnek is megvan a maga költői szépsége.

A konyhától jobbra-balra egy-egy kamara szorong, mely részint éléstár, részint hálóhely. És milyenek ezek a hálóhelyek! Szedett vetett rongy és juhbőr.

A magyar parasztház dísze, az a tornyos, mindig tiszta ágy, messze esik innen!

Törülköző, abrosz, tányérok, kancsók, képek, — ez mind ismeretlen tárgy.

E helyett hovatovább, mindinkább növekednek az övbe dugott kések, élesedik az a sötét vonás, mely utóbb a vérboszút hirdeti.

Zenggnél elhagytuk a tengert, s bekanyarodtunk a határőrvidékbe.

A nap hevétől tartva, már éjfél után talpon állottunk, s indultunk a csillagtelen éjbe. Az éj koromfekete s oly gyanusan langyos volt a levegője is, hogy fergetegre gondoltam. S csakugyan, egyszerre a tenger felől egy vakító villám hasított

végig az ég boltozatán, dörgés között a szél is rázendített, s pár percz alatt egy szorosba szorítva, teljes rezignációval állani kezdtük az egek csatornáinak bőséges vizsugarát; haladni nem lehetett. Négyöt percz múlva már térdig állottunk a vízben, mely sebesen rohant a tenger felé, s melynek csak összefogózva állhattunk ellent.

Ezek a déli zivatarok sokkal hevesebbek, mint az éjszakiak, de hamar végződnek; a köves talajon hamar lefoly a víz, úgy hogy a nap első sugarai hamar enyésztek el a zivatar utolsó nyomát is.

Mire a nap reánk virradt, a határörvidék földjét tapostuk.

III.

A sziklatenger.

A goszpichi generális, ki előtt fáradtan elléptünk, figyelmeztetett arra, hogy igen jókor induljunk, mert Obrovazzo messze van, s jó lesz elérni, mielőtt a dalmát nap kegyetlen heve reánk tüzőgetne; sőt még azt is mondta, hogy jó lesz itálról gondoskodni, mert a Velebit déli lejtőjén a víznek híre sincsen.

Meg is perdült a dob, harsogott a trombita, oly jókor, hogy a kakasok felriadtak s idő előtt szalasztották ki a hajnalnyitó „kakas-szót.“ Jó előre gondoskodtunk, hogy minden borfogható edény megteljék, félig avval az édeskés, sűrű vörös borral, melyet a tenger mellék ad, félig vízzel, hogy valami szomjuoltó képessége legyen a voltaképen émelyítő italnak.

Csillagfénynél hagytuk el a szakaszházak legutolsóját is; a völgy szűkült, az út hágott. Mire a hajnal hasadozni, a félhomály derengeni kezdett, határozottan hágunk, csakhamar közepében állottunk egy pompás bükkerdőnek.

Óh, te én bükköm! még ma is érzem utórezgését annak az örömnak, a mely a bükkerdő láttára betöltötte szívemet, lelkemet.

És hogy is ne!

Gyermekéveim legszebb emlékei бүккердөбől mosolyognak felém. Hányszor osontam ki a házból, mélyedtem be a бүккösbe, az egyetlen templomba, a melyben igazán szívem és eszem szerint tudok ájtatos lenni!

És milyen is ez a templom! Földjét halovány-sárga levelek borítják, oly szépen, mintha nem is a szél, hanem gondos kéz hintette volna el; a sudarak oly egyenesen, oly merészen állanak, mint a gót templom oszlopai, de nem oly komoran, mert kérgők szép világos-szürke, fehérrel átfutott, s a márványozást a moha végzi rajtok. A koronák is úgy érnek össze, mint a góth bolthajtás ívezete; de a бүккердө bolthajtása kaczagó zöld s mesterlyukain nem a padlás szennye, hanem a tiszta kék ég nézeget be, belopódzik rajtok a napsugár, mely a rezgő levelek árnyékával játékot űz a sudarokon, s ha forrásra talál, mint a түкөrről, úgy pattan vissza róla, hogy valamelyik sudar derekára titokzatos Máriákat rajzoljon.

Fenn az ágasbogas karzaton ekkor megszólal az aranybegy. Hangja oly mélázó, mint a furulya szava, valóságos ének — akár a Mozart miseszólója; a csepp Fitisz-madár szólama úgy avatkozik belé, mint a minisztráns felelete; a csuszkák, czinegék, légykapók, rigók hívogatása adja e község énekét, — most egyszerre megszólal a pintyőke, a templom csengetyűje, mintha igazán leborulásna intene.

Azalatt az apáczapillangó torzonborz bundájába vonva fejét, úgy szundikál, mint az olvasózó vénasszony; a Satyrus pille sudarról sudarra szállva úgy pajkoskodik, mint a rakoncátlan iskolásgyerek; az Iris pille pedig szárnyait nyitogatva, úgy kényeskedik, mint az új ruhás kis leány, kit csak a ruhája vitt a templomba. A бүккфа-gomba is úgy áll a fa derekán, mint a szenteltvíztartó a góth oszlopon; a kis sziklatömb, moh és folyóka diszítésével, az oltár, a korhadó törzsök, melynek redvesedő kérgét az ifjú sarjak zöldje fedezgeti, a keresztelő medencze.

De imádkozni még sem lehet, mert nem engedi az erdő lármás pogánya, a mátyás, ki bár „mátyást“ kiált, mégis voltaképen azt mondja: „jön valami, vigyázzatok!“ A fekete rigó rögtön megérti s csatogó hangra fakad.

Mély csend!

Ekkor finom nesz hallszik, — talán egér futott végig a száraz leveleken? Nem az, mert egyszerre megingott a forrásörző alfa galya, s egy véghetetlenül szelid, szinte mélabús tekintetű, sötét szempár néz feléd, s egy piczi fekete orr, magasra tartva, kérdést intéz a fuvalomhoz s megkapja a feleletet: „nincsen semmi baj.“ És ismét zörög a levél, a fej eltűnt, hogy pár percz múlva ismét megjelenjék: kilép az anyaöz két piczi gidójával, melynek síma köntöse oly kedvesen csillagos. Azok a finom csülkők oly ügyesen csúsznak a levelek közé, hogy alig okoznak valami zajt.

Míg az anya lehajlik, hogy a hús forrásban eloltsa szomjúságát, az egyik gidó pajkosan cibálja a galy hegyét, a másik nagyokat döföget az anya tölgyén. — — —

Ismét megszólal a madárdal. — Mintha gúnyolná a bolond mátyást, hogy már a szelid jó baráttól is megijed, s hebehurgyán ráijeszt másra is, avval az ő rekedt, intő hangjával.

Leszáll a pintyőke, előkerül a rigó: ők is isznak egyet, szépen ügyelve, nehogy a köntös vizet fogjon, — szépen bemártják a csőrt, egy kicsikét szopogatnak, azután magasra emelik a fejet csőrös-tül, egy keveset hunyorítanak a szemmel, mert hát oly pompás ital az a forrásvíz.

.....
Az illúzió tökéletes volt abban a Velebitalji bükkösben, kivált a mikor későbbben még ebcsaholást, harangszót hallottam: úgy képzeltem, hogy a magyar Bükkben vagyok, a szent Istvánt mászom, házamtája felé közeledem.

Már pedig, de messze jártam én ezektől! A Velebit bükkösébe rejtett falu Halán volt, s épen csak megközelítettük; az út mellette visz el, s már

kigyózva hág fölfelé. Mikor teljesen megvirradt, az erdő felső szélét is elhagytuk; de előbb még megpihentünk. Azt mondták, hogy az út fele megvan; így a pihenőn bizony jót fogyasztottunk az italon — meg is adtuk azután az árát.

Az erdő a hegy gerincze alatt végződik; a gerincz egy daczos, komor sziklasor; egy hozzáférhetetlen helyen a szikla oldalából egy hatalmas fa nőtt ki, mintegy emlékeül maradt az egykori nagy erdőnek, melyet az ember oktanuln kipusztított — az egek vize azután lemosta a földet, s készen állott a kopár sziklatető.

A tetőn egy szorosba jutottunk, mely kopár volt, s egy keveset kanyargott, úgy, hogy a kilátást elzárta.

Egy útszéli sziklazúgban koczkaalakú, egyszerű emlékkő állott; felirata azt mondta, hogy itt esett el Fracasso, a derék zsandár, ki a postát kísérve, azt harmincz rabló ellen védelmezte — a posta menekült; de Fracasso száz sebből vérezve meghalt.

Tudja az ég, de bizony elkomorodtunk; a vidám szó mintha kiveszett volna belőlünk Dalmácia határán állva, ez a kő nem volt biztató bevezetés.

Az út egy kis fordulatával egyszerre megnyílt a szoros, a gerincz sziklái, mintha visszaléptek volna, s úgy a mint előre néztünk, önkénytelenül megállottunk, mert valóban nagyszerű, nyomasztó hatású kép tárult fel szemünk előtt.

A meddig a szem ellátott, összevissza hányt kötömeget látott. Egyetlen egy fa, egy tenyérynyi gyep sem enyhített az élettelen, sivár látványon.

És ezek nem voltak azok a sziklák, a melyek bérczet koronáznak, a tájak szépségét emelik; nem volt itt a vadregényesség eleme, mert bármerre tekintett a szem, mindenütt a legridegebb kopárságba ütődött.

Azt mondja a dalmát, hogy az ördög haragjában ide hordta a nagy világ minden felesleges követ; — egy másik azt mondja, hogy az isten teremteskor elvétette a mértéket, s több követ csi-

nált, mint a mennyit kellett, a feleslegeset azután mind ide hordatta.

A fejnagyságú darabtól a háznagyságú sziklatömbig minden nagyságú kő hever itt, formátlanul és valóban úgy, mintha valami hatalom csak úgy odahányta volna.

A hatást még fokozta az ellentét, mert hiszen az imént jártuk az erdőt.

A valóságos sziklatengerben kanyarog azután a valóban mesterséges, pompás út, sűrűn kígyózva, úgy, hogy az egyik kanyargóról a másikra követ lehet dobni, de madár legyen az, a ki bár egy kanyargót is elváгна.

IV.

Siesta Zárában.

„Siestát“, édes pihenőt kellett tartani egy hosszú, nehéz út után, mely oly mértékben kergesítette meg a lábam bőrét, a mily mértékben koptatta a ráhuzott „állami — tulajdon“ fontostalpát. De már az úgy van, hogy a furcsa lény az ember — mindent megszokik: a restséget, a fáradozást, a jólétet, a nyomort, sőt még a fájdalmat — testit, lelkit — is. De még meg is szereti ezeket mind!

A fáradozás, nyomor, lelki-testi fájdalom megszokásához, szeretetéhez erős lélek kell, főképen az utóbbiakhoz

Kell a lemondásnak az a neve, mely nemes, sőt hősi, s rendesen az emberszeretet egy magasabb fokához vezet, ahoz, mely semmi önzést nem ismer, mely megfeledkezik önmagáról s úgy cselekszik, mintha mind azt a gonoszat, a mivel ember — világ illetve, az önfeláldozásig menő emberszeretettel akarná viszonzni. Fájdalmasan édes siestája ez a léleknek, törött reményekből megalkotott nyugvás...

No, de úgy beszélek én, mintha erről a nyugvásról akarnék beszélni, pedig csak elragadtattam magamat — igazán. Csak azt akartam mondani:

úgy megszoktam az utrovást, hogy terhemre esett a gondolat, hogy vége a gyaloglásnak; mehettem volna akár a végtelenségbe, s minthogy nem tehettem, hát a nyakamba vettem a várost

Az építkezés modorában itt küzd a dél a mérsékelt övvel. A háztetők ellapulnak, minden a masszív bélyeget viseli magán. Annak az édes „otthonnak“, melyet a volt aképeni mérsékelt öv nyájas házai és kunyhói már külsejükkel is kifejeznek, annak itt semmi nyoma. A fa minél ritkább: nincs sövény, palánk, — minden tömör kőfal, kőkerítés. Az ablakok keretei roppant vaskosak, erős vasalásokkal megrakattak, hogy kiállhassák a Bóra lökéseit. A bejárat nem a homlokzaton, hanem oldalt és mindenkor zárva van; a régi idők kopogtatója hol karika, hol sárkány képében ott függ a nehéz ajtó közepén, a csöngetyű még ismeretlen valami. És ez a kopogás végig kong a házon, mert gyér a népség s nem egy nagy palotának néha egyetlen lakója van. Minden lépten-nyomon azt veszi észre az ember, hogy itt egy hanyatló, kivesző társadalommal van dolga, olyannal, a mely „volt.“

Bizony „volt“, akkor, a mikor San Marco oroszlánja innen is bevágta hatalmas karmait az Adria kék habjába. A velencei köztársaság jelképével itt mindenütt találkozunk; az egykoron itt is uralkodott. A nyilvános épületeken sok a részlet, mely a velencei Piazzetára, San Marcora emlékeztet. Abban a kopottas, szikár, villogó szemű, olasz töredékben sok a „nobili“, a kinek ma annyi a vagyona, mint a kuriai — vesztett táblabírónak; s úgy a mint emez az armálisba szerelmes, szerelmes amaz is a régi dicsőségbe, — abban is találunk, hogy nem igyekeznek új dicsőséget szerezni.

Betévedtem azután egy kávéházba, a melyben, — mint minden dalmát kávéházban — a régi dicsőség veszekedik a recent¹ barbarismussal, s mind a kettő együttesen agyarog a modern civilizáció nyomaival, melyek idáig is el tudtak tévedni. A palota-

¹ Uj.

szerű épületben a szurtos helyiség, benne a tekeasztal — ime a három vesszekedő elem.

A medenczékbe felfogott esővíz itt ivóvíz, s fel kell eresztetni valamivel, hogy élvezhető legyen. Czitromlé, cukor, vagy valami befőtt — meggy vagy málna — a rendes járulékok; az utóbbiakból készült keverék a rendes ital s „marena“ a neve. A felszolgáló pinczér egyszersmind főző is, ki minden adag fekete kávé egy rézkatlanban külön felforral, amúgy törökösen, s minthogy szénnel tüzel, meglehetős kovácsinas-külsővel ékeskedik.

Játékos mindig akad; a „nobilitás“ jellege itt sem tagadja meg magát. Az egyik csoport kártyázik, a másik sakkoz, a harmadik tekézik, s ez mind a taglejtés és szóváltás amaz olasz élénkségével foly, mely a csendesebb természetű idegent meglepi.

Megkisértettem a szabadba kivergődni, de hiába, mert bármerre indul az ember, erődítéshez jut, a hol a sárgafekete őrház lakója figyelmezteti az ország kabátjában szorongó „bajtársát“, hogy jó lesz ki nem menni, mert az erődökön kívül bizonyosan megesik, hogy valamely szikla felől egy hivatlan morlágolyó látogatást tesz a császár posztójánál s befűródik abba is, a ki a posztót — akár önkénytesen, akár per muszaj — viseli.

Le kellett mondanom arról, hogy Zára szárazföldi környékét bejárjam, s így pihenőm a mólón telt le, néztem a habok játékát, a napsugár villanásait, a hajósnép nyüzsgő életét. Bevártam minden nap az alkonyt, hogy gyönyörködhessem a fény elhalásában, a szigetek és Skogliók lassú eltűnésében.

V.

A tenger színén.

Egy ragyogó szép reggelen rákerültem egy adriai hattyú hátára, azaz hogy a „Minerva“ Lloyd-gőzhajó fedélzetére, a szó szoros értelmében a fedélzetre, mert akkor minden katonai rangot még a borjában hordoztam volt, épen úgy, mint a francia

közvitéz szintén ott hordozza a marsalli botot. Sőt ez a körülmény még bizonyos helyére is utasított a hajó fedélzetének, mely noha legelől, a hajó orrán van, még is a legutolsó. No, de nem volt az olyan nagyon utolsó a szerint az élet és látvány szerint, a mely ott nyüzsgött, illetőleg feltárult.

Egy óriási kötéltekercsen hamar megtaláltam a helyet, a melyen megkimélt a lóto-futó matrózság. A vén kapitány a parancshidról szórta a parancsot, a végrehajtás pedig ott nem ismeri a lézengést, kényelmeskedést, s ha vagy egy bámész utazó keze-ügyébe talál esni a siető matróznak, hát annak az utazónak a bordája rendesen megérzi a matrózkézhez tartozó kemény könyök taszító erejét.

Csakhamar rendbe jutott minden, felszedték a horgonyt, felhangzott a gőzfütty, a hajtókerék zakatozni, a felkorbácsolt víz zúgni kezdett. A hajó előbb lassan, majd sebesebben iramodott a kikötőn ki a Canaléba, hol délnek fordulva a part hosszában tartott.

Egy felhőcske sem mutatkozott az égen. A tenger valóban oly sima volt, mint egy tükör, csak néha vonult rajta, de csak helyenként s csak úgy, a mint a reggeli szellő a víz színén tova nyargalt, egy könnyű berzenkedés; a könnyű szél érintésétől épen csak megrezzen a víz tükre, apró habocskák keletkeznek, nyomban elsímulnak s szépen lehet látni a szél útját, terjedelmét, mert a víznek az a része, mely a szél útján kívül esik, tükröződő, sima marad.

Ilyenkor a hajó nyugodtan halad, nem inog s csak ha a párkányra áthajolva nézzük, miként hasítja az éles hajóorr a vizeket, miként csapnak azok össze a hajó végén s alkotják meg azt a barázdát, mely a hajó útját soká jelöli, s csak nagy távolban simul el tökéletesen, csak ekkor látjuk, hogy a hajó halad, máskülömben úgy rémlik előttünk, mintha a part képei sietnének el mellettünk.

Ilyenkor a tenger felséges valami. Az a fénykör, mely a felkelő napot megelőzi, mind magasabbra emelkedve, végre befutja az egész égboltozatot, sárgás, majd rózsás színvegyületeivel festi a víztükröt;

azután felkel a nap s az első sugár, mely a nap-tányér felbukó legszéléről menekülve a tenger színét éri, valami leirhatatlanul szép fényjátékot varázsol elő. Úgy, a mint a tenger lélekezik, a könnyű szél itt-ott felberzenti s a hajó is, bár kis körben, de mégis mozgásba hozza a vizet, ez csillogni kezd. csillogása a nap kibontakozásához képest nőttön nő, míg végre is a nap teljes képe rászáll a tengerre, s az égről, vizről egyaránt szórja vakító fényözönét.

A nap a dalmát vidékeken a szárazföld felől kel s a tengerbe áldozik; a mikor reggel első sugara már a tenger színen villognak, a sziklás, meredek, szakadozott partok még árnyékban nyugodnak, a partrészek körrajzai ilyenkor határozatlanok, elmosódnak egy sajátságos ólomszürke szín az uralkodó; de a mikor azután teljesen megvirradt, a nap felemelkedett: az a szürke szín eltűnik, a körrajzok kiélesednek, s feltárul szemünk előtt ez a pompás vázlatos kép, a melyet a dalmát partok nyújtanak, a melylyel a szem sohasem tud betelni. A hegygerinczek és csúcsok szép vonalai itt-ott megszakadnak s egy darabon következnek azután azok a vad sziklások, melyeknek előőrsei a tenger színén, messze a parttól is felütik fejüket, vesztére annak a boldogtalan hajónak, a melyet a vihar dűhe közéjük dobott. A tengerjáró phönicziai ősnép idejétől mai napig beh sok emberélet pusztult el e sziklás partokon!

Igy váltakoznak azután a hegyek, a sziklásokkal, az öblök, rések, sziklaszorosok, messze a tengerbe nyomuló kövespadok, néha kis félszigetek, az u. n. punta-k; s úgy a mint elmaradoznak, lassanként elmosódnak s magokra öltik a távol kékjét. E tájak képe egészen sajátságos, mert a zöld pontok a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak. Szürke, olykor hófehér mészből valók a hegyek, s csak a midőn belétanultunk a dalmát növényélet titkaiba, vesszük észre némely lejtőn a növényzetet, mely molyhos, fehér szőrözetével egészen beolvad a környezet általános színezetébe.

Zára és Sebenico között folytonosan tart a Canale s csak az Isola Morter táján az Isola Curba-

bella felé tekintve nyílik a kilátás a tengerre is. A „Minerva“ a partnak kanyarodott s pár percz alatt egy sziklaszoros közepét tartva sikamlott tova, minden perczben kanyarogva majd egy sziklatorony, majd egy beugró sarok körül, s csakhamar mindössze annyi vizet láttunk, a mennyi bármely kis tóé is. Ez az egerút, mely Sebenico rejtett, biztos kikötőjéhez vezet. Lassanként jobbra-balra feltűnedezték egyes erdők, melyek e szoroson uralkodnak, majd egy szirtfokon egy kápolna aranyozott keresztje csillog felénk. Itt a szoros egy szép medenczévé tágult, melyet magas sziklafalak fogtak körül úgy, hogy a vizek folytatása nem is látszott. A medence teljes verőfényben uszott, a mint a hajó élével behasított a vízbe, kiszólitotta az élő tenger legszebb tüneményét. A hajó előtt a tükörsima víz hirtelen megfodrosodott, s loccsantó morajjal kikelt belőle a repülő halaknak egész serege. Mintegy 30—40, egy féllábnál is hosszabb hal, ezüstösen csillogó testtel s a nedvességtől szintén fénylő, szárny nagyságra fejlődött melluszókkal lapos ívben emelkedett ki a tengerből s 50—60 lépésnyire röpülve, ismét eltűnt a tenger méhében. Majd a sötétebb színezetűek is kiemelkedtek, melyek még jobban röpültek, mert úszóik aránylag roppant terjedelműek. A röpülés szerfelett gyors, suhogó, a röpuszók inkább csak rezegnek, nem csapdosnak, a megjelenés és eltűnés roppant gyorsan követik egymást, mi azután a látvány érdekességét mindenképen fokozza. A tenger fecskéi ezek

Úgy, a mint e kedves halak raja nem győzte az uszást a siető hajó előtt, ismét és ismét kiemelkednek a vízből. Remek egy látvány volt ez még annak is, a ki máskülönben nem sokat ád a természet jelenéseire.

Bizony lestem a vízszinét és észre sem vettem, hogy a hajó egy hirtelen fordulattal megkapta az utat a medenczéből ki, s egyszerre ott termettünk Sebenico kis kikötőjében, hogy egy új, szép képen gyönyörködhessünk. Akár ma látnám azt a képet, úgy áll előttem. A szépen épített molo, majdnem

félkör alakít s minthogy vasárnap volt, a hajó érkezése pedig itt a „nagy események“ sorába tartozik, a molo tele volt néppel, mely a molo fala szerint szépen sorakozva, egytől egyig arczczal állott felénk. És milyen nép ez! Csupa erőteljes, sőt hatalmas alak, emelve a színekbengazdag, szabásésviselés szerint sajátságos népviselet által. Főleg a nők, azok pompásak voltak. Csupa szép arcz, szép termet, s a mi leginkább meglepett, — s valóban ritka is e barna népfajú vidékeken — a legtöbbje szőke volt. A hajfonat vörös szalaggal átfonva, körülfogva a homlokot és a halántékokat, a fejtetőre egy hófehér kendő volt vetve, úgy, hogy a hajdisz szabadon marad, a nyak, a mell megrakva gyöngysorokkal, arany, ezüst pénzekkel; a kötények, szoknyák, a vörös, sárga, kék színektől csak úgy rikítettak, s a lábak mókaszín-szerű, a lábfej táján finom mesterséges kötésű cipőkben nyugodtak; és minden csak úgy ragyogott a tisztaságtól. Ehhez járult a turbános férfisereg kéiben, vörös övvel, gazdag aranyhímzéssel és részben ezüstveretű fegyverzettel. Valóban pompás egy kép volt ez s roppantul kirívó abból a keretből, melyet a természet körülötte alkotott, mert ez ismét oly köves tájék, s ridegségén keveset enyhít az ódon város pompás, egészen márványból épített régi székesegyházával, mert a hegyoldalba kapaszkodó, festetlen, meszeletlen falak szinte beléenyésznek a sziklás környezet alapszínébe.

Sebenico népének szépsége a dalmát speczialitások közé tartozik s vidékszerthe híres.

És valóban addig, a míg a civilizáció kérdését nem vetjük fel, a dalmát népben csak gyönyörködhetünk, mert viseletében, megjelenésében kiválóan festői.

VI.

Az olajfák alatt.

Raguza kertjei a Sergio hegy oldalában vannak s egy az olajfalombozatnak megfelelő halvány zöld övet alkotnak a város felett. Az olajfa itt oly jelentőségű, mint alföldünkön a búza. Nyolcz fa után mégél egy család, húsz fa már vagyonság, száz fa gazdagság. Óvják s ápolják is a talajt s a fát minden telhető gonddal, mert az a föld nem közönséges föld, s az olajfa termése élet. Minden kert egy széles terrász s ez övet képez a hegy oldalán, felette ismét terrász-öv, s így tovább a Sergio oldalán fölfelé. A terrasz fala szilárd, gondosan tatarozott, nehogy az eső egy porszemet is lemosson abból a földből, melyet az ősök a köztársaság idejében, nehézkés dereglyéiken evedzve szállítottak a távol olasz, sőt a nagyon is messze Szicilia partjairól. Az ősök csak a tengeren voltak urak; a szárazon mindig farkasszemet néztek az ólálkodó szláv rajokkal. Az ember elébb elcsodálkozik, azután tiszteletet érez e vállalkozás felett, mely győzelmesen megbirkózott a természeti viszonyok ridegségével, létet adott és biztosított a késő ivadék számára is. E terraszok főleg az olajfáknak s a szőlőnek termőhelye, s átlagvéve gazdagon fizetik a reájok fordított munkát. De ezek nem az egyedüli kertek, mert az Ombla szűk öböl még más kincset is rejt magában, s a canossai óriás platánok táján, a völgy méhe csodabujaságú növényzetet tenyészt, mintegy emlékeztetőül: mire képes e táj, ha az ember romboló keze nem irtja az erdőt s így nem okozója annak, hogy a védtelen talaj a záporok által a tengerbe söpörtessék. Conte Pozze itt az őserdőbe egy parkot vágott, mely vadregényességre keresi párját. Az óriás platán törzsét 10 férfi alig karolja körül, minden ága egymagába egy nagy élőfa, a korona egy óriási kupola, s a mi a legcsodálatosabb, ez óriáson egy száraz galy, egy

piczi odu nincsen, ép az tetőtől gyökérig. Ennél kisebb fa, de a szokott nagysághoz képest mindig óriás, százával van e pompás zugban. De mindez csak oázis, ritka pont a dalmát sziklavilág kebelében. A ridegség pedig de sok ponton a gondatlanul irtó emberi kéz bűne — ma büntetése.

VII.

A Bóra.

Ami a Sahara sivatagon a Szamum izzó és fojtó homokfürgetege, a mi az Ind tengereken a Taifun viharja, ugyanaz az Ádrián a Bóra.

Ez egy hullámverő, hajótörő gonosz, egy dühös furia és jaj annak a hajónak, a melyet a partok közelében, jaj annak az embernek, akit a szárazföldön a szabadban ér.

A késő ősz meghozza a Bóra lökéseit.

Az égbolt ólomszürke szint ölt magára, s a tenger mintha megborzadna az első, dermesztően hideg szélroham érintésétől; a felvert hullám mintha této-vázna, hogy merre nyargaljon?

A fékevesztetten dühöngő Bóra-vihar leírására nincsen toll.

A szélroham megragadja az embert s odavágja a sziklához, a falhoz; leüti lábáról és besöpri valami szakadékba; dermesztő hidegével átjárja csontjait, s füle kagylójába akadva, mintha azt kiáltaná neki: nyomorult, hitvány féreg, eltiporlak!

A repedésekben sívít, a szorosokban üvölt, nyög, zúg, ordít — egy pokoli veszett hangzavar!

Nekivág az ember hajlékának, rázza ajtaját, mint a dühös tigris ketrecze vasrúdjaait; bezúzza az ablakot, kiemeli sarkából az ajtót, ledönti a kéményt — nem is dönti, hanem viszi, ragadja, mint a pelyhet.

Ekkor az Oleander, a Laurus, a Cyprus lelapul, a földre s a gonosz tündér végig vágat rajta,

rohan a platánnak, tördeli ágait; a gyengébbet egy lökéssel kifordítja az anyaföldből s égnek fordítja gyökerét.

És megértjük, hogy miért építik itt oly nehézkesre az ember hajlékát, miért oly esetlenül vaskosak az ablakok keretei, a fedelek cserepei; mire valók azok az esetlen ablaktáblák s az azokat elzáró gerendák?

Igy van ez a szárazon. — Hát a tengeren?

Ez egy irtóztatóan nagyszerű kép! A vihar csapásai alatt a hullámok kavarnak, ágaskodnak; tarajaik tajtékká változnak, s ezt miriád részre tépi a rohanó légár dühe.

Az a sziklapart, az a daczos homlok, mintha élethalálharcot vívna ekkor a háborgó elemekkel. Óriási hullám nyargal feléje, csattogva ütődik belé, azután felnyargal rajta; a magasban, mint a neki-vadult szilaj csikó, mely veszett ágaskodással hátrorog s maga alá temeti lovasát, úgy zuhan le az erővesztett hullám taraja is; de nem éri többé a kavargó mélységet, mert a gonosz tündér széttépi s vízparányait szerteszórja a nagy ürbe.

Hogy mi a hullámok ostroma, ezt tudja Ragufa fellegvára, melynek majd háromszáz lábnyira magasló koronáján nem egy óriás hullám csapott már át a várba.

És a mi ilyenkor a Lorenzo-erőd melletti sziklarepedésben történik, az már iszonyatos

Itt a besodort hullámok a szikla ellen és egymás ellen dühöngenek, az egész egy forrongó pokoli üst; a víz elvesztette színét, mert habbá, tajtékká van zúzva... És a milyen pokoli a forrongás, oly pokoli a zaj is.

Az ember a künnlevő hajóra gondol, s megborad.

Mikor az a gonosz tündér már mindeneket megtépett, akkor eszeveszett tánczra ragadja a vizeket, hullámhegyet alkot, ezt sodrani kezdi s csúcsát felrántja a kavargó felhőig, azután ragadja vagy be a tengerbe, vagy a partnak, s ha ide, akkor jaj a bereknek, háznak, mely a forgásba kerül....

A Bóra utáni napon a part olyan, mint egy csatatér. A sárgás tajték a szárazra dobva, hegyszámra hever, azután lassú sistergéssel fogy. A hajlékony bokor lassan feltápáskodik, de még sokáig megtartja a szélmenti dülött állást. A megtépett platánok mintha panaszra emelnék megmaradt ágait ég felé...

És azután sajkába szállnak a bátor halászok s tova eveznek a Scogliók felé; mert hátha künn járt mégis „akkor“ egy boldogtalan hajó?

Elmentem én is egyszer az Admiráléval szét nézni.

A Raguza Vecchia felőli Scogliók táján láttunk egy deszkát, melyet a könnyed habok ringattak. Az Admirale keresztet vetett magára.

Azután találtunk olajjal telt tömlőket; és egy magányosan kimeredező sziklacsúcson egy phrygiai vörös süveget.

„Signore, ez egy görög bárka volt, mely olajjal indult, ki tudja honnan, ki tudja hová, ki tudja hány ember volt rajta!“

A gonosz tündér tehát megkapta áldozatait s kiengesztelődött — ideig óráig.

Ez a Bóra.

Nürnberg.

Mit is tud a modern kaszárnyaváros embere az igazi, édes otthonról? Semmit!

Lakása van ugyan; de otthona, a szó igazi értelmében, az sincsen.

Legyen bár házak tulajdonosa vagyis „házi úr“, otthona még sincsen, mert lakóival kaszárnya viszonyban van s mihelyt kilép lakása ajtaján, már bele is botlik abba, a mi nem tartozik otthonához, a mi idegen, a mi a másé.

Sőt legyen bár a lakásának legbelsejében is, még sincsen „otthon“. A modern építkezés követelte tükörűveges nagy ablakon folytonosan betődul a kaszárnyaváros utczaí zaja, közéletének képeivel együtt, s így a kaszárnyaváros embere otthonában is félig az utczára van dobva. Rideg próza, mely nem éleszti a kedély melegségét, mely a külső világ befolyását növeszti a belső világ rovására.

Maga a kaszárnyaváros külseje is épen csak külső. Semmi styl az építészetben, legfeljebb cizoma — az is gipsz vagy legfeljebb terracotta: czopfos symetrika, egyik utca olyan jellegű, mint a másik, oly unalmas, egyenes vonalban futó, mint a másik, s ha magasból nézzük az egészet, nem az építészet idomainak változatossága, hanem a tűzfal az uralkodó elem.

És hiába való minden beszéd, mert valóban a régiek voltak azok, a kik „otthon“ laktak, kiknek otthonaiból határozott jellegű városok alakultak.

Az egyes joggal elmondhatta: „az én hazám az én váram“; az összesség elmondotta: „a mi városunk a mi várunk.“

Mi is az az „otthon“? s kinek van az anyagi hajsza mai idejében otthona? de igazi otthona?

A magyar Alföld tanyás-gazdájának van otthona abban a viskóban, a melyet telke közepére épített. Ha kitekint az ablakon, azt látja, a mi az övé; házat úgy rendezi be, háztartását úgy viszi, a mint az egyéni hajlamainak legjobban megfelel, s ez azután az a meleg fészek, a mely az egyéni, ebben a nemzeti jelleget leghívebben őrzi meg.

Ragaszkodik is hozzá nemcsak mindhalálig, hanem nemzedék nemzedék után mindig ugyanazon otthonhoz, ott nincs hurczolkodás.

Nagy ritkaságképen városban is akad még egy-egy otthon, egy család lakta ház, építve és fentartva az „az én házam, az én váram értelmében“; lakói „különczök“ „furcsa emberek“ „maradiak“ számba mennek a kaszárnyaember szemében.

De már mind hiába, nagy dolog az igazi otthon!

Az az ódon ház faragványos s nem préselt diszitményével; ablakán művészi vasrácsal, tükörtábla helyett ólomba foglalt hatszögű üvegtáblácskák, melyeket az idő szépen szivárványosra mart; gögös Hortenziák, Fuchsiák és Rhododendronok helyett szerény de illatos „Muskátli, Cypirus és Rezáda.“

A pitvar, az előszobaféle, az igaz, hogy sötétes, talán komor is; de hiszen épen ez a lényeges előfeltétele a szobák lakályosságának, annak a kellemes érzetnek, hogy az ember „otthon van“.

Hát még a butorzat, a berendezés! Semmi falusi, semmi huszonkét krajczáros hitványság, a mi van, ha kevés is, az mind valódi; meg van a formája, meg az értéke, meg az értelme.

A faragott pohárszék az igaz, hogy nem kérkedik nagy üvegtáblákkal, nem fitogtatja tartalmát, de az is igaz, hogy a tartalom jó, nemzedékről nemzedékre szálló ereklje — nem zálogházba való

A falba mélyített alináriom ajtaja becsületes s ugyancsak czifrára kovácsolt vaspánton jár, lyukas kulcsa nem nyit „Wertheim“ lakatot, hanem becsületes lakatot abból az időből, a mikor a lakat még

többet ért, mint manapság a birói pecsét, mert akkor annyit jelentett, hogy a tulajdonos nem akarja, hogy valaki benyisson, s ezt az akaratot tiszteletben is tartották.

Aztán következett a százfiókos szekrény, a melyből a nagyasszony egy egész kiállítást tudott kitermenteni; a melynek titkos fiókjaiba felgyjütötte az arának szánt kincset, a „gyereknek“ szánt titkos segítséget, mely mindig kapóra jött, valahányszor csak az a gyerek megszorult s jött mindig oly gyöngéd szavak kíséretében, a melyek jobban fájtak, mint az „öreg“ legkeményebb dorgatóriuma.

A keményen megvasalt tulipános ládában a vászonnemű, az igazi vászonnemű, melynek minden darabja otthon készült, csak úgy szorongott.

Mennyezetes nyoszolya, bőrrel bevont székek, esztergályozott lábú asztal, pár ódon olajfestésű kép, a vígan ketyegő óra, melynek pondusa¹ oly nagy pergést vitt véghez minden fertálykor — azután a két legkedvesebb hely; a nagyasszony régi karosszéke az ablakfülkében — az ablakdeszkán úgy közégyben a kötökosár, mellette az énekes könyv, ezen a kerek szemű, rézkeretű ókularé, a maga helyén szépen körülczernázva, nehogy megrosdásodva a nagyasszony orrán hagyja a zöld nyomot — a beszélgetés, a jóindulatú korholások helye! A kályha közelében ismét az „öreg“ karosszéke, ott a pipatorium tőszomszédságában; a foga-son a vadászfegyver, inszurrekcionális fringia, kovás pisztoly; a pipatoriumhoz mindenféle kampós-bunkós bot támasztva — a téli esték mesélő helye!

A kinek ilyen otthona volt, vissza is vágyott az oda teljes világéletében. Valahol csak hallotta a pondus pergését, lelke előtt termett az otthon; valamely harangnak a szava hasonlított is a régi óra ütéséhez: visszagondolt haza; egy muskátli levél, egy cypruság ráemlékeztette, eszébe hozta az eseményeket, a jó tanácsokat, az örömet, a bűt „Felvitte az Isten a dolgát“ talán palotában lakott; de

¹ Sulya, nehezékje.

jöttek perczek, a melyekben lelke visszavágyott; s ha teste, lelke kifáradott, kedélye elkeseredett s visszatérhetett abba az otthonba, jobban, gyorsabban heverte ki baját, mint bárhol egyebütt.

Nagy dolog az: tudni, hová tartozunk, hol vagyunk igazán otthon?

Nem tudom, mi nem fordult még meg az eszemben, a midőn Nürnberg ódon falai közt találtam magamat; de a mi uralkodott rajtam, az bizonyosan a régi, az igazi otthonok képe és emléke volt.

Bár merre tekintsen is az ember ebben az ódon városban, mindenütt kettővel találkozik: a régi polgárság önérzetével és mindavval a nemessel és széppel, a mire csakis az önérzetes polgárság képes — más nem.

Jóllét, mely a tisztult művészet alkotásaiban gyönyörködik, ezekkel veszi magát körül s éppen mert ezt is így teszi, nagyban fejleszti társadalmát.

Nagy dolog az is, az az igazi polgári szellem, mely munkával teremti meg a vagyont, vagyonnal ismét mindazt, a mi az embert valódi emberre teszi: a szóban, a vésőben, az ecsetben rejlő művészetet, a költőt, a művészt. Nemcsak! Azt is, a mi hasznos, értelmet fejlesztő tudás.

S hogyan áll ez előttünk itt Nürnbergben?

Semmi kicsinált, kieszelt, hivalkodó nincs abban, a mit Dürer, Krafft, Vischer, Labenwolf, Stoss alkottak.

Symbolum, mely a formában az igazra, a valóra, a változhatatlanra támaszkodik. Ha a kompozíciótól, a csoportosítástól el is tekintünk s csupán csak a ruha ránczozatot vesszük pl. Vischer Szt. - Sebaldus síremlékének apostolain: mennyi igazi művészetet, mennyi igazat és szépet látunk és tanulunk itt.

A Krafft szentségtartója úgy szárnyal a magasba, mint egy remek óda, melyet nem a pályadíj ingere, hanem a költő legmelegebb ihlete fakasztott.

Távol vagyok tőle, hogy Nürnberg leírását adjam, ez könyvek feladata; én csak azt mondhatom, hogy legjobban őrizte meg a 15—16-dik század városainak jellegét úgy épületeiben, mint egyéb,

legtöbbször remek műemlékeiben s mindegy, akár utcáin és térein járunk, akár valamelyik toronyról nézzük a várost, leköti figyelmünket, gyönyörködtet.

Leleményesség az idomokban, a stíluszerűség megőrzése mellett, az untató merev symmetria ügyes kikerülése, a legkisebb térnek bámulatosan ügyes felhasználása, ezek jellemzik az építészetet. A szobrászatban a vonalak nemessége, a kifejezés tökéletessége s a maga helyén a teljes ünnepélyes komolyság; a maga helyén ismét rendkívül kedves naivitás, vagy humor uralkodik.

A midőn ezek az alkotások keletkeztek, más idők is jártak. Akkor a polgárvárosok falai közé szorult, mert csak ott érezte magát biztonságban a rablóvárakban tanyázó rablónemesség támadásai ellen. Hogy a polgárság fészket minél jobban megvédhesse, minél szorosabban építkezett, innen az utcák szűk volta, kanyargása, a házaknak keskeny volta mellett magassága: a tért nem a földön, hanem a magasban kell keresni.

Nos, az a polgár, a ki csak városa falain belül érezte magát biztonságban, legközelebbi környezetében kereste az élet szépségét, gyönyörét: feldíszítette házának belsejét, külsejét; áldozott a középületekre, a művészet segítségével a szűk falakra s azok közé egész világot varázsolt; mindez önértetessé tette s büszkévé polgári czimére.

A ki csak egyszer látta azt a Holzschuher arczképet, a melyet Dürer festett, a mely ott áll a Germán muzeumban, az tudja: mi az a polgári méltóság, akaraterő, szóval a polgári jellem, mely az igazi férfiaságban gyökerezik.

Nem hívták azokat a polgárokat sem Hohenbergnek, sem Felsburgnak — így nevezték azt a nemességet, a mely rablóváraiból leszállva az utonállás „nemes“ mesterségét űzte, hogy ma az udvari etiquette fontos kérdéseinél „dicső ősz“ számba vétessek. — A polgári nevek itt is olyanok voltak, mint nálunk: Tucher — Posztós, Backofen — Sütő; volt itt Rindskopf, Bleibinhaus, aztán egy csomó dimimi-

tivum,¹ mint jóakarató vagy jellemző gúnynev: Döderlein, Pitterlein, Kleglein stb.

Hát a művészek, akikannyi remeket alkottak? Azok aztán csakugyan nem tartoztak ahhoz a mi kedvessvihak nemzedékünkhöz, a mely, mihelyt egy híres versenylovat természetellenes állásban odakínt, vagy egy „adag“ spenótra „auflágnak“ valami négy gyufán álló birka-kinézésű kutyához hasonlító állatot, mely azonban székely mondás szerint gilicze is lehet, leteremtett, a tükör elé áll, s bámulja önmagát, aztán kiken a haját s rohan a fotografushoz, hogy a dicső „contemporain“-nek albumába leereszkedjék, a mellett gondosan és pontosan cultiválja a reportervilággal a hasznos összeköttetést.

Vischer Péter, Krafft Ádám is elkészítették az önmaguk szobrát: ott állanak becsületes bőrkötővel, vésővel, ütővassal vagy furkóval kezökben; egész egyszerűségben mint munkások — — —

* * *

A nürnbergi kiskocsmák, az u. n. Wirthschaftok, legszembeeszköbbs helyén egy felírás ékeskedik, melynek elég furcsa hangzása ez: „Schorle-Morle.“

Sokáig törtem rajta a fejemet, vajjon étel- vagy ital-féle lehet-e; inkább ételnek véltem, mert némileg úgy hangzik, mint a sváb nemzeti eledel neve, a „Spätzle.“

Egyszer azután beállit egy ilyen virthschaftba, a melyben történetesen ott voltam, egy eltikkadt levélhordó s kiejti azt a sorlemorlét. A vendéglős erre egy félliteres pohárba, egy kvaterka bort tölt, előveszi a szifont, — szóval kitünt, hogy a sorlemorle nem egyéb, mint a becsületes magyar „spriczer.“

Sajátságos egy élet, az a nürnbergi vendéglői élet, a budapesti embert meglepi az, hogy itt egy márkával, tehát egy fél osztrák forintnál néhány krajczárral többel, még lehet valamit csinálni, és —

¹ Kicsinyítő név.

ebben már akár meg is ütközhetik az a budapesti — itt nem ismerik a borraivalót!

A legtöbb nagy vendéglő kizárólagosan idegenek befogadására van berendezve, s itt az à la carte étkezés nem szokásos, a table d'hôte járja, mely roppant unalmas, mert a társaság jobbadán angolokból és amerikaiakból — Nürnberg csodáinak leghívebb bámulóiból — áll. A legelőkelőbb szállóban napi 4 forinttal az ember igen elegánsan lakik, jól étkezik s mindenikben megkaphatja a legjelesebb műreamek photographiáit, még pedig bámulatos olcsó áron.

A polgárság az u. n. Zwingereket, a régi erődítményeket járja, melyek söröskertekké vannak átalakítva, a melyekben a nürnbergit ki lehet ismerni. Munkás, szatócs, nagykereskedő, hivatalnok, patri czius ide jár családotul s fogyasztja a barna, nem épen könnyű sört, ő, felesége s a gyermeke egyaránt; a társaság elég élénk, s minthogy 2 - 300 vendég körül legfeljebb két pinczér szolgál, hát a legelőkelőbb polgár is nagyon természetesnek találja, hogy felkeljen s maga hozza a sörét. Ez itt egészen rendes jelenség.

A sörön kívül minden egyébbel fukarkodik e nép; egy retek, egy kis sajt elég neki; a ki süttet rendel, az már feltűnést okoz.

A kiskocsmák előtt, így nyárszakán, hosszú terítetlen asztalok körül üldögélnek a mesteremberek, s éjfélig is csak úgy sötétben iddogálnak.

Legeredetibb helyisége Nürnbergnek okvetetlenül az u. n. kolbászharang (Wurstglocklein), olyan apró betekints-féle, mely a régi góth Móríc-kápolnához (jelenleg kir. képtár sok érdekes képpel a régi német iskolából) — fecskefészszerűen van odaépítve. — Czégére egy harang. Egy kis konyhából, melyben egy termes Thusnelda ujjnyi, majorránnás kolbászkákat a parázs fölötti roston sütöget, belép az ember egy kis vendégszobába, mely barna fával van padlózva, s melynek egész butorzata régi. A polczon fényesre csiszolt ónkannák, tányérok, a padozaton sok czimer, köztük a Düreré is.

Ebbe a betekincsbe Nürnberg leghíresebb művészei, mint Dürer, Krafft, Vischer, Stoss, Labenwolf, Jamnitzer s mások bejáratosak voltak. Itt kap az ember néhány fillérért négy kolbászkát, hozzá egy csipetnyi káposztát, egy pohár bort vagy sört. A hely reggeltől szakadó estig tele van, még pedig leginkább idegenekkel.

Kávéházak, bécsi vagy budapesti minta szerint nem léteznek, s a mi van, az kivált olvasmány dolgában roppant szegényes. A helyi, igen jelentéktelen sajtó kivételével csak a frankfurti és a kölni lap kapható; alig egy helyiségben van egy franczia lap, a „Neue Freie Presse“ és a haszontalan „Kikeriki“, melynek a kitiltás nagy reklámot csinált.

Most létezik „bécsi kávéház“ czim alatt egy kísérlet; de bukását jósolják, mert a fődologra rá nem vehető a takarékos német: nem jár abba a titkos szobába, a hol „egy kis csöndes“ is járhatja s honnan a mi kávéházaink voltaképen táplálkoznak és fényeskednek. A ki itt „kártyás“, az játszsza a „Schafskopf“-ot, pártiját egy fillérjével s ha egy márkát vesztett, már javíthatatlan korhelyszámba megyen.

* * *

Nürnberg kisvárosias jellegét semmi sem tünteti fel jobban, mint a vasárnap.

Valamennyi bolt zárva van; a templomok tömve ájtatoskodókkal, s valóban érdemes a két pompás főtemplomban (t. i. szt.-Lőrincz és szt.-Sebáld) az istentiszteletet megfigyelni.

Az egész költészet, az egész miszticizmus, a mi a katolikus vallás szertartásában rejlik, s a mi külsőségekhez kötve, e külsőségeket annyi díszszel teremtette meg, oly számítással alkalmazta és alkalmazza ma is, hogy az ember kedélyére hasson, hangulatot teremtsen: mind ez a templomokban megvan.

A Krisztus-legenda, a szent Szűz kultusza, úgy a szenteké is, a legkitűnőbb művészek remekeiből szól hozzánk.

Ott van szt. Sebáld sirja, Vischer Péter remek alkotása; ott van a szentségtartó, Krafft Ádám alkotása; ott az „Üdvözlégy Mária“ Stoss alkotása: — a világosság remek festésű ablakokon át hatol be a góth ívezetek és oszlopsorok félhomályába, — Nürnberg egyik templomában van Van Dyk remek Pietája; a szt. János felé vezető uton a Krafft-féle passió, mely úgy helyeztetett el, hogy a megrendelő polgár Jeruzsálemben utazott (akkor, a 15-ik században) s ott mértéket vett az út hosszáról, a melyen Krisztust hurczolták, visszatérve pedig észrevette, hogy a mérték elveszett; ekkor sarkon fordult s újból Jeruzsálemben ment, újból visszatért s felállította a „stációkat.“ Számos házon ott van a szent Szűznek többnyire remek faragásu szobra — szóval a mit a festő ecsete, szobrász vésője a vallás szolgálatában itt alkotott, azt mind a katolikus vallás szellemében és dicsőítésére alkotta — — és ez most mind a protestánsoknak szolgál! A templomok levegője nincsen telve a tömjén füstjével, a mellékoltárokon semmi gyertyafény, a csöngetyű nem szól; a boltozatok űrjét a protestáns szertartás nyárspolgáris prózája kalandozza be. Azt azonban meg kell adni, hogy az ének iskolázott, az orgonajáték kitűnő: de az ellentét nagy, s mint mondtam, igen érdekes is. A legtekintélyesebb templomok a lutheránusokéi, az eredetileg szintén katolikus szt. Margit kápolnát a reformátusok kis községe használja; a katolikusoké már csak a kápolnaszerű „Frauenkirche“, melynek főbejárata és előcsarnoka azonban a legremekebbek közé tartozik, a melyek valaha épültek: (a 14-ik századból való). De a türelmesség is nagy: ezt legjobban bizonyítja az a körülmény, hogy a katolikusoknak, a míg templomukat restaurálták, ideiglenesen egy más kápolnát engedtek át.

E viszonyokat szemlélve, elképzelhetjük, mekkora rázkódás, kellett ahhoz, hogy e város polgársága, e helyen, hol ezer meg ezer műremek táplálta a katholicizmust, ettől elforduljon s más vallásra térjen.

A csekély, mintegy kétezer főt számláló zsidóságnak, mely alig tűnik fel, pompás maur-stilben épített, új imaháza van.

* * *

A Germán-muzeum, melyet Aufsess br. csak 1852-ben alapított s a mely minden állami segélyezés nélkül, tisztán adakozásokból tartja fenn magát, hihetetlen gazdag és igen érdekes. Valóban stilszerű minden tekintetben. Egy, a 14-ik századból származó, góth stilű karthausi klastromban van elhelyezve, mely magában is rengeteg épület, s bővítették az által, hogy egy régi augusztinus klastromot szét-szedtek, ide átvitték s ismét fölállították. Egész kincshalom ez, a mely a német művelődés fejlődését igen szépen magyarázza. A tárgyak részben adományok, részint a tulajdonosok (többnyire nemzet-ség czímen) állandó kiállításai. A fegyverek osztálya a leggazdagabbak és legteljesebbek közé tartozik, úgy a tudományos műszereké is (többek közt itt van az első globus Behaimtól).

Régi viseletek a magok teljességében összeállítva; házi eszközök, műfaragványok, kitűnő képek, köztök Rembrandt-Cranach-félék, kivált pedig a Dürer festette Holzschuher-arczkép, mely maga is bőven kárpótolja az ideutazás költségét és fáradozását; az ötvösség remekei csak úgy váltakoznak itt.

* * *

A nürnbergi furcsaságok között legnevezetesebb a várban elhelyezett kínzókamra, a kínzóeszközök legteljesebb gyűjteményével, köztök a híres nürnbergi szüz. Hóhérpallós, hóhérkerék, harapófogók, vascszimák, vasálarczok, kalodák, bárdok s a jó ég tudja, mi minden van itt fölhalmozva.

A leghíresebb hóhérok arcsképeit, úgy a leghíresebb kivégzések egykorú képeit szintén itt őrzik, a többiek között az erdélyi lázadó oláh-vezérek Hóra és Kloska kivégzésének képe is látható.

A második furcsaság a nürnbergi fiakker. Ez liberias; hintója beválik akár egy kis hadihajónak is; lovai roppant nehézkes, kehes-pókos gebék, a melyeknél a koczogás vagy poroszkálás már csak csikókorbéli, elmosódott emlék lehet, — föltéve, hogy a ló, és kivált a nürnbergi még emlékszik is.

Egyszer a sietség rávett, hogy ily monstrumhoz folyamodjam.

A csigaverseny mulattatott s arra indított, hogy a kocsist megszólítsam:

— Hallja, barátom, hiszen gyalog hamarább érhetek a vasuthoz, mint a maga lovaival.

— Ganz wohl, kedves uram! csakugyan hamarabb érhet oda.

— Hajh! de hát mire való akkor itt a fiakker?

— Kényelemre!

No de azért csak kiértem vele; le sem maradtam a vasutról, mely Carlsruhe felé vitt.

Az igaz, hogy annak, a ki a középkori építő és egyéb művészet iránt érzékkel bír, Nürnberg a leghálásabb pontok egyike. Élvezhet a modern vendégnyúzás nélkül; bámulatos olcsó áron a legszebb reprodukciókat szerezheti be, a melyek otthon még soká emlékeztethetik a németségnek legeredetibb, régi alakjában híven fentartott városára.

A fenyvesből.

A kánikula beköszöntött Budapesten is. Ez időtáiban igen sok ember sajátságos állapotba esik, mely patológiai szempontok alá tartozik s körülbelül a következő tünetekkel jár: az ember nem találja otthon a helyét; futkos a Városligetbe, a Svábhegyre, a Zugligetbe, Rákospalotára, mind hiába. Megkísérti a Margitszigettel, nem használ. Ez a betegség első stádiuma. A második az, hogy unalmasnak neki a hírlapok s a legérdekesebb hírekben is már csak a kompakt betűkkel kirívókat szemelgeti s úgy találja, hogy azok is üresek. Ez tehát a második stádium. A harmadik az, hogy forgatni kezdi a tárczát, így meg úgy, telik, nem telik? Vendéglőben, kávéházban előkéri a konduktort, kombinálja az első osztályt a másodikkal, ezt a harmadikkal — tour, retour hm! Azután jön a krízis, valami ismerős képében, ki nagy hirtelen a czilindert fölcserélte a pörge kalappal, az ácsorgást a sietéssel. Hova? A Kárpátokba! No hát, megyek én is!

Egy tisztességes tüdőbajjal egyesülve, engemet is megrohant ez a betegség s összes stádiumain túl-esve, itt állapottam meg Feketehegyen, a hazafiságáról és bográcsairól is nevezetes Merény város tőzsomszédságában szerénykedő „vízgyógyintézetben.”

A hegyoldal hajlásában kristálytiszta patakcsa, terebélyes tusszilágó levelek alatt csörgedezve, bujkál a Göllnitz folyócska felé; jobbra-balra himes ingoványos havasi rét, melynek szélén a fenyvek tömött sorokban öröködnék. Az oldalba fölfutó rét derekán a fürdő svájczias épületcsoportja: egyszerű és — izlésnélküli; no de eső ellen mégis csak elég-

séges. A képzelhető legjobb víz bőségesen fakad; a levegőben az ózon bőven van meg, a fenyves bár fiatalos, de természetessége megvan; nem söprik, nem nyirják — ezek a főtulajdonságok s egyszersmind főkéllékek is. No, de most nem erről akarok beszélni.

* * *

Sohasem jártam e tájon s mégis minden léptenyomon ismerősre bukkanok! A rét szárazabb részén a pillás gencziána kék kelyhével oly ártatlanul néz felém, mint valami szösze, kékszemű falusi leányka; vagy talán bámul, mert ritka vendég kezdek lenni a természet ölen, mi elég baj, t. i. rám nézve. — Itt-ott fehér, majd rózsás szilének kacsintanak a fűből. A kiálló, mohos palakövön a kormoska, rozsdásfarkú fitiszmadár járja mártogatóját, rezegteti farkát s okos, csillogó, barna szemének pillantása fűszálról fűszálra ugrik — egy surranás és megvan a kaszáslábú szúnyog, a melylyel a madár a bányász-kunyhó felé siet: ott a fészke, mindene.

Boldog madár! se fejadó, se jövedelmi adó, se pótagó, se hadmentességi adó! — Igaz a nyest, az ölyv! no de ezek nem kínozzák, egyszerre nyelik el s ha okos, hát még ki is kerülheti.

Egy rikkantás hangzik a legszélsőbb fenyő csúcsáról: ott ül a mogyoró-szajkó. Fehér-babos barna köntösét berzengeti, igazgatja; hófehér farkalját is rendbeszedegeti s hallgatja párjának rikkantó válaszát. A begye duzzadozik a zsenge mogyorótól: neki most szürete van. Az ember? az neki semmi; a magasban ülve, kissé oldalra fordítja fejét s félszemmel végig néz a „természet urán“, még csak azon sem csodálkozik, hogy nem úgy nézek ki, mint azok az apró mezítlábos, závadkai orosz gyerkőczök, kik erre is eljárogatnak málna meg erdei eper után. Senki sem bántja, tehát még bizodalmas.

Hát ez aztán mi? Kurta, szinte csengő fütty, közbe „czi-baka“ kiáltás, cserregés: a czinegék összevesztek. Csakugyan! A nemesfejű czinke összekapott a bábaczinegével, a bóbítás is belevegyült;

oka pedig a zshivajnak egy kövér hernyó, a melyet a szenes csipett el. Azonban a nagy dulakodásban elejtették azt a hernyót s elkapta az az örvös rigó, a mely a bokrok tövéen ólálkodott.

Beléptem a fenyvesbe. Földje az elhalt ~~tüleve-~~lek millióitól rött fakó; hangulata komor, mert sudara mellé sorakozik s helyen-közön félhomálylyá mérsékli a világosságot. Ez a félhomály megöli az apróbb növényeket, a talaj tehát pusztá lenne, ha a természet nem gondoskodik más szervezetekről, a melyeknek épen a félhomály kedvez, e szervezetek pedig a gombák, a fenyves „virágai.“ De, a hol a fenyőkoronák közt, ha csak a nap bizonyos szakában is, tehát rövid időre, egy-egy napsugár belopózik, ott már más növényélet is támad, leggyakrabban a kedves, pillangós levelű nyultáskának, hol szmaragd, hol nilus-zöldje kaczag felénk. Ezeknek a belopózó napsugaraknak pompás fényhatásuk van épen a félhomályban, hasonló ahhoz, mely akkor támad, a midőn a nap tornyos felhők közül kévéesen lövelli szerte sugárözönét s a vetést, a nádast, a tó tükrét foltonkint viláigtja meg.

Megállok. Egy darab ideig minden csöndes, annyira, hogy a lehulló fenyőtoboz is messze hallható zajt okoz. Ekkor a magasból hullani kezdenek a tobozpikkelyek, előbb egyenkint s ritkán, majd sűrűn egymásután: ez a keresztcsőrű madár munkája, ki csőrének keresztbeálló, éles kampóival pikkelyt pikkely után szakgat le, hogy kiszedhesse a tövéen rejlő magot. A vörös, zöld, sárgás és szürke mester nagy akrobata, alig enged a mesterségben a kajdácsnak: sokszor fejfelé függve fosztogatja a tobozokat, a mellett fürge mozgású víg ficzko.

Kis vártatva megmozdul az erdő talaja. legalább úgy rémlik a szemnek: megmozdult a császármadár, melynek röttbarnás, szennyes fehérrel vegyes köpenyege egészen arra való, hogy az erdő talaja — mondhatni — elnyelje. Kerek, barna szemét félénken szegezi a jövevényre, pilláját sem mozdítja, veszteg megáll s jól oda kell nézni, hogy a talajtól folytonosan megkülönböztessük. Felröppentjük, de

nem röpül messze, jele, hogy csirkéit vezeti: de hogy ezek hova bujtak? azt csak a jó vizsla orra mutathatná meg.

Ismét egy lenge ág hajlik meg, mindjárt rá a szomszéd fáé s így tovább fáról fára. Ez a bozontosfarkú, barna mókus, a melyet egy vörös kerget; — pár percz s eltűnnek a koronák sűrűjében.

Hosszúra nyujtott vijjogás hallatszik, a talaj napos foltjai itt-ott árnyékot mutatnak: fölpillantva észreveszszük, hogy a kőszáli sas megkezdé kerिंगését, mozdulatlanul kiterjesztett szárnyakkal, mind magasabbra.

Itt óriási hangyaboly, melynek népsége fáradhatatlanul czipeli a fenyőtűket, ott a vaddisznó turása, özcsapás, ritkán medvenyom, míg a fenyves fölötti havasi réten, a hol a bocskoros juhász legelteti nyáját s forrás forrás után fakadoz, még az ürge is ágaskodva bámul az idegenre.

Hanyatt fekszem, nézem a Tátra felhőinek lassú alakváltozásait; a csöndes levegőben kis szirpus legyek úzik játékukat: majd helytállva donganak, majd nyílsebes rándulással eltűnnek, hogy ismét az előbbi helyen megjelenjenek.

Az anyatermészet ölen minden a régi nyomokon jár, s mikor majd a dér, a fagy változtat rajta, csak azért teszi, hogy a tavaszi napsugár mindent újból feltámaszszon. Igaz, hogy itt az ember is felújul; de csak emlékezetében, mert az a dér, mely szakállába vegyül, nem a nyugalom, hanem az enyészet hirmondója.

Apró világ, szerény ház.

(A tél alvó életéből.)

Nagy világ, fényes ház, rejtett völgyben kicsiny kunyhó! E két véglet közé sorakozik a világról s az otthonról létező fogalmak fokozata. Egy tarkabarka kép. A Tuillériák s a falusi bíró háza; a Como partján ragyogó „villa“ s a tiszaparti halászkunyhó; a Laterán s a fiókegyház vályogos kápolnája. Ebben is, amabban is ellakik valaki, otthonát leli testének, lelkének.

Egyszer ráadtam a fejemet s bevezettettem magamat egy híres fényű császári lakásba. Maga a nagyváros fénye zaja sem birta kitörülni lelkemből egy szerény hajlék képét, egy kisded házét, mely egy sziklás, bükkös hegy tövében, két hatalmas hársfa árnyékában szerénykedik. A császári termék csillogó pompája az első pillanatban elkápráztatta szememet. De csak egy perczig káprázott szemem-lelkem, a következőben ismét előttem állott a hársos kis ház s legyőzte a palotát minden fényével együtt. Győzött a patriarchális zöld kályha a márvány kandallón, a hófehérre súrolt falóca az aranyos, selyem bársony bútorzaton, a garasos, de hófehérre mosott függöny, a meszelt fal, a világ minden selyem függönyén gobelinstől, mindenestől. Már, hogy előttem győzött s nekem győzött; de valószínű, hogy az én hársos dicsőségem épen úgy járt volna e fényes termék lakója előtt, s a tanulság az: neki ez, nekem amaz való. Mem cserélünk!

Furcsa az ember! mindenik más-más minta szerint rendezi be valódi otthonát. — A „szalon“

még nem „otthon“. Vannak ugyan fokozatai, melyek az arisztokratikus és nyárspolgári végletek között ingadoznak; de egészben véve a lényeg benne van ebben úgy, mint amabban; a különbség az, hogy az egyik fényes, a másik kérkedő vagy éppen peczkes — a lényeg pedig az, hogy a „szalon“-ban maga a tulajdonos sem találja magát „otthon.“ A ház piacza ez, a melyen csak rendbeszedve s jobbadán csak különkökkel szoktunk megjelenni. Az igazi otthon az más valami. Annak minden aprósága benső ismerősünk, izlésünk, hajlamaink, szokásaink, szükségünk választotta; egészen egyéni s éppen mert az: mindenkinél más-más. Még a szaga és levegője is más-más, úgyannyira, hogy husszú évek múlva ráismerünk, s e szag, e levegő legott felidézi bennünk a régi régi eseményeknek, emlékeknek egész sorát.

Az otthon fokozatain azután leszállhatunk lassan a csöszkunyhóig vagy akár szt.-Cleofás népe¹ bolyongó, foltos sátoráig. Az otthonhoz kötött követelések szerényebbek lesznek, eltűnik a pohárszék, fogas, tulipántos láda, asztal, háromlábú szék, s az egész „otthon“ elfér egy cigányuló hátán is, de mindenestől!

Ennyit az ember otthonáról, melynek legszerényebbje is tele van még felesleggel, ahhoz az otthonhoz képest, a melyet a természet apró lényeknek nyújt, s a mely a fecske fészkéhez is úgy viszonylik, mint a cigánysátor a Tuillériákhoz.

A kéreg repedései, a kövek alja, a sok apró zig-zúg, a harasztok kuszált töve, a bokrok alján korhadozó sok növényrész, a kihalt fatörzs elálló kérgének titkos fülkéi, apró lények millióinak oly hajlékot adnak, a mivel e lények megelégednek, a melybe visszavágynak. A sok apróság itt éli világát, itt születik, itt szeret és itt hal meg. Parányi otthonába védve van ellenségeitől, az évszakok viszontagságai kár nélkül mennek el felette, mert a hajlék jól van megválasztva.

¹ A cigányok.

A tavasz és nyár folyton megújuló pezsgő élete után jön a visszahuzódás szaka. Az őszi hidegebb fuvalma takaródója a rovar seregnek. Még a légy csak elpróbálja; szemtelensége a fűtött szobába csódití; de végre innen is kiszorulegy része, másrésze, elhal. A kiszorultak felhasználják még a gyenge verőfényt s alkalmas repedéseket, réseket keresnek, rendesen az ablak-, ajtókeretek felső részein, a hol az eső nem éri és — otthon vannak. A szerint, a mint a hőmérsék csökken, merevebbek is lesznek, megdermednek s az élet csak lappang bennök tavaszig, melynek első meleg verőfénye ismét lüktetésbe hozza s kiszólitja az alvókat a falakra, ajtókra, a hol oly szépen lehet sütkérezni és kergetőzni.

A pillangók legnagyobb része biztos helyre rakja le petéit; az éjjeliek szépen egy rakásra, s a midőn az anya letojta, még annyi ereje van, hogy saját szőrözetét letépje, ráborítsa a petékre meleg takarónak, nehogy a fagyok elpusztítsák a csírákban rejlő jövő — árva nemzedéket. És mennyi ez az árva nemzedék, mely nem ismeri szülőjét, valamint a szülő sem látja soha saját ivadékát! Az anya meghal, mihelyt a petéket biztosította, sokszor épen a petéken összerogy s a faj egész jövője egy ingó kóró, egy repedés vagy egy forgács védelmére van bízva; itt állja ki a tél viszontagságait s mire tavaszkor életre ébred, minden tapasztalás, minden vezetés nélkül hozzáfog az élethez és eltalálja irányát ama csodaszerű hatalom kezén, melyet ki ösztönnek, ki öröklött tulajdonságnak nevez, de legbensőbb lényege szerint egy sem bírja megfejteti.

A legtöbb rovarnemzedék ily árvaságon kezdi életét s míg azzá lesz, a mi szülője volt, alakot, sőt mondhatni életet váltóztat. Mert az áttelelt pillepetéből nem kél ki pille, hanem hernyó, a hernyóból báb lesz s csak ebből lesz ismét pillangó. Mind a három állapotban a lény élete és alakja már más: a hernyó eszik és növekedik, alakján semmi sincs, a mi pillangóra emlékeztetné s mihelyt mint hernyó kifejlődött, alig pár perc alatt bábbá alakul át. A bábban a tökéletes alak már elmosódott rajzként lát-

ható; az élet egészen passzív: minden csak vázlatosan tünteti elénk a legtökéletesebb alakot.

Sok rovar báb-állapotban húzza ki a telet, a legtöbb petében. De nagy az a szám is, mely tökéletes alakban, téli alakban várja a tavaszi feltámadást.

A platán könnyen elpattogó kérge alatt egész nemzedékek szunnyadoznak. Otthonjuk néha egy körömyi kiterjedésű kéregrészt. Itt búvnak össze különösen a parányi, lapos testű, felemás szárnyú rovarok; s ha úgy január közepe táján nagynéha a hideg megtörik és a napsugár a sudar verőfényes oldalán egy kis meleget támaszt, éledni kezdenek. Az élet ilyenkor csak apródonként ébred bennök; legelőbb csak ostoralakú csápjaik rángatóznak, aztán a lábak; végre tántorogva indulnak, a felocsúdás jele minden mozdulaton meglátszik. A csáp tapogatózik, mintegy bizonyosságát keresi az ébrenlétnek, épen úgy, mint az ember, a ki eszméletre tér, vagy egy gonosz álom után ocsúdni kezd, keresi a bizonyosságot, hogy csak álmodott. Az est hűségben ismét megdermednek a kéreg lakói.

Apró pókok ifjabb nemzedéke telepszámra búvik össze résben, kéreg alatt és kövek között. A helyet igen gondosan választják, különösen a vízmentességre fordítják figyelmüket. Sűrűszövetű, néha alig búzaszemnyi zacskókat szőnek, gondosan beszövik a kijáratot, testhez húzzák lábaikat s megdermednek. A szegény ördög szempontjából tekintve, e lények boldogok; a zordon évszakban elköltözik eszméletük, s a midőn ébrednek, elköltözött a baj — — Az isten szegénysorsú hasonmása, az teljes eszméletnél didereg, ugyancsak megérzi a zordon évszak ezer baját.

De semmi sem tökéletes a világon, még a rovarok boldogsága sem. Az a sok harkály, czinke, ökörszem, narancsmadár, fakúszó, nagyon is érti a könnyű préda módját. A harkály okos, fényes szeme egyszerre kisüti a kéreg ama részét, a hol álcza, báb, rovar szunnyadozik; csőre azért véső, hogy a kérget felvágja, hosszú nyelvének csúcsa azért egy

visszhorgós szigony, hogy a fába befurakodott álczákat, pondrókat kihozza. A czinkék, fakúszók, ökörszem és narancsmadár csőrei mind más alakúak, a fürkészés sok módjára alkalmasak, s a hol az egyik nem buldogul, ott könnyen bánik el a másik. El is dolgoznak ezek télen át, s az áldozatul esett rovaroknak csak annyi a könnyebbségük, hogy eszméletlen állapotban cserélnek halált a lappangó életért.

A csuszka (*Sitta europea*), az a kékes hátú, rozsdás hasú kis akrobata, különösen ismeri az alvók lakásait. Még azt is tudja, hogy a gubacsok belsejében egy kis báb lakozik. Összeszedi tehát a gubacsokat s oly helyre hordja, a hol közel a földhöz egy jó villás ág áll, ebbe illeszti a gubacsot, azután nekiáll a kopácsolásnak s célját éri. A hol alkalmas a hely, ott egész műhelyet készít: mindig ugyan arra a helyre hordja a fürkésznivalót, hol azután százsámra hever a kiszedett gubacs!

Egy-egy régibb fenyőtoboz, melyet a forgószél a hólepelre felvetett, egy alvó kisvilágot rejt magában. Minden pikkelye lakás. Az egyik alá apró pókokskák, a másik alá apró felemás-szárnyúak, egy harmadik alá peték, vagy ismét bábok vannak elrejtve, s ha a tobozt a meleg szobába hozzák, kis vártatva egész népségek kezdenek ki s bē futkosni. A sok apró lény mintha érezné, hogy nem természetes ideje az ébredésnek, nagy óvatosan mozog, tapogat, kijön a pikkely csúcsára, ismét visszahúzódik; s ha a tobozt az ablakköz hidegének kiteszük, néhány percz mulva ismét megdermed élete!

A legszebb és legérdekesebb jelenségek egyike bizonyára ez a leszállított, úgyszólván megakasztott élet, a melylyel a természet áthozza működő lényeit egyik évszaktból a másikba. A „létért való küzdelem“ által megtizedelve bár — a mint ezt a madarak működése feltünteti — de mégis kellő számban, hogy a tavasz lehessen minden mozzanatában, a tölgy koronájától, melynek rügyei bontakoznak, a kéreg repedéséig, a melyben az alvók feltámadása bekövetkezik. De tévednénk, ha azt hinnők, hogy a tél a rovarok összeségét elaltatja. Vannak olyanok

is, a melyek épen a hó felszínén sűrögnek s élik világukat. Közönségesen „fekete hó“ név alatt ismeretesek e parányi lények. Erdőben vagy közelében, mocsarak szomszédságában igen gyakran megvan a „fekete hó“ s különösen ott jelentkezik, a hol friss lábnyomok feltörnek a havat. E nyomok olyanok, mintha lőporral volnának behintve; de ha jól oda tekintünk, úgy fogjuk találni, hogy az apró pontocskák el-eltűnnek, ugrálva haladnak! A gorcsó alatt egy furcsa alkotású kis állatot látunk azután: graphit-(irla) szürke, gyűrűs teste bábalakú, hat lába karomba végződik, csápjai rövidek s az egész alak húsos duzzadozó, kocsonyás, csak itt-ott áll rajta egy-egy erős szőr. Szárnynak nyoma sincs; de van ám ugrókészüléke, a melylyel túl tesz a világ leghatalmasabb ugróján is, — természetesen aránylag, hogyha t. i. az ugró testét az ugrás távolságával összemérjük. E készülék egy a test végéből kiinduló villa, mely a has alá becsapható, úgy, mint egy tollkés pengéje; e villát a kis állat nagy erővel rugómódra felpattanthatja s ezzel „fricskázza“ önmagát oly távolságra, mely az állat hosszánál 150—200-szor nagyobb; lévén az állat egy miliméter, az ugrás 150—200 miliméter hosszú! A legügyesebb athléta saját hosszának alig háromszorosát, a tigris legfeljebb négyszeresét ugorja át! Ez az állat a hóbalha (Podura nivalis), mely máskülönben a növényzet tövében korhadó sok növénymaradékban él s több fajrokkal dicsekedik, s mindnyája igen szerény háznak apró lakója, de a maga helyén a jelenségek sorában épen oly fontos tényező, mint bármely más lény.

Messzire elhagytuk a Tuillériákat. De igaz, hogy a repedés, rés, kéreg, fenyőtoboz a maga helyén szintén egy palota, még pedig olyan, mely a Tuillériákon is túltesz; mert hát a természet hajlékaiban megszeghetetlen örökigaz törvény szerint kél és nyugszik le az élet; eredménye e törvényszerűségnek a jelenségekben nyilatkozó magasztos összhang.

Havasi dráma.

Mennyit is irtak össze azok a költők arról a „fönséges nyugalomról“, mely szerintök a havasok jellemzője!

Igaz fönséges egy nyugalom, csönd uralkodik ott a törpe-fenyvek öve fölött, mindaddig, a míg a vihar föl nem kavarja a felhőket, a miglen a villám nem sújtja az ormok légcsőcsát, s nem bömböl dördületének visszhangja sziklától-szikláig, szakadástól-szakadásig.

Fönséges egy idyll azis, a midőn a nap ragyog, könnyű szellő játszik az Eriophorum atlasz fehér bojtjaival, s a harangvirág bólintva köszöntget a sisakvirágnak.

De az idyll, mint béke s a vihar, mint vad viaskodás között sok minden történik azon a havason, a miről a költőnek vagy semmi, vagy hibás fogalma van, s épen azért hamis képek rajzolására viszi.

Szép dolog az, egy kaczagó zöld pázsitfoltot tarka havasi virágokkal, rajta gondtalan zergét fürge gidókkal, csöndet, örök összhangot énekelni; de a való, az a való!

Igaz, hogy a pázsit zöld, a zerge-gidó fürge, csönd is van néha; de az anya-zerge orra azért mindig fogdossa a szelet, füle örökké neszel s legalább is félszeme mindig ügyel a zergebakra, mely a legmagasabb sziklát őrtoronynak használja s istenigazában feszült figyelemmel, éles érzékeinek szakadatlan működtetésével örködik a falka biztossága felett.

Sok mindenféle veszélyezteti a havas közbiztosságát; leginkább pedig a legveszedelmesebb a repülő betyárság, melyhez képest az alföld legsebe-
sebb lovas betyárja csak ólommadár, tehetetlen, röghöz tapadt csúszó-mászó.

Ezért szegzi szemeit az őrbak a távolba, forgatja füle tölcserjét ide is, oda is, fogdossa orrával a szél-
lőt, bármerről jöjjön is az.

És azért mászsa meg a mormota is a szikla-
csúcsot, azért ágaskodik föl, mint az ürge, néz, fülel,
szagol, hogy a szénagyüjtő családot jókor óvhasssa.

A zerge pedig megérti a mormota füttyét és
viszont a mormota a zergéét, tudják, hogy ez a
veszedelem jele: fusson, ki merre lát!

De hát ki az a repülő betyár?

Itt van legelőbb is a szakállas saskeselyű kaczor
alakú és élességű, szabdaló csőrével, ellenállhatatlan
szárnycsapásával. A csőr alsó kávája alól kimere-
dező fekete serteszakáll, a sárga, villogó szem, a csőr
kampója a merészség és kegyetlenség bélyegét sűti
ez orvmadár fejére. Az őrző bak állását kilesve, az
ormok mögött, a szakadásokon végigsuhog, hogy
igazán orvtámadást intézhessen, kellő távolságra
érve, hirtelen fölkap, kelevéz módjára rácsap az
áldozatra s egy szárnycsapással lelöki a szikláról —
igy zúzza össze.

Vetélkedő társa a kőszáli sas; aligha gyöngébb,
de kevésbbé ravasz és kevésbbé vérengző, mint a
szakállas betyártárs; ő inkább a havasi nyulat fek-
tében kutatja s ha szél ellenében, kellőképen fődözve
teheti, leszedi a mormota őrt is a csúcsról.

Ebben az őrzésben van aztán heroicus és van
drámai vonás elég. Az egészben véve védtelen párák
ismerik az ellenség ellenállhatatlanságát; tudják,
hogy nincs irgalom, nincs kegyelem; tudják, hogy
érzékeik minden élessége mellett is áldozatul eshet-
nek, mert hiszen ezt folyton-folyvást tapasztalják.

De azért az a legvénebb s épen azért legtapasz-
taltabb him mégis csak odaáll arra a végzetes csúcsra,
valódi önfeláldozással örködik övéi fölött, nincs eset
reá, hogy övéit elárulja, kötelességét megszegje s a

midőn rajta üt a veszedelem, a midőn az orv karmait már testében érzi, még akkor is megadja a jelt: meghal, mint egy igazi hős.

Arról csakugyan nem beszél a havasi világ krónikája, hogy valamelyik zerge-bak vagy mormota-hím családja hátrahagyásával Amerikába szökött volna; valamint arról sem, hogy valami zerge-vagy mormota-anyja ott hagyta volna életpárját és családját azért, mert nem telt valami új farkslépp divatra. Szeretet, hűség, az önfeláldozásig menő kötelesség-érzet csak a „természet uránál“ ritka, mint a fehér holló.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A madár „társaságból.”

A madarak „társaságát” okvetlenül az éneklők képezik.

Szerény külső, kedves alak, játszi elevenség párosulva az éneklés tehetségével, már magukban véve is szeretetreméltó tulajdonságok, a melyek még fokozódnak, mihiyt azokkal a gondosan készített piczi fészkekkel is megismerkedünk, melyekben a hűséges, megható madárszeretet kis pelyheseit neveli.

S még e szeretetnél is meghatóbb az éneklőmadár szemének pillantása; mihiyt e szemet ismerjük: kifejezi, hogy szeret, búsul, haragszik, örül, tréfál; kifejez mindent.

A legmeghatóbb vonás pedig mindenesetre a szülők féltő szeretete. Szembeszáll az a kúszó kigyóval, a nyesttel, a karvalylyal, mindennel, s valóban hősies az önfeláldozásig.

Egyedüli védelme a mesésig érő találékonyság, a melylyel a kis fészket építgeti és rejtegeti. Ezer módot alkalmaz, hogy a környezet színét s egyéb természetét utánozhassa, hogy így is elrejthesse; az elhelyezésben igen gyakran még számítás is vehe-tünk észre: ha némelyik ölbe rakott fába építi kicsiny lakát, a macskára és nyestre számít, hogy az előbbi be ne nyúlhasson, az utóbbi be ne csúszhasson.

Szóval: mindent elkövet, a mit csak madár-eszével kigondolhat. Sok az ellensége s ismeri egy-től-egyig.

A mi barázdabillegető párunk ifju pár; nem nagyon tapasztalt s így bizony nem épen valami geniálisan alkalmazta fészket a vágás ölfá rakásába;

— hja! nála a patak közelsége, az éléskamra döntött. A vörösbegy, barátka, poszáta s pláne a vörösfarkú énekes, azok már többet tudtak, erősen rejtegettek.

És járta a madárszerelem legszebb szaka; a fészkek készen voltak, a vörösbodzás, galagonyás csak úgy zengett a szerelmi vallomástól.

Egyszerre a vörösbegy egy éles „czin“ hangot hallat; minden madár tudta, hogy ez bajt jelent; de hogy mifélett, azt a tapasztalatlan barázdabillegető csak a maga kárán tanulta meg.

Az erdő szélén egy jókora madár suhogott végig; olyan volt, mint a vércse, de olyan is, mint a karvaly s mégis más volt. A kik tudták, szárnyra is kaptak s utána! Milyen zshivaj volt az. Hogy csapdostak le arra a suhogóra a kis istenadták, hogy tépték a bundáját s mily ostobán nézett oda az ifjú pár, hogy hát mi lelhetette ezeket?

Mi volt? A suhogó eltűnt, be az erdőbe vette magát, üldözői visszatértek, s kis idő múlva kihangzott az erdőből a „kakuk-kakuk-kakuk!“ Tehát ő volt. A vörösbegy szinte megpukkadt haragjában, felborzolta a tollát — mert ő már megjárta.

Kakukné pedig szépen felkapott olyan ágra, a melyről szemmel tarthatta az egész vágást — és leste, ki merre röpdés, hová tér vissza, szóval kinek hol a fészke? Kiszemelte az ölfát s egyszerre csak arra kezdett suhogni, hogy világosan látta a fészket. S alkonyat előtt, mikor ifjú párunk a patakon végighajhászta az egynapi legyeket vagyis a patak-virágot, megtörtént a baj: a kakuk a föld felett lappangva odalopódzott s a már meglevő két barázdabillegető-tojás mellé a magáét tette harmadiknak. Mindösze valamivel nagyobb volt, színe szerint pedig alig különbözött a többitől.

Mire ifjú párunk hazakerült, a kis feleség, mintha észrevett volna valamit, mintha nem ülhetne úgy, mint azelőtt. Ki is állott a fészkek szélére, be is nézett, az urára is kacsintott; de elvégre is belétörődött: lett aztán még két tojás, összesen öt, a mi bőven elég a szegény embernek — akarom mondani madárnak.

A többi rendben ment: az ifjasszony szépen kiköltötte a tojásokat, a miben az ifjú hűségesen osztozkodott, s egyszerre csak ott tátongott az öt szép aranyhárga szegélyű, örökké éhes száj.

Lett is drága dolga a párnak, míg megtömte. Reggel, délben, estefelé csupa jövés-menés állott. Egy darabig az is ment; de már kevés napok mulva az egyik gyerek furcsa kezdett ám lenni: a többinél nagyobb; fészkelődni kezdett, vagdalódott, hogy mindig neki jusson a falat. A szája háromakkora volt, mint a többié, s az ifjú pár abban az ő madár-együgyűségében alkalmasint úgy gondolkozott, hogy: nagy száj, nagy éhség!

Hiába kért, jajgatott a többi; hiába fészkelődött: nem jutott a magáéhoz. Mire a gyerekek kipelyhesedtek, az a torkos már háromszor akkora volt, mint az anya, s az öregek ijedős szemekkel folytatták a munkát — alig győzték.

Utóvégre is a gézengúz annyira nekierősödött, hogy egyszerűen kilökdöste testvéreit — akarom mondani: madártestvéreit, melyeket éjjel szépen föl-szededetett róka koma nürnbergi játékszernek kedves családja számára.

A gézengúz utoljára be sem fért a fészekbe, a szegény ifjú pár lesóványodott a nagy robotolástól; de már az ő madár-szívébe az volt beoltva, hogy a mi abból a fészekből kikelt, azt föl kell nevelni.

Föl is nevelték; kakuk is volt; mit is csinálhattak volna vele?

* * *

A kakuk tulajdonságainak legfőbbikét már Aristoteles ismerte és sok helyes és helytelen közt azt is mondja, hogy ifjú korában olyan szép, hogy nevelő anyja saját gyermekeit miatta megveti.

Ujabb időben Müller A. azt állította, hogy itt-ott ráfanyalodik a költésre, a mi azonban nincsen bebizonyítva.

A kakuk tojásai aránylag kicsinyek; színezet szerint változatosak s legtöbbször nehezen fölismer-

hetők; az is meglehetősen bizonyos, hogy a betojt tojás helyett egy más tojást kidob, hogy a szegény madár figyelmét kikerülje.

Mintegy 66 madárfajt ismerünk, a melynek fészkébe a kakuk tojni szokott: a legkisebb a narancsmadár s az ökörszem, a legnagyobb a szarka s a vadgalamb; a legcsodálatosabb az, hogy buvár-fészekben is találtak kakuk-tojást.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Az első hir.

(Margitszigeti ötlet)

Az volt aztán a négy nap! A mi szűrő, izzasztó heve van a napnak, a mi felszállható gőze van a földnek, víznek, az mind összeesküdött a végre, hogy mindent, a mi él, a mi mozog és vegetál, eltikkadásig elkinózzon.

A tisztelt verébkompánia vízi madárrá lett, fürdött, a hol csak szerét tehette; s még tollazata meg sem száradott, már megint lihegett, nyitott csőrrel kuczorgott a házak, a fák árnyékában.

A nem kevésbbé tisztelt emberkompánia sem állott jobban. A levett kalapon, a lefelejtett nyakkendőn, a napernyőn át a Dunafürdőig és fagyaltig, a lebecsátott függönyökön át az elérhető zöldig, azt a tisztelt emberkompánia mind elpróbálta, hogy végezetül arra a meggyőződésre jusson, sülök a napon, elolvadok az árnyékban.

Szóval a kánikula kifújta a dühét.

A negyedik nap utolsó sugara gyilkossá lett: beléfurta izzó hevét a nagy rom táján álló szomorú nyirfa legfelső levelébe, és az a szegény levél ötödnapra egyszerre csak sárga lett s meghalt. „Nap-szúrásban“ halt meg, első híre lett a nyár dühe végének — de első híre az ősznek is, mozgósítási parancs a madárvilág vándorainak.

Az ötödnapon fölkerekedett szellő letörte a meghalt levelet, egyet sodrott rajta, úgy hogy forogva towarepült s csak lassacskán bocsátkozott le a még mindig üde gyepre.

A nagy róna tapasztalt, bölcs gólyái ezt előre is tudták, fölkerelkedtek s oly tömegben indultak Egyptus szent folyója, a Nilus felé, hogy még az emberírta debreczeni hullólevelek is hirt adtak róla a világnak.

A természet első halottlevele másoknak is vitte a hirt. Hullás közben meglátta a barátka. Tudják, kérem, ki az a barátka? A keresztelő tudomány azt mondja, hogy ez a Sylvia atricapilla, szürke madár, feketés vagy legalább barna fejtetővel, hossza ennyi, szélessége ennyi stb. stb. stb., a természet szerető hive azt mondja, hogy egy szeretetreméltó kis énekes, ki a bokrok titkait fürkészi, piczi fészkeivel, kedves életpárjával tökéletesen beéri s naphosszat minden madártól azt kérdezzeti:

„Édesem! mit csinálsz te — itt?”¹

Tehát azt a levelet meglátta a barátka, tudta, mit jelent s így tudta a kötelességét is: ki kell hirdetni fűnek, fának, erdőnek, mezőnek. Sietett is, mert ezidén Budapest berkeiben és csaltitjaiban kétszáznál több kesergő madárszív epedve várja az elszólító hirt; van reménye, hogy a kit elvesztett, azt megtalálja még valahol.

Hogyan? hogy kell azt érteni: kétszáz kesergő madárszív? Elmondom.

Lombfakadás után történt, hogy egy messze kies tájon — Erdélyben — az a kiméletlen, önző, gonosz, ki minden madár ellen vét, a szívtelen ember kétszáz fülemülét rabságba ejtett s árúba bocsájtott. Budapestre hozta, hogy innen a szélrózsa minden irányába szétküldözze. A földi gondviselés, mely rendesen egy kicsit gondatlan, ez egyszer résen állott, elkobozta a foglyokat és szabadon bocsátotta.² A ki a természetet szereti, az kalapot emel ily tett előtt, a ki a természettel társalogni is tud, az megbocsátja a földi gondviselésnek sok bűnét; egytől egyig, a melyet ellene elkövetett.

¹ A kis madár énekének rövid strófája megfelel a mondatnak a „mit csinálsz te — itt” épen hangfestő. — ² Erről a szép tényről a maga idejében az összes sajtó megemlékezett.

Igen, de ezzel nem volt még minden jóvá téve! Mert a szegény rabok párjai, fészkei ott maradtak, ezeket ez idén — talán soha többé! — nem kereshetik fel, s ez nagy csapás, melynek fájdalmas voltán a visszanyert szabadság sem enyhített.

Hát tudja a madár, mi a szívfájdalom. De még hogy!

A ki fészeképítéskor arra vetemedett, hogy — kivált — éneklőmadarat lőjjön, az ismeri a madár-fájdalom hangját. Csak egyetlen egy szólam az, mely folyton ismétlődik — bús, kesergő, esdő, kétkedő, vádló, szemrehányó — minden. Ez egyetlen szólam-ban benne van még az is, a mit a fájdalom költője emberi szóval festeni nem is tud; sőt még az a csodálatos tulajdonsága is van e szólamnak, hogy megérti az is, a ki soha madarat keseregni nem hallott; benne van mindaz, a mit az az egyetlen „jaj“ is mond, mely az ember szavavesztett, néma fájdalmát egy pillanatra megszakítja.

És kétszáz rabmadár és kétszáz párja kesergett így ez idén Erdély berkeiben, Budapest kalitkáiban egyszerre!!

Ezeknek s mindeneknek az a meghalt levél, a barátka híre azt mondja: készüljete! El, el innen, e folyók mentén délfelé, a tengerig s azon át, messze, egy más világrész tájaira, talán a Nilus titokzatos forrásaihoz, ott lesz talán a viszontlátás. Talán? bizony talán! mert nagy az s ezer a veszedelem rajta.

És aztán gyülekeznek. Kik egy-egy tájon fészkeltek és családot neveltek, összébb szorulnak s a tapasztalt vének, kik a vándorútat már nagyapáikkal is megtették, vezetnek. A bokorban, berekben mindenütt halljuk a jelszót, mely a vonulókat rendben tartja: itt—itt—itt!

A vándorok minden mozdulatán a sietség látszik; csak pillanatra állanak meg, míg a kínálkozó táplálékot fölszedik. Ez nem az a tavaszi étkezés, a mikor a párok szorosan együtt tartanak, megpihennek s minden szólam szerelmi vallomás. Hirtelenül fel- s épen úgy el is tűnnek az őszi vándorok s a

hol még csak az imént hangzott a jelszó, szinte mozgott a bokor, ott egyszerre néma csönd és teljes nyugalom áll be.

Mennek a pálmák hazájáig — viszontlátásig majd tavaszkor.

Az első meghalt levél hírére elkezd a gólya, utána következik a sívító toronyfecske, az a nyílsebes röptű, keskenyszárnyú, kormos madár, mely az esőt jelzi éles „szii—szii“ kiáltásával s még a Nicobár-szigetcsoporton sem állapodik meg; azután eltűnedezik az aranybegy, a lombmadár, banka, szalakóta, az énekesek nagy családja, levonulnak a havas nyári dalosai, az Anthusok, később a szalonkák — mind délfelé el-el! Mily pontokra? ezt most még csak a jó ég tudja. És megyen Erdély felől kétszáz, Magyarország felől kétszáz epedő fülemile is.

Vajjon hol találkoznak? milyen lesz a viszontlátás?

Az első párok alighanem Titel táján találkoznak ismét, ott, a hol annyi magyar folyó anyja, a Tisza is gyermekké válik s a Dunába úgy

„ — — siet beléje,
Mint a gyermek anyja kebelére.“

Mi történik majd e piczi szivekben? Kitör-e az öröm hangja? S milyen ez?

A madarak öröme legtöbbnyire néma. De a ki a szemet, azt a beszélő szemet ismeri, mely a világ semmi lényénél sem oly tiszta tükör, mint épen az énekes madárnál, az kiolvassa a szív mondását.

„Itt—itt—itt! Egy hang! jaj az én édes kedves hugom! Oh szerelmesem, ez a te hangod volt! Jer, menjünk, siessünk! ne álljunk meg sehol, csak majd a pálmák hazájában. El, el az emberek közeléből!“

Ezt fogja mondani e madárszem, ez dobogtatja meg a piczi madárszívet.

És aztán elindúlnak az ismert régi úton, hogy azokon — halálra megijedjenek!

Mert az a nagy madárút, mely tőlünk a Bosporus, a Marmara-tengernek visz és annyi vándor-madár útja, mivé lett az időközben!!

Bulgária! ott ezidén az új tavasz — mint mindig — lombot, virágot fakasztott; de a nyár, az ős napja a gyilkolás, halál ezernyi iszonyát érlelte: — és nem az isten napja tette ezt, hanem fényes napja a „koronás nagy civilizácziónak“, az a szörnyű nap, mely ma a gyilkos nevében vádolja a legyilkolt ártatlant.¹

Eligazodnak-e itt a kedves vándorok, itt, hol a felhő ágyúfüstből lesz, a patak embervér, a mező egy nagy temető, a társadalom egy öldöklő csorda?

S ha valahogyan mégis átvergődnek, vajjon visszatérnek-e jövő tavaszkor? Nem rémülnek-e el az emberektől mindörökre? Az embertől, ki madarat, embert igáz és öl?

Oh visszajönnek ők bizonyosan, mert szivökben a leghatalmasabb az a legyőzhetetlen hatalom, mely tengeren és vérmezőkön át is elkalauzol: a madár-hűség és madárszerelem!

¹ Vonatkozás az 1877—78 évi orosz-török háborúra.

A fülemüle utazása.

Az erdő még pihent.

Keletfelől épen csak az első halavány fény futotta be az égboltnak egy kis részét; oly halavány, hogy épen csak önmagának világított, árnyékot nem teremtett, az erdő árnyékát sem zavarta fel.

De a halavány, szerényke ív, a melyet e fény megalkotott, mind magasabbra és magasabbra emelkedett; az ívből nagy félkör lett, mely elmosódó szélével végre a zenithre hágott.

Ekkor e félkör központjából, mely épen a látóhatárba esett, sárgás fény kezdett lövellni. És ez már gyorsabban terjedt. Nem is érhetette el még a zenithet, a mikor eredete forrásából már a rózsás, hajnali pír is bontakozni kezdett.

Ez már világosság volt.

Az árnyék kelletlenül, lassan, de folytonosan hátrált az erdőszélről, a fák koronáiról; — mind beljebb és beljebb vonult az erdő sűrűjébe.

S midőn a fények forrásából a sugáregyenes küllők is kitörttek, — s avval a világosság — és nyílsebességgel az égbolton termettek: ekkor az éj árnyai elpusztultak, az odvakba bújtak.

Ragyog a hajnal; rózsás színe befutja a mindenséget.

Minden ébren van.

Ekkor a Május-birodalom legszebb tündére kikelt az erdő kristály tiszta forrásából s megvitte az erdőnek ura parancsait.

Mert ma a birodalom megalapításának évnapja van, s ez mindenkor hálaünnepségnek van szentelve.

Ez legott meg is kezdődött.

A tündér szavára szárnyra kelt a reggeli szellő s megkondította az erdő, a mező összes harangvirágait.

Ez egy felséges összhang volt. A campanulák mélyen szóltak, a convallária csöngetett.

A május-bírodalmi vallás szent szavához képest, a virágok egész serege a harangszóra a nap felé fordítja kelyheit.

Ez a reggeli ima, a virágok kis miséje.

A hálaünnep e bevezetését azután a nagy istentisztelet követte.

A szellő magasabbra szállott, s befutotta a lombos fák koronáit. Ezeken a levelek összesúgtak, s ez jeladás volt az erdő énekeseinek.

Mint a Muezzin a minaret párkányára, úgy szállott fel az éneklő rigó a legmagasabb bükk csúcsára s elkezdte:

Tű — tű — tütű — tilio — tililio — tilililio,
Czik — zik — tilio — titiolio — tű — tű!

Ez rigónyelven volt énekelve, s körülbelől ezt teszi:

„Ébredjetek hívek a mindenható, dicső természet tiszteletére, kinek jóvoltából átértük a telet, megértük a szerelem s általa az élet föltámadását!“

E szót rögtön átvette az erdő szélén ájtatoskodó aranyfejű sármány és sármánynyelvre fordítva tovább adta a bokrok és mezők felé.

És ekkor ugyan e hálaima sok — sok lüktető madárszívet szólaltatott meg. A szív szava énekben tört ki; legbuzgóbban azoknál a kis madaraknál, a kik még az embereknek is igazán hűségeseik, mert mindenkor megosztják velök a tél nyomorát; nem vándorolnak — a fészek tájához ragaszkodva télen-nyáron díszei a vidékeknek.

Szólt az ének fent és alant.

A bokorban a kis Sylviák halk dala hallszott, a vörösbegyé csak akkor, a mikor Sylvia elhallgatott.

Fenn a magasban, a mezők felett a pacsirta szólt. Szinte versenyt emelkedve dala ihletével, már-már eltűnt a szem elől; de éneke azért lehalatszott a földre:

„Óh de dicső, dicső
Kikelet, kikelet!!“

Ezalatt benn az erdőben virág állat és minden kellőképen hozzájárult az ünnep díszéhez.

Az *Asperula* szolgáltatta a tömjént. Illata befutotta a sziklaoltárt és környékét, hol a büszke *Pteris aquilina* struccztollszerű levelei képezték a fődíszet.

A sebes víz-ér habja a kőbe ütődött s folytonosan szórta a gyémántcseppeket a *Tussilago* sötétzöld, nagy és öblös leveleire. S e cseppekben a nap sugara törött meg, hogy szivárványszínekben ragyoghasson vissza a mindenségbe.

Szóval fölségesen szép egy ünnep volt ez a tavaszi hálálkodás ünnepe!

Semmi gond, semmi bú sem zavarta, kivált a madarak örömét. Hiszen a fészkek készen voltak; sőt némelyikben már tojást is melengetett az a gondos, hűséges madár anya-szeretet.

Ezért az ünnepies hálaadás után járta a csevegés és pajkoskodás is.

Az aranybegy örökös jó kedvében koronából koronába szállva, bujkálva bolondította a vásott ficzkókat, kik tojást szedni jöttek az erdőbe; folyton azt kiáltotta nekik:

Kellediófiú — kellediófiú?

Majd innen, majd onnan kiáltotta. S a ficzkók, fölfelé bámészkodva, keresték a bolondítót; mentek, mentek a hang után, míg végre a gyökérbe botolva orra buktak, mire az aranybegy, kivált pedig a fekete rigó, mely a dolgot az aljából leste, elkaczagta magát.

Míg itt ilyenek folytak, az erdősél bokrain, egy tüskés galagonyán ott ült Collurio úr, jómagyarán a tövisszúró Gebics.

Tövisekre fölpeczkelt, vergődő és kapálódó cserebogarai között bolondos farkcsóválás mellett folyton folyvást csettegetett az úton elvonuló szekerek lovaira; — nagy hamisan nevetgélt magába, hogy a lovak füleiket hegyezgetik s az ostor felé fordítják, ettől pedig félve gyorsabban is lépetgetnek.

A bolondosan csúszkáló-mászkáló Küllő megavval mulatozott, hogy a hegyoldalon legelésző birkákra füttyengetett — — nagyon tetszett neki, hogy a birkák a füttyre kanyarodtak a lompos, mogorva Kuvasz úr pedig majd feléje, majd a juhász felé nézett, nyilván azt kérdezve gazdájától láttál már ilyen bolond madarat?

Hát még a Mátyás!

Hogy a begye jól meg volt szedve, hát bizony „kutyabaja neki“, A leghóbortosabb, pajkos, csintalan dolgokra vetemedik; csupa jólét miatt szinte nem fért a bőrébe.

Fűnek-fának mindenek előtt azt kiabálta, hogy az ő neve „Mátyás“. Tudja már ezt az erdő-mező minden madara, tücske-bogara; sőt még a vakondok is, ki nagynéha mégis csak kibúvik a föld alól egy kis sütkérezésre; s hogy már avval az apró szemeivel alig lát az orrán túl, hát, ha már nem láthatja, legalább hallgatja a világ dolgát.

De hát mit bánja azt oly szemtelen, öntelt ficzkó, mint a milyen Mátyás uram?

No, mikor már eleget kiabált, kapta magát s kezdte azt a híres mesterségét űzni, a melyért már régi, igen régi időkben egy púpos meseíró istenígázában kipellengérezte.

Kezdett pávatollaskodni.

Először el akarta hitetni, hogy ő eketargoncza! Nagyban utánozta a kenetlen kerék nyikorgását! Hát kinevették; mert azt csakugyan még az a világerülő remete, a borz is tudja, hogy az eketargoncza nem nyikorog a tölgyfa koronájában, a hol bizony

csak a Matyi bolondozott. No, erre fogja magát s vijjogni kezdett, mint a sas; ijeszteni akart. Biz evvel is felsült; mert még a nappal szundikáló bagoly is tudja, hogy a sas nem a fa tetejéről vijjog ám, hanem a felhők tájáról, a hová a Mátyás urat kurta szárnya bezzeg soha sem viszi föl. Egyet gondolt hát s egyszerre elnyávogta magát, mint csak a vadmacska. Evvel is megjárta, mert senki sem hederített rá; hiszen azt is mindenki tudja, hogy a Kandúr úr nappal az odvában horkol.

Mikor már látta, hogy semmire sem megyen, hát szint vallott, kipottyantotta: no, Mátyás vagyok!

Erre aztán elkaczagta magát az egész erdő. A cifra Banka pedig, ki ugyanazon a fán az oduba tapasztott s nem épen jószagú fészke körül forgolódott, nem állhatta szó nélkül, oda kiáltott Matyi uramnak:

Tud — tuk! Tud — tuk!

Száz szónak is egy a vége: fölséges egy nap volt biz a!

Meg volt az ünnepe, öröme, mulatsága, mindene!

Bizony mindene, még hiánya is! mert hát nincs tökéletesség széles e világban.

Az ünnep főekessége elmaradt. Aggódott e miatt titkon a rendező tündér és sok jó madárnak a szive.

A Fülemüle nem szólt! még mindig késett valahol.

Késő délután, a mikor a pihenő közeledett, s mindenki egy kicsikét magába is kezdett szállni, bizony erdő-berek, fű-fa, tücsök-bogár, pele-madár mind azt kérdezte egymástól: hol lehet? miért késhetett? tán csak nem érte valami baj? hiszen az idei kikelet olyan szép, olyan áldott, hogy Május- király ő felsége maga mondta: régen volt ennél szebb, biztosabb bevonulásom!

Miért maradhatott el épen a fülemüle?

Igy állott ez a dolog a mikor a nemes Pintyőke épen hazafelé tartott. A nagy tisztásról jött, hol megfalatozott.

Repül, repül!

Épen az ér mellett sűrűsködő feketegyűrű —,
kecskerágó — és ostorménybokrok felett lebegne,
a mikor egyszerre csak hallja:

Püj — püj — piny! — — —
Állj — — megállj — — megállj
Csak — csak — csak — csak — csak
Itt!

„Jaj a fülemüle! Ez ő!!“

Egy merész kanyarodással menten le is ereszkedett a Pintyőke, hogy szíve mélyéből üdvözölje a dal királynéját.

A piny fölkiáltását hallotta a Húrosrigó, ki épen az ér tiszta vizéből iddogált. No ennek sem kellett több

Elkiáltotta magát:

Itt — itt — a — fülemüle
Sies — setek — ide — —
Ide — ide!

Lett élet a fákon, bokrokon, fűben s messze ki a rekettyésig!

Vörösbegyék, Légykapóék, Sylviáék, a sok, mindenféle Rigóék, Fitiszék oly sebesen és sűrűn csaptak le a levegőből, mint csak a futócsillagok nyári raja.

Megtelt a bokor a tisztelgők seregével, hogy csak úgy hemzsegett bele

Csupa örömmeltelt arcz s mindnyája kereste a bülbül-madarat;¹ kivált pedig az ifjabb nemzedék, mely tavál született és sohasem hallotta a dalkirálynőt. Természetesen is, mert még le se hámlott volt róla a tojás héjja, a mikor a fülemüle saját nevelési gondjai miatt már rég elhallgatott volt énekével s nem is igen mutatkozott többé.

¹ Bülbül, a fülemüle neve perzsa nyelven.

Jaj, de az öröm hamar eltűnt az arczokról, mert hát a szegény bülbül bizony csak oda volt!

Módnélkül meglátszott rajta az út fáradalma. Egyszerű köntöse meg volt viselve; sőt meg volt tépászva. Csak a szeméből sugárzott az öröm, a viszontlátás öröme

„Mi történt? irgalmas ég, mi is történhetett?“ Ezt fejezték ki az arcok.

Csak nézték, nézték.

Végre is a Fitisz, ki szintén vándor, csakhogy nem megyen oly messzire, mint a fülemüle — no, de csak több tapasztalást szerez, mint teszem azt, az örökkön itt élő sármány, vagy a pinty — hát ez feltalálta magát s elkezdte a kérdezősködést.

— Jaj drága! hát mi történt?

— Jaj kedvesem, ne is kérdezz! rettenetes egy utunk volt nekünk, szegény fülemüléknek! El is mondom, csak hagyjatok még egy kicsikét pihenni, mert hiszen alig bírok lihegni.

No hagyták is.

Az egész sereg szépségesen lekuczogott az ágakra. A fülemüle valahogyan lerepült az ér szélére; ivott, meg ismét ivott; a szegény egészen el volt tikkadva.

Nagyon jól esett neki; szemlátomást üdült. Egy pár síma bogár is ott mászkált körülötte, melyet nyilván az a jó isten rendelt oda, ki nem engedi meg, hogy tudtán kívül vagy épen akarata ellenére a legkisebb madár is elpusztuljon. Ezeket hamar a begyébe szedte, aztán odaült a többiek közé s elkezdte történetét mesélni, még pedig ígyen:

„Tudhatjátok mindnyájan, már t. i. az öregebbek, hogy a mult ősszel rendes időben keltünk útra s szándékunk volt a rendes úton eljutni a tengerrig. Azt is tudjátok, hogy a őszi nagy gyűlésen elhatároztuk, hogy elzarándokolunk a Lodoicea pálmák tájáig,¹ a vándormadarak híres búcsújáró helyéig; azért is, hogy áhítatoskodjunk, meg azért is, hogy új csodákat lássunk.

¹ A széchélli szigetekig Afrikában.

Úgy terveztük az utat, — hogy már részletről is szóljak — hogy lemegyünk drága Dunánk ligetein, le odáig, a hol a sivitó kazári fecske már minareteken költ; onnan egyenesen a nagy hegyeknek vágunk, hogy eljuthassunk az egész földrész vándorló énekeseinek legkedvesebb, legszentebb helyére, a rózsák völgyébe, hol elszoktuk énekelni ősszel a búcsúhymnuszt, mely így kezdődik:

„Óh te fölséges rózsavölgy
A völgyek százszorszépe:
Kazánlik! . . .“

Visszajövet pedig el szoktuk zengeni a tavaszi üdvözlőhymnuszt, ezt:

„Üdvözlégý virágok királynéja!“

Innen indulunk a Parnassusz alá; innen el, el, addig a fokig, a melyen a kék rigók utolsó fészke áll.

Ott nagyot pihenve megkezdjük a nagy utat, mely az ős tenger hullámai felett vezet, hol csak elvétve akad egy-egy úszóháza az embereknek, a melyen megpihenhetünk.

Tartunk a szent folyó torkolatáig, mely messze a pálmák hazájában fakad, ott a hová ember-madár még nem tudott eljutni.

Erre majd a szent Ibisztől¹ kérünk tanácsot és utasítást.

Így volt ez megtanácskozva és elhatározva.

Jaj, de madár tervez, isten végez!

Eljutottunk szerencsésen a minarétig.

Ott az Aranybegyek, kik korábban szoktak indulni, ezrével voltak összezsufolva s avval a hírrel fogadtak, hogy a tervezett úton nem lehet tovább menni, teljes lehetetlenség! A kazári fecske elbeszélte nekik, hogy az elmúlt nyáron arra az áldott népre, mely a rózsák völgyében lakozik, s melynek szent könyve tiltja a madarak megbántását, erre a népre, azokról a tájakról, a hol az átkozott fojto-

¹ Ibisz, egy afrikai madár; a gázlók közé tartozik. Egyp om-ban szentnek tartják.

gató, a kerecsensólyom is él és gyilkol — egy istentelen emberhad rontott, melynek se szent könyve, se szent érzelme; mely mindent irt, gyilkol a mi él; az isten minden állatját üldözi, minden virágát letápossa.¹

Azt mondta a kazári fecske, hogy még legjobb barátainkat, a rózsavölgyi jó nép kis gyermekeit is öldösték, s hogy a völgy rózsáinak vége, vége, vége!

Nem bírtuk elhinni!

Hiszen az teljes lehetetlennek látszott, hogy a nekünk oly jóságos ég ne sujtsa legharagosabb vilámával azt a szörnyeteget, mely minden népet, s minden jót legyilkol, legázol.

Az Aranybegyek elhatározták, hogy tovább követik a Dunát s napkelet felé tartva az ott hullámzó tengeren igyekeznek átjutni. El is mentek.

Mi azt határoztuk, hogy mégis megkísértjük a rózsavölgyet viszontláthatni. Hisz fülemüle emlékezet óta nem volt eset rá, hogy elkerültük volna.

Jaj kedveseim, milyen próbálkozás volt ez!!

Elkezdtek a repülést hajnalhasadtakor.

Még ki sem hajnalodott, már borzasztókat láttunk!

A hol azelőtt kedves emberfészkek fehérlettek, ott most olyan fekete foltok voltak, mint itt a mi erdőkben a szénégetők tűzhelye.

A hová csak néztünk, mindenütt a gaz farkas ólálkodott. És mennyi!

Eljutottunk egy helyre, honnan iszonyatos láрма hangzott: barna, fakó, fekete szárnyú, fehér dögészkeselyűk, varjak, hollók ezrével czivakodtak a prédán. És milyen prédán!

Épen azok az emberek: férfiak, asszonyok, gyermekek, kik sohasem bántanak minket, ott feküdtek a földön, felszaggatott mellel — óh irtózat!

Fuldokolni kezdtünk, mert iszonyatos, fojtó lett a levegő.

¹ Vonatkozás az 1877—78-ik évi orosz-török háborúra a Balkán-félszigeten.

Fel! fel! kiáltott öreg vezetőnk.

Emelkedtünk. Mind hiába!

A halál szaga tán a felhőkig terjedt, hogy az hírt adjon az igazság istenének.

Vissza! hangzott ekkor a vezér szava.

Megfordultunk s le se szállottunk többé, csak abban a Dunaligetben, a melyből pár órával azelőtt elindultunk.

„No, mi lesz most?”

Ez a kérdés lebegett minden csőrön.

Jött a kazári fecske, s megpillantva pihegő tömegünket, már messziről kiáltotta: úgy-e mondtam!

Elbeszélte, hogy ő, kinek könnyű a felhőkig felemelkedni, elröpült a nagy hegyekig s látta, hogy azon a szoroson, a hol át szoktunk kelni, ez idén az istennek semmi madara sem juthat át, mert ott azok a gonoszok a csúcson nagy fészkeket hánytak, a melyekből mennydörögnek, villámlanak s oly mennyköveket hánynak, a melyek nem csak hasítanak, hanem rombolva mindent feldöntenek — embert, fát, mindent; mindent felperzselnek, erdőt, falut, de mindent!

Ott tanakodtunk mi aztán.

Menni kellett, mert a levegő hült és hült s nincs maradásunk, ha élni akarunk — a hideg halálos ellenségünk

Az Aranybegyek után nem akartunk menni, mert a kazári fecske úgy gondolkozott, hogy arra is baj van, s ha el is érik azt a fekete tengert, kikapnak a vihartól, mely ott igen eszeveszett, dülő-fülő egy szörnyeteg.

Utóvégre is vezérfülemülénk szava döntött, ki egykor eltévedt nyugot felé, tengerhez jutott, s ennek a partját követve szintén a Parnasszushoz ért, innen tovább, az Ibisz birodalmába pedig már a rendes úton jutott el.

Nyugot felé tértünk tehát.

Egy darabig szép tájakon haladtunk; azután kopár sziklásokba kerültünk. Egy hitvány viskó táján törpe bokrokon pihenve, egy pápistavarjú szavát hallottuk, mindig azt ismételte:

Karszt — karszt — karszt!

Innen délfelé vitt utunk s megkaptuk a tengert. Jaj beh szegény tájakon haladtunk.

No, de helyen-közön csak akadtunk szép helyekre is. Cziprus, Laurus, Rozmaring, Gránátalma, Leánder sűrűségek szállást s ételt adtak. Tovább-tovább jutva már elgyönyörködtünk az ezervirágú Agave pompáján, sőt egy-egy — pálmában is, mely, igaz, hogy törpe volt, de azért mégis csak pálma volt.

Egy helyen találkoztunk egy ütött-kopott kék rigóval, mely elmesélte nekünk, hogy sokáig szenvedett egy szűk, rácsos börtönben s épen elszabadult. Ez mondta nekünk, hogy ez a szegény ország Dalmácia, s hogy délkeletre kell mennünk, ha a Parnasszust elakarjuk érni.

Sok bajjal azután el is értük.

Bezzeg nem volt ott nagy madárgyűlés, mint más években; mert hát a vándorok nem jöhettek a rendes úton, elszéledtek ki erre, ki arra.

Jól megpihenve kivonultunk a fokra, s a vezér egy jelző fűttyére neki eredtünk a nagy útnak; lebegtünk az örök tenger felett.

Mindenki hallgatott, mert gazdálkodni kellett a lélekzettel. Senkisem szeleskedett, mert takarékoskodni kellett az erővel.

Mindenki megemlékezett a бүккi ifjú fülemüléről, ki szeleskedett s lezuhanva, a tengerbe esett, hol egy szörnyű czápa bekapta.

Repültünk naplenyugvástól hajnalhasadtáig. Szerencsére jó szél fűjt. A hullámok csöndesen emelkedtek, jöttek, mentek; egy csepp habtaraj sem látszott rajtok, s ez jó volt így.

Találkoztunk hófehér Sirályokkal, kik bekalandozzák a tenger egész mindenségét. Könnyű nekik! Úszó lábaik vannak, — ha beleunnak a repülésbe, a vízre bocsátkozva, a hullámok sietnek szolgálatjukra; felvetik az elesett a tenger mélységes méhéből.

Estefelé a gyöngébbek lihegni kezdtek; a fáradtság már-már erőt vett rajtok; a vezér s mi erő-

sebbek, kik az utat már több ízben megtettük, már aggódni kezdtünk.

No, de a madarak jó istene gondoskodott s küldött arra egy úszó emberházat ¹ Három kopasz fa ² meredezett rajta, a középső a legmagasabb volt. Ezeken keresztágak voltak odakötte s minden oldalról a csúcsig felfutottak mindenféle úrszalagok vagy mik.

Pihenni! ez volt a jelszó.

No, volt is buzgóság a lebecsátkozásban. Némely tapasztalatlan fülemüle oly ügyetlenül próbált letelepedni, hogy bizony lepottyant. De ez nem baj, mert az úszó házak lakói sohasem bántják a pihenő madarat.

Egy darab idő múlva ismét indultunk s későn, éjnek idején, elértük a szent folyó, a Nilus torkolatát.

Föld! föld!

Inkább hullottunk, mint szálltunk lefele, s a puszta földre érve, kiki mozdulatlanul ott feküdt; szinte odavoltunk a nagy fáradtság miatt.“

Itt a fülemüle kissé megpihent, ismét az ér partjára szállott, ivott, meg ismét ivott.

Azalatt egy ifjú pinty elkezdte.

— Anyám! mi az a tenger?

— Jaj, kis buksim! hát tudhatom én azt? hisz én se láttam; de az aranybegy egyszer azt mondta, hogy víz, de olyan víz, a melynek se vége, se hossza!

— De már, hogy ne lenne! hiszen a fülemüle azt mondta, hogy átjutottak rajta.

— No, ezt már magam sem értem! Tán valami fiók tenger volt; mert hát látod a vízeret, az kicsi, s látod a Dunát, az nagy...

Elhallgattak, mert a fülemüle ismét a helyére ült, s a feketerigó aztmondotta:

„Csit — csitt csitt fecsegők!“

¹ Hajót. — ² Árbocz.

A fülemüle folytatta elbeszélését.

„Elhevertünk azon a puszta földön s noha kemény alj volt, mégis végtelenül jól esett.

Oh! mert az a föld a biztosság földje volt; úgyis, hogy megmentett a tenger szeszélyeitől, úgyis, hogy az a hely, a hol ledültünk, a szent folyó torlatának szigete volt, hova a gaz Sakál el nem juthatott.

Végtére megvirradt.

A rózsaszárnyú Flamingók elhagyták a száraz-földet, hol megháltak. Épen szigetünk partjaira telepedtek, hogy kapaorrukkal kihalászszaak a reggeli falatot.

Látva, hogy ők honnan jöttek, tudva, hogy hálóhelyeiket sűrűségek képezik, mi arra felé indultunk.

Édesvizű tavak mellékére jutottunk. Ittunk. Azután felkerestük a Tamariskusokat. Lakmározottunk.

Képzeltetitek, hogyan bámult az ifjú nemzedék, mely először tette meg az utat. Minden új volt előtte.

A bohók mindig az Opuntia sűrűségébe vágytak, hol ugyan megjárták volna a sok éles tuskékkal. No, volt is baj velök.

A tavak tájára visszatérve, feltaláltuk a szent Ibiszek Sejkjét.

Ismerte azt már a nagyapám is, olyan öreg. Jól nekikopaszodott arcú, nagytudományos öreg úr, ki tudja a Nilus-tajak minden csinját-binját, mindenütt bátran jár-ke, mert faját az emberek már akkor is szentté avatták, a mikor még Izisz és Ozirisz istenek uralkodtak a földön; az pedig régen, igen régen volt, annyira régen, hogy — a mint ezt nekünk egyszer egy a fogságból megszökött igen tudós papagály elbeszélte — hogy hát akkor a Libanon legvénebb czédrusa ősapjának a tizedik szépapja talán épen csak csirázott.

Vezérfülemülénk tisztelgett az öregnél s megbeszélte vele a Lodoiczea dolgot.

Az öreg kinevette, mert hát az a Lodoicza-pálma a tengerben nő, s rajta a Griffmadár fészke.

Van ott búcsú; de történetesen a Griffmadár-búcsú, hova fülemülének — még ha különben oda juthatna is — rossz társasága s baja akadna.

A madárbúcsú, szolt a Sejk, a Borasszus-pálmák alatt, messze Aetiopiában van, ott, a hol a napsugár úgy szúr, mint a rózsatövis, s a hol oly fekete emberek laknak, a melyekhez képest a mi szénégetőnk valóságos fehér hattyú.

Oda megmagyarázta az útát.

Követni kell a Nilust fölfelé; mindig ügyelni a Lotusz-virágra, mint kalauzra; ez elvezet a Szykomorusz fokig, azután a nagy tavakig, a melyekben a Nilus tündérei fürdenek. Innen egy más folyóhoz lehet eljutni, mely a végén nyugotra fordul, s az Oczeánba szakad. E folyó mentének derekán van a Borasszus búcsújáráhely, melyet eltéveszteni nem lehet, mert a benszülött madarak világa mind odavándorol. Itt fehér ember nem járt, de sohasem.

No megköszöntük az Ibiszek Sejkjének szíves-ségét s indultunk.

Üdvözöltük a Phönix-pálmák hazáját; láttuk azokat a csúcsos hegyeket, a melyekről a Sejk azt mondta, hogy régi, igen régi időkben emberek hordozták össze; azután tartottuk a Nilus partját tovább-tovább.

Jaj kedveseim, tíz napig is beszélhetnék, míg elbeszelném nektek, mi mindent láttunk mi e hosszú hosszú uton.

Hányszor csodálkoztok ti itt a Seregély úr merészségén, ha felül az ökör hátára vagy épen a szarva közé, hogy még ott is szedegessen — hisz ti tudjátok mit! De hát mi ez a Hyász úrhoz képest, ki szintén csak akkora, mint a Seregély — csakhogy egy kicsikét hosszabb lábú, — de a ki azután a Krokodilus fejére is ráül — nem elég! a Krokodilus szájába buvik s piszkálja azokat a rettenetes fogakat, a melyek közül egy is akkora, mint itt az egész Fitisz barátunk, s annyi, mint az erdő fája!

— Hát mi az a „Krokodilus?“ veté közbe a kis pinty.

„Igaz, ti azt nem tudjátok. No, az szakasztott olyan formájú, mint a mi itteni jó ismerősünk, a kis gyík; de teste van akkora, mint ott az a ledöntött sudar!”

— Volt erre szörnyüködés. A fülemüle folytatta:

„Evvel megismerkedtünk; igen szelíd, jámbor egy madár, senki sem keresné benne azt a vakmerőséget; maga mondta, hogy rendeltetése; isten úgy akarja!

Ti csodálkozni szoktatok Küllő barátunk, vagy éppen az evet mászkálásán. De mi az a Majmokhoz képest, melyek ott komédiáznak!

Csodásnál csodásabb dolgokat látva, végre a Szykomorusokhoz értünk, hol pihenőt tartottunk, s a zarándokok nagy seregével találkoztunk.

Rikítószínű, cifra népség volt az; büszke, lenéző a magaviselete; reánk alig hederítettek.

És az énekők!? Jaj kedveseim, ahhoz képest még a Mátyás úr rikkantása — lármája is csupa szymfónia.

Mikor mi kezdtünk reá, egyszerre csak elhallgattak, figyeltek; aztán körülfogtak, aztán dicsértek, aztán barátságosak lettek, aztán együtt mentünk, s minden jól volt.

Egyáltalában jó énekkel az egész világot be lehet utazni; az mindenütt barátot szerez.

Röpültünk aztán seregestül. Az új ismerősök azt mondták, hogy az a másik folyó, a melyről az Ibisz Sejk beszélt, a Kongó.

Sokára értünk oda; de csak elértünk valahogy. A búcsújáró hely egy Borasszus pálmaerdő kellő közepén fakadó kristályforrás. A napot fölkelteben és lenyugvásában dicsérte millió madárzarándok éneke, imája

Délben, a mikor a nap éppen az égbolt kellő közepén állott s tüzes sugarakat lövelt, megvonultunk a levelek árnyékában, s egy ily alkalommal beszélte el nekünk egy bennszülött papagáj, hogy e vidék legnagyobb s legújabb eseménye az, hogy egy fehér ember is ide vetődött volt, ki sok madarat

pusztított el. sok papagájt fogott, köztük egy Jakót is. Ez valahogyan elmenekült; de azóta is mindig azt kiabálja: „Stanley for ever!“ A fogságban tanulta.

Hetek teltek el így imádság, beszélgetés, evés-ivás között, a mint az minden búcsún szokás, míg végre ismét gyorsabban kezdett lüktetni szívünk. Hazánk, fészkünk tája jutott eszünkbe.

Ránk nehezedett a honvágy, úgy, hogy már alig győztük várni a vezér intő szavát: „haza! haza!“

Egy szép este azután kászolódtunk s menten fel is kerekedtünk; azért este, mert nappal a nagy hőség miatt vándorolni sem lehet.

Jól is ment minden. A Szykomorokban nagyobb pihenőt tartottunk; üdvözöltük a merész Hyasz urat, elbúcsúztunk a Lotuszoktól, kik a bihari születésű fülemüléknek átadták legszívesebb üdvözlétüket a magyar Lótuszok számára; tisztelkedtünk az Ibisz Sejknél, megköszönve szíves útmutatását s pár nap múlva már az örök tenger habjai felett lebegtünk.

A honvágy nagy-nagy ösztönző, mely még a vezérek esztét is megzavarja, a mi vezérünkét is megzavarta. Nem jól választotta meg az átkelés idejét. Majd meg is jártuk!

Mikor már annyira voltunk, hogy visszatérni nem lehetett egyszerre csak sötét fellegek vágtattak az égbolton végig.

Egy szélroham elébb végig separt a tengeren úgy, hogy az a rengeteg víz megborzadt, utóbb felriasztotta a szunnyadó habokat, melyek, nagy morajt csapva, egymás ellen támadtak, hogy csak úgy tájképzett belé a haragos tarajuk.

Az ég megzendült. A villámok lecsapdostak a hullámokba.

Ég, víz, minden mozgott, üvöltött.

S e háborgás közepette ott vergődött istenadta gyenge seregünk! Nem röptünk a magunk szárnyán; vitt, elragadott, hányt-vetett a haragos egek felbőszült vihara, forgószele.

Elfogott az irtózat, a kétségbeesés! A gyengébbeket letiporta a szélroham, eltemette a hullám.

A vezér kiáltott: szorosan együvé!!

Szavát elkapta a vihar; nekünk már csak az ősztön volt vezérünk, a madarak kegyelmes istene bizodalmunk.

A mikor már-már a halál torkában véltük magunkat, megkönyörült az isten.

Utunkba vetett egy úszó emberházat, olyat, a minőt még soha sem láttunk.

Fehér volt; három óriási kopasz fa meredezett rajta, odakötött hatalmas keresztágakkal ellátva. Azonkívül még egy fekete sudar állott ott, mely csak úgy okáda a fekete, fojtószagú felhőt. A ház oldalán két sorban is nagy lyukak tátongtak. Az egész alkotmány oly nyugodtan haladt a háborgó hullámok közt, mintha épen semmi sem történt volna.

Már pedig a hullámok épenségesen dühöngtek ellene, csapkodták oldalait, némelyik épen a perémig küszött fel; de bizony visszahanyatlott.

„Le! le!“

Ezt úgy kiáltottavezérünk, hogy meghallottuk. Iszonyú erőfeszítéssel valahogyan a házra vetettük magunkat s mentve voltunk. Nem bántott senki sem, sőt meglátszott az embereken a szánalom és részvét.

A vihar egy kóbor sirályt is kifárasztott; az is közénk ült, s ettől tudtuk meg, hogy az egy oly népnek a hadihajója, a mely miatt a mult ősszel el kellett térnünk a rendes útról.

Hál' istennek!!

Ott aludtunk, s a mikor reggel felé a vihar elmúlt, hálával szívünkben hagytuk el a menedék-helyet.

A vezér számbavett.

Elsírta magát keservesen, mert sok pusztult el közülünk!

Anyám, testvérem is odaveszett!!“

Itt elhallgatott a szegény fülemüle s nagybúsan lehorgasztotta fejét. A hallgató madársereg szívét is elfogta a fájdalom. Olyan csend uralkodott, hogy az

ér felett tánczoló szúnyogok dongását is tisztán ki lehetett venni.

Ez egy jó darabig tartott így; de végre csak engedett a bú, s a fülemüle folytatta történetét:

„Elindultunk s hamar elértük a kék rigók fokát kis pihenő után pedig a Parnasszus tövét, hol el kellett döntení az út további irányát.

Pihenőnk itt is volt, s hamar elhatároztuk.

Mindnyájan vágytunk kedves búcsújáró helyünkre, a kasanliki rózsák völgyébe, hogy ne csak a virágok királynéját üdvözljük, hanem hálát adjunk az égnek megmenekülésünkért.

Mentünk, repültünk Görögországon végig, mind feljebb és feljebb,

Elkanyarodtunk Ruméliába. Ott nagy rémület, bú és szomorúság volt a madarak között.

Miért?

Mert a gyilkoló szerezcsennép győzött s már a márványtengerben itatta lovait.

Idáig mindent legyilkolt, fölperzselt; még azt a szerény bokrot is, a melybe a madár a fészket rakja!

Azt kérdeztük a Saxicolától, mely rögről-rögre szállingózott és sehohsem találta helyét: nem tudja-e, mi történt a rózsák völgyével?

„Vége—vége—vége!!“

Egyebet nem tudott mondani.

Hittük is, nem is. A vágy erősebb volt hitünk-nél, s így nekimentünk a nagy bizonytalanságnak.

Oh édeseim; mit kellett látnunk?!!

Minél inkább közeledtünk a nagy hegységhez — a Balkánhoz, annál irtózatossabb volt a rombolás!

Rom, csontváz; friss hullákon a lakmározó dögészek, varjak, hollók ezrei; a farkasok által szerte-hurczolt embertestek részei!

Ibolya, Harangvirág, Irisz, Kikirics ki se tudtak bujni, mert minden talpalatnyi tért a lovak vérbe áztatott patái legázoltak!

El-el innen! csak ezt lehetett hallani vonuló csapatainkban.

Drinápoly ligeteiben meg sem nyugodtunk. Erőnk végső megfeszítésével a rózsák völgyének Kazánliknak vágunk.

Hogy a szörnyüségek szörnyüségét szemléljük!!
Irgalom istene, mily látvány volt ez!

Nem virított itt egy rózsza sem — — — csak egy, egyetlenegy: a vérző rózsza, a halálos seb!!

Ember-, madárfészek mindenestül hamuvá, porrá égetve; a rózsák tövestől kiirtva

Elfogott a borzadás; majd eszemet vesztettem. Oh hitvány lény, ki azt mered állítani, hogy az a jóságos isten saját képére teremtett — — és ilyet mivelsz!

Elátkozlak — — —!!

Nem láttam, nem hallottam én ezentúl semmit, se rokont, se ellenséget, csak rohanva tovább repültem.

Meg sem állottam többé, s csak itt, ősi fészkünk táján eszméltem föl.

Most hát tudhatjátok, miért vagyok kimerülve, miért vagyok szomorú, miért vagyok ütött-kopott, miért maradtam el az ünnepélyről, és — miért mondom: boldogok, a kik nem vándorolnak, ha nem kénytelenek vele!"

Evvel a szegény fülemüle elvégezte történetét, s elképzelhetni a borzadályt, mely az egész hallgató madársereget megrázkódtatta.

Senkinek sem volt egy árva szava sem; mind lehorgasztotta fejét; a madarak szíve megindult.

* * *

A nap lehajlott.

A kristályforrásból kikelt a tündér és kiosztotta a parancsokat.

Az esti fuvalom felkelt, végigsuhant a harangvirágokon, s ezek halkan megszólaltak.

A virágok serege, mely igazi virágáhitattal kelettől nyugotig kísérte az életet árasztó csillagzatot s le sem vette róla nyitott kelyhét, most már nyugalomra kezdett térni.

A kelyhek bezárkóztak, a fejek lehajoltak.

Ez a virágok „Ave regina coeli“-je volt.

A fuvalom megrezzentette a bokrok leveleit, s fák koronáit, s a levelek ismét összesűgtak.

Az éneklő rigó felszállott a bükk csúcsára a mélázó dallal búcsúztatta el a napot.

És az a nap már-már érintette a látóhatárt.

Tányérja megnőtt, tüzes lett; tüzével izzóvá tette a felleg szélét, még egész tömegét át- meg át- járta avval a meleg, szép ibolyaszínnel, a melylyel a lények szeme, lelke sohasem tud betelni, melyet csodál, imád.

Ekkor a nap lemerült.

Égbolt, felhő mind halványabban s halványabban égtek.

Az erdő mélyéből, barlangjából, odvaiból kibújtak az árnyak s lassanként mindent bevontak, mindent eltakartak.

És épen ekkor hangzott el a rigó hymnuszának utolsó szólama is:

Tililió-tű-tű! — —

Egy pár perczig még hallatszott egy halk csevegés: a fészkeikhez, alvó helyeikhez siető madarak bucsúztak el egymástól s mindnyájan a szegény fülemülettől.

Azután csendes lett az erdő.

De csak egy kis ideig.

A czellengő kis madarak, kik nem kaptak párt, egy ágon háltak; egy sorba s jól összeszorultak.

Egy vén, tapasztalt özvegy pinty ügyelt rájuk, tartotta fenn a rendet.

Ez a kis kompánia még soká zavargatta a csendet.

— Pinty mester! — így nevezték az öreget — hát mi az az Izisz és Ozirisz? kérdi az ostoba kis légykapó

— Jaj te bohó, hát nem tudod, hogy kiszolgált isten.

— Hát az isten is kiszolgál?

— Fogd be már azt a csacska csőrödöt s aludj.

A légykapó hirtelen a szárnya alá dugta a fejét.

Ekkor elkezdte egy czinege, ki farka árán csak aznap szökött meg a fogságból, a melybe úgy került volt, hogy ősszel avval az ő gyönyörűséges kíváncsiságával belekerült a gonosz fiúk bodzacsapdjába.

— Mester! mi az a Jákó?

— Hát papagáj!

— Messze van ide Kazanlik?

— Bizony messze!

— Hát Hyasz úr tud fütyölni?

— Hallgass már te locsfecs — hát mit tudom én!

— Mester! — elkezdte a Fitisz — ez a Czinege mindig fészkelődik.

— Fékom adta! hát nem hallgattok el tüstént, hisz' itt már aludni sem lehet — mindjárt itt hagylak benneteket.

No ennél sem kellett egyéb.

— Mester úr! kedves mester! édes bácsi! nagyságos Pinty úr! ne hagyjon itt, hiszen jók leszünk már! szépen kérjük, maradjon!!

Mind egyszerre beszélt, szinte nagy zaj lett belőle.

— No, de ezt már az ördög sem állja ki — megyek!

Az öreg már fel is emelkedett, hirtelenül rendbe is rázta a szárnyát, — a kompánia épen egy új könyörgésre tartotta csőrét, a midőn egyszerre csak viszhangzik az erdő.

Buhun-uhu-hu-hu!

Ez a nagy fülesbagoly volt. — — —

Csitt!!

Csak ennyit szólt a vén pinty, s az egész kompánia azután a szárny alá dugta a buksi fejeket s madár-együgyűségökben szentül hitték, hogy most már rejtve vannak, senki sem látja őket.

Alighogy a fülemüle elhallgatott, elcsaholta magát a róka, elnyávofta magát a vadkandúr, mely kalandra indult.

A nyest tüszszentett.

Az odvak nagyfejű baglya elnevette magát:

Ááj-báj-huhuhuhuu!

Bezzeg hallgatott az apróság, nem volt közte egy is, ki ezentúl bár csak egy hangocskát is hallasson ... még a lélekzetöket is elfojtották.

De valaki, az mégis szólt: a szegény fülemüle!

Szabadkozott, bús hangok fakadtak szíve, lelke mélyéből.

Ő nem törődött a baglyok huhogásával, a vadmacska nyávogásával, mint nem törődött a Boraszusok táján az állatok királyának dörgő üvöltésével sem.

Zokogott és zokogott az éj sötétjében, s csak a jó isten a megmondhatója, min kesergett inkább: tengerbe veszett szeretettein? a meggyilkolt gyermekén vagy a rózsák feldult, legázolt, boldogtalan völgyén?

A zokogást hallva, az orv is elhallgatott, másfelé vette útját.

Mert hát a mély fájdalom igaz, kesergő szava még az elvetemedettek lelkének is tiszteletet parancsol — erdőben, kunyhóban, — tálán palotában, — talán mindenütt!

Jegyzetek a fülemüle utazásához:

Meglehet, hogy a kis rajznak akadnak olvasói s ezek között talán olyanok is, a kik azt fogják hinni, hogy az egész egy szeszélyes ötlet, tisztán a képzelőtehetség szülöttje.

Igaz, hogy a helyzeteket az utóbbi is teremtetten, hogy a kis énekesek dalát, csevegését ez foglalta szavakba; de a mi a többit illeti, az a lehetőségig a tájak és e kis lények természetrajzából van merítve.

1. Az állandóan nálunk lakó, úgy a vándormadarak előadott dolga is természetrajzi; az utóbbiaknál azután a Kongó tájak feltevésén alapulnak, melynek

bizonyos jogosultsága van; mert tény, hogy ma is csak annyit tudunk, miszerint kedves vándoraink délfelé Afrikába is vonulnak; de, hogy hol töltik ott az időt? erre határozott feleletünk azért nincsen, mert e földrész voltaképeni belsejéről, állatvilágáról Stanley kutatása után is csak halvány képünk van.

2. A mennyiben magánhangzóban gazdag nyelvünk ezt meg is engedi, a használt szavak festik az illető madarak dalát; s van köztük egy mondóka, mely némely alföldi tájakon a nép száján forog s kétségkívül netovábbját képezi a madár szólamnak emberi szóval való festésének. Ez, a „kell-e dió fiú?” — Gyorsan, kérdő hangsúlyozással és színezéssel kiejtve, bizonyára mindenki ráismer az Oriolus galbala hangjára.

3. A pacsirta dalában a „dicső” és „kikelet” szintén ilyenek.

4. A Küllő (*Sitta europaea*) csakugyan füttyent; s a Mátyás (*Garrulus glandarius*) utánzási hajlama és tehetsége nemcsak a fogságból, hanem az erdőből is ismeretes.

5. A banka (*Upupa epops*) szólama: „hup-hup”, így a „tudtuk” is jó.

6. Alig van nyelv, melylyel úgy vissza lehetne adni a fülemüle bizonyos szólamait, mint a gyorsan egymásután kiejtett „csak” s a hirtelenül kimondott „itt” szócskákkal.

7. A mi vándor énekeseink legnagyobb részének útja a Duna völgye; legtöbbjének átkelési pontja a Balkán-hegység; sok átrepül Kis-Ázsiába, sok Afrikába. A rózsák völgye felé vivő irány tehát való. Java része éjjel vonul. Az is megtörténik, hogy a fáradt kis vándorok pihenés végett hajókra bocsátkoznak le s az erre vonatkozó adatok azt bizonyítják, hogy a hajónépség nem bántja őket, talán kevésbé humanitásból, mint inkább azért, mert babonáiban az áll, hogy a pihenő madár a szerencsés utazás jele.

8. A *Lodoicea Schellarum* (Labill) a Schelek szigetcsoportján terem; óriási pálma, melynek dereka 80 lábnyira nő, levelei 20—22 lábnyi hosszúság mel-

lett 15 lábnyi szélességűek, legyező alakúak. Gyümölcse egy ikerdió s egyáltalában a növényország legnagyobb gyümölcse, súlya 22—25 font. E pálmák a tengerparton nőnek, a gyümölcse legtöbbször a tengerbe hull s a hullámok hátán messze tájakra kerül: főképen a Maldiviakra jut el, hol rendszeresen halászszak. Innen származik a sok mese is. Így a Jáva-szigetbeliek azt hiszik, hogy e gyümölcsök egy tengeralatti fán teremnek, melyen a Griffmadár fészke áll, hová a Griff prédáját, mint: szétmarczangolt elefántokat, tigriseket hordoz. Azt is hiszik, hogy valamennyi vízáram e fához vezet, s a hajó, mely odakerül, nem tud többé kimenekülni, a Griff martalékjává lesz. Régi időben a dió roppant ritkaság volt. II. Rudolf egy ily dióból faragott serlegért 4000 tallért fizetett. Legelső ismertetője Somerat volt; 1770-ben pedig egy francia kereskedelmi hajó nagy számmal hozta a diókat Calcuttába.

9. Az *Opuntia vulgaris* a Cactusokhoz (*Peponiferae*) tartozik s Afrikában meglehetősen a mi bogáncsunk szerepét játsza.

10. A *Borassus Aetiopum* (Mart.) pálma, kivált Afrikában van otthon. Dereka a második harmad részben vastagodott. Szintén legyező alakú levelekkel bir. A tropikus öv szerezcsen népségének olyan fontos, mint a datolyapálma az arab törzsöknek. Ananászságú diói 4—5 font súly mellett fejnagyságot érnek.

11. A *Ficus sycomorus* már aló Egyiptomban is előfordul, de mégis leginkább a felső Nilus táján. Kitünő fájából való a legtöbb múmia-koporsó.

12. Az afrikai Lótuszvirág (*Nymphaea lotus*) azonos avval, mely nálunk a nagyváradi püspökfürdő hévizében virít. A régi Egyiptomiaknál Isis és Ozi-
risnek volt szentelve; jelképe a bőségnek, a legrégibb emlékek hierogliphjei között a képe igen gyakori.

13. A Phönix-pálma, a datolyapálma (*P. dactylifera* L.) Ez a szentírás fája, az arabok éltetője; a béke angyala ennek az ágát tartja kezében. Egy növény sem játszik a vallásban, költészetben és történelemben oly szerepet, mint e pálma. A bibliában

a szépség és győzelem symboluma, minthogy pedig a győzelem kivívja a békét, ez utóbbinak is e pálma a jelképe stb.

14. A *Hyas aegyptiacus*, vagyis Krokodilőr szerepe egészen híven van előadva, az csakugyan még a fogát is piszkálja annak a nilusi szörnyetegnek.

15. A Jákó (*Psittacus erithacus*) Afrikában az egyenlítői tájak lakója s leginkább typusa a papagáj családnak Szép szürke test, haragos vörös farkkal; fogságban gyakori, mert minden hajó, mely Nyugat-Afrika partját érinti, nehányat szerez.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A Fitisz-madár története.

(Margitszigeti ötlet.)

Rab madár vagyok a gonosz sors akaratából. A rabság nekem iszonyatos kín!

Mert én ahhoz a csodás madárfajhoz tartozom, mely távol az emberektől, a szabad természet ölen születik, csak ott boldog, csak ott kedélyes, vig, szelid; — búskomorra, vaddá lesz, mihelyt szabadságát elveszti. Sőt több: meghal!

Nem vagyok hitvány csíz, sem dőre tengelicz vagy hülye „gimpli“, ki a fogság harmadnapján a táplálék bőségében kárpótlást lel, tizednapra fütyül és néhány hét alatt feledí szabadságát; sem seregély, rigó, ki túl ad dalán is és végre elhiszi, hogy az a rikácsolás, melyet a kintornától ellesett, az anyanyelve. Sas nem vagyok, sem sólyom, kik a szabadban zsarnokok, de jó „dresszura“ mellett az ember szolgálivá lesznek. Én csak egy szerény, kis Fitisz-madár vagyok, hazám a mesemondó, csendes bükkös-lombos erdő, ki nótát nem tanulok és meghalok, ha fogságra kerülök — mindegy, legyen a fogház szinaranyból bár, és tartsanak nektárral vagy ambróziával — mindegy!

Szabadság és szegénység — ez járja nálunk, a kis Fitisz-madaraknál. Az első boldoggá tesz, a másik annyit nyújt, a mennyiből megélünk, és — megóv az irigység hitványságaitól. Szegénységünk megóv mások irigységeitől is; de mi sem irigykedünk, mert nekünk a szegénység jó barátunk, kit nem csalunk meg sohasem: beérjük azzal, a mit nyújt, megszok-

juk a szerény életet és megbékülünk a világ sorával. Ez a Fitisz-madár — filozófia.

Jelmondatunk: Vigyázz! vigyázz!..... De azért engem az a szárnyatlan, kétlábu, kapzsi, önző fajzat, mely a „természet urának“ vallja magát, holott csak zsarnok, melyet előbb-utóbb tulajdon az a természet ellenállhatatlan és kérlelhetetlen hatalmával megragad, paránynyá zúz s egyetlen sodrással visszadob a parányok keringésébe — oh, az a ravasz teremtés mégis lecsalt a bükkök koronáiról, becsalt a kelepczébe — egy roppanás — és rabbá lettem.

A szívem úgy dobog, azt hiszem megreped; fejem vassodronyba ütődik — — ezer tárgy, a minőt sohasem láttam, ijeszt, rémít, s ha nincs könnyörület és elhagyott a szegény madarak védő szelleme: megöl a bű, megfojt a bánat. — — — — —

Már majdnem haldokoltam s Fitisz-madárhoz illő lemondással vártam a véget, a midőn szűk kalitkámhoz egy tündér lépett. Alakja emberi volt ugyan, de véghetetlen szép, és szemei oly barnák s oly szelidek voltak, épen mint ott a messze lomberdőben kedves Fitiszanyám szemei. Reámnézett és szemeiből kiolvastam, hogy megszánt.

Szegény madár! — így szólt — s oly hang volt ez, oh sokkal szebb még az aranybegy méla szólamánál is.

— Repülj — folytatta — mert látom, hogy nem születél rabnak — látom, hogy azok közül való vagy, kik addig élnek, míg szabadok.

Liliomfehér meleg kezébe vett és azután kieresztett. Szabad voltam.

De a szülőhelyem, a bükk, oh az messze volt. Hova, merre forduljak? ez volt a kérdés.

Egy óriás, zajos emberfészek felett lebegtem, néha azt hittem, hogy megfulladok, mert magasnál magasabb ágtaian sudarakból csak úgy tódult, szakadt a fojtószagú, koromfekete felhő.

Fel, fel az ég felé tartottam, s a mikor a fojtó felhő már nem érhetett, körültekinték.

Nem messzire egy nagy folyó hömpölygött csöndesen Ezerszerte nagyobb volt a bükkös patakjánál; a hátán zakatoló s iszonyú hangon sivító, fekete felhőket okádó szörnyetegek usztak idestova, s úgy hemzsegett rajtuk az ember, mint a fészünk alatti hangyadombon a hangyaraj.

Épen azt gondoltam: istenem, merre tartsak? a midőn a folyó kellő közelében oly valamit pillantottam meg, a mitől szívem tele lett örömmel. Úgy rémlett előttem, hogy ez az a madárparadicsom, a miről Fitisz-nagyapám annyit beszélt s a miről azt mondta, hogy oda kerül a lelke minden kis éneklőmadárnak, a melyet a sárgaszemű karvaly elrabolt.

Minél közelebb jutottam, annál többet, szebbet kezdtem látni. A széleken oly koronás fák örködtek, a minőket egy Fitisz-madár csak kívánhat magának. Befelé nyílás, nyílásra következett Oh a Fitiszmadarak jó istene! milyen gyepe volt e nyílásoknak! Most, a nyár derekán, olyan zöld, olyan tömött üde, mint a minő nálunk csak tavaszkor szokott lenni! Zöld és tarkalevelű bokor annyi, de annyi volt, hogy azt se tudta a madár, melyik szebb, melyikre szálljon. És a virág! Jaj, te édes, jó Fitiszanyám, ki úgy szereted a virágot, ezt látnád! Együtt állanak itt a virágseregek olyan alakok szerint rendezve, mint a hold, meg mint a csillag, meg mint a kigyó teste, mikor a gyepen végigsiklik.

Néha csupa vörös, csupa kék, csupa sárga s ki tudja, milyen színű áll együtt; itt-ott tarka-barka társaságban is állanak, hogy ez valami!

Leszállottam egy terebélyes nyárfára, pihenni akartam; de vitt a látás vágya fáról-fára — bámultam, nem tudtam betelni a sok gyönyörűséggel; elfelejtettem mindent még azt is, hogy rövidke órával ezelőtt még rab voltam s lemondással vártam a halált.

Egyszerre valami rettentő zaj ütötte meg a fületem, a paradicsom alsó végéről jött. Mennydörögés, csengés, sipítás, bögés, mind egyszerre! Néha elcsendesedett, s valami olyanformán szólt közbe, mint a húros rigóék dala, aztán megint megzendült

teljes erővel, s végre nagy robajjal végét érte.¹ A paradicsom felső végéről azután más valami szólt. Ugy hangzott, mintha sok-sok Fitisz-madár, rigó, fülemile, pinty, sáska és méhe egyszerre elkezdte volna a reggeli misét.

Attól az alsó zajtól bizony halálra ijedtem; de a felső szólamról azt hittem, hogy talán ott vannak azok a madárlelkek s ők éneklik azt a nagymisést. Az alsó zajról azt gondoltam, hátha az a pokol, a miről Fitisz-nagyapám azt mesélte, hogy oda kerül a gaz karvaly, a zshivány nyest, a vén bűnös vadmacska, a fészekrabló hollóstól mindenestől? No, erre nem mentem, hanem fölfelé tartottam.

Koronáról-koronára szállva, heh könnyen lakhattam jól! Minden bőviben volt s mondhatom, hogy a sült légy a madár szájába röpült

A felső végre kerülve, jaj de kiábrándultam. Nem volt itt madármise, sem madárlélek, hanem valami kalitkafélébe zárt emberek majmoltak minket. Csak egy cselekedte a szájával, a melybe egy megfordított, hosszú és vastag csőrfélét dugott, melyen aztán az ujjait emelgette, a többi mind olyanon ránczigált, mint egy fél makk- vagy bükkmag, egy meg a kezeivel úgy kalapált, mint Harkály-bácsi a csőrével.²

Eszembe jutott mindjárt: no szentem, itt nem sok lesz a nyugalom egy szerény Fitisz-madár számára; nem is madárparadicsom ez, másoknak készült biz az — és azután én nem is vagyok még lélek, nem haltam még meg, nem juthattam tehát a paradicsomba. No, de csakhogy szabad vagyok! keresek s találok én itt valami csöndesebb helyet is, a hol megvonulok őszig s bevárom a költözködő rokonokat — hátha erre jönnek?

Így állott a dolog, a mikor eszembe jutott, hogy jó lesz szétnézni az idevaló madártársaságban is, vajjon mifélek lakhatnak itt? Ugy rémlett, mintha valami ismerős hangot is hallanék.

¹ A katona zenekart érti. — ² A cigányzenészeket érti.

Röpültem hát ide is, oda is, ész számba vettem a társaságot.

No lelkemadta, ez volt aztán a társaság! Legtöbb volt a tövisszúró Gébics, az a kampóska orrú uzsorás, az a torkos, ki mindent összekapar, a bogarakat sorba tűzi a tövisekre s egész nap egyebet sem beszél csak mindig: cset cset-per-czent-cset-cset per-czent! Tulajdon az, aki nálunk a bükkben csak az erdő szélén lakik.

Azután sok volt a Bábaszarka, az a kapzsi, ki bogarászik is, lop is, eltanulja a kis énekesek dalát, hogy elbolondítsa, elcsalja s azután kirabolja a fészkeiket.

Azután volt ott roppant sok Banka, az a hiú cifra, azzal a bolondos tornyos-kontytyal, tulajdon az, a kinek a fészke a pizsokról nevezetes, kinek a szagát senki sem állhatja.

És a mi azután már seregszámra volt, az a veréb; de nem ám az a mi szerény mezei verebünk, ki néha a bükk szélén szokott hálni, hanem más fajta, rettentő szemtelen, henczegő és tolakodó egy faj. Hogy épen alkonyatfelé hajlott a nap, ez a nép-ség rakásra gyűlt s oly éktelen zsvajt csapott, hogy a madár saját szavát sem hallhatta.

No, ez bizony nem Fitiszmadárnak való egy társadalom! Hiszen a legtöbbje még madárnyelven sem beszél!

Röpültem is, hogy valami nyugodalmasabb hálóhelyet keressek. Láttam egy dombos helyet, sűrűn borítva a legszebb bokrokkal — talán ott? s a mint közeledem, valaki a nevemen szólít:

Fiiii — tiiiisz! ¹

Egy sűrű törpe Robinia ² aljából felém röpül az öreg fülemüle, tulajdon az az aranyszáju, ki már csak nagynéha, de azután oly fölségesen szól.

Csupa boldogságtól majd kiröpültem a bőrömből! Ki is hitte volna, hogy a szabad erdő dalosa ide kerül!

¹ Jól festi a fülemüle finom hívogatását, melyet hallat, midőn már fölhangzott a szerelmi csattogással. — ² Akác. H. O.

És bevitt a bokorpalotába, hol nem lakott ám elhagyatva, mert fia és menye vele tartott.

Jaj, hogy is csicseregtünk mi azután a legéke-
sebb madárnyelven! Az aranyszájú öreg fülemüle
egy kicsit panaszosan, de szelíden szólt, s a miket a
fiú a feleségével beszélt, s a hogyan azok mindig
egymás mellett ültek, egymás szemébe néztek, — ezzel
túltettek még a bűgő Gerle családon is.

Elmeséltem fogságomat, a jóságos tündért, min-
dent; s mikor elmondtam mindent, így szólalt fel
az öreg:

„Öcsém Fitiszmadár! azt mondom tenéked: se
nekem, se neked nem való ez a hely. Szép, szép; de
rontja a Gébics, a Bábaszarka, a Banka, Veréb —
sok fecsegő, locsogó üresbeszédű Szarka. Eredj te
holnap a kis szigetre, ott ellehetsz; mi is eljárunk
oda. És azután bízunk az éneklőmadarak jóságos
istenében, az majd csak visszasegít az erdő ölébe.
Jobb nekünk ott a szegényes-szabadság, mint itt a
cifra nyomorúság.“

Nemzeti Széchenyi Könyvtár

A barátkamadár története.

(Az ő bársonyos cziczájának meséli Hajas bácsi.)¹

Hát bizony, édes bársonyos Czicza kiskisasszony, lakik abban a maga szöske fejében egy kurtafurcsa bolondos, de azért kedves kis madár, mely — kivált úgy este felé — mikor már tanultunk is, labdáztunk is, no meg egy kicsikét csintalankodtunk is és jó pihenőre a padkát keressük fel, — egyszerre csak azt kezdi énekelni „éhes vagyok! nagyon éhes vagyok!“

Hát azután mit is eszik az a kurtafurcsa bolondos kis madár? Se kenyeret, se húst, se kalácsot, se meggyecskét, se legyecskét, de még czukor, de még méz se kell neki! No már ez azután igazán kurtafurcsa bolondos egy kis madár!

— Hát mi kell lelkem, kis madaram?

— Hiszen tudja Hajas bácsi!

— Nem tudok én semmit, bolondosom.

— Mese kell, éhes vagyok; mese kell, mese, mese, mert mindjárt éhen halok! meséljen lelkem Hajas bácsi!

— Tyüh! hát aszongya éhen hal! De nem oda Buda, mert nem engedjük ám; mert ha az a bolondos kis madár meghal, hát mi lesz aztán a Czicza kiskisasszony szöske fejében? hát ki fog aztán énekelni: éhes vagyok, mese kell?

Most hát csitt, mert mindjárt jóltartom egy furcsa kis mesével.

¹ Tudva levő, hogy Herman Ottó vállig érő haját visel.

Hanem tudja édes, eszembe jutott valami okos dolog, nagyon okos dolog; mindjárt elmondom.

Tudja, drágám, a szó is olyan kurta, furcsa kis madár: kirepül a szájból, berepül a magácska bal-fülébe, aztán a jobbfulén meg szépen kirepül, aztán: ucczu vedd el magad utána!

Igen ám, ha utól lehetne érni! De már mikor az a szó elröpül, hát az bizony el van röpülve.

— De hát mit csináljunk már?

— Hát megmondom én magácskának, hogy mit csinálunk: megírjuk mi azt a kis mesét a Forgó bácsi „Kis Lap“-jába az osztán úgy megfogja azt a röpke szósereget, hogy száz év múlva is elmondhatja a mesét akárki, épen úgy, mint elmondom én. És tudja, szógám, így elolvashatja azt magácskán kívül még sok, igen sok jó gyermek is. Ugy-e okos egy dolog?

De most már csakugyan rágyújtunk arra a kis mesére.

Csitt! most fogja be annak a bolondos mese-éhes kis madárnak a száját, a fülét pedig nyissa ki, mert az a madár olyan madár, a mely fülével eszi a kis mesét is, meg a nagy mesét is.

Hát, hát.... hol volt, hol nem volt, az már bizonyos, hogy ez egyszer az Operencziás tengeren túl nem volt, hát az bizony egy kertben a bokrosban volt, hogy úgy tavaszkor, mikor a pásztorgyerek már fűzfasípot csavar, a mezitlábos kis Kata pedig egy kosárka ibolyával a városba mén, kiáll a sarokra s fünek, fának mondja: „vegyenek ibolyát!“ s gondolja magában: „kell a krajczár beteg édes anyámnak“.... hogy hát abban a bokrosban megszólalt egy iczi, piczi kis madár. Váltig azt énekelte:

Itt vagyok, itt!
Kicsi feleségem,
Itt vagyok, itt!

A felesége meg váltig azt felelgette neki:

Én is itt, én is itt!

A kis madár úrnak szürke volt a köpenyege, fehér volt a lajbija, fekete a harisnyája, a fején pedig fekete sapkát hordott; a felesége is ilyen volt, csak hogy a fejkötője barna volt. Úgy hívták őket, hogy Barátkáék.

Hát aztán mit is csináltak ott?

Legelőször Barátka úr azt mondta a kedves, kis feleségének, persze, hogy madárnyelven:

— Kepedveses fepelepesépégegem jopó lepsz fészkeket hopordapanipi.

Mire Barátkáné azt felelte, persze madárnyelven:

— Bipizopom jopó lepsz kepedveses fépérjegem upurapam!

Kezdték azután azok szétnézni, hogy hát melyik bokor is volna csak a legjobb? mert hát nagyon kell ám vigyázni, arra is, hogy a tolvaj karvaj rajtok ne üthessen; arra is, hogy valami szemes kandúr ki ne szedhesse a fészket; meg arra is, hogy az olyan magácskaféle Czicza kisasszony meg ne lássa.

Soká tanakodtak, soká válogattak; végre, végre egy sűrű galagonya bokrot választottak, mert hát úgy okoskodtak, hogy annak a levele, ága jól elrejtí azt a kis tanyát, a tüskéje pedig jól megszúrja a karvaj mellét, a kandúr orrát, meg a magácska kezét is.

Mikor a hely megvolt, kezdődött a hordozgatás: egyszer jött Barátka úr s hozott a csőrében egy kis mohát, hol egy szép, hajlékony fűszálat; ezt tette Barátkáné is: Szóval fészket hordtak, fonogatták szép kerekre, csináltgatták finom szőrrel jó puhára, jó melegre.

Mikor az a kedves, kis fészek elkészült, Barátkáné négy gyönyörű bíboros-tarka kis tojást rakott belé, azután jó beleilleszkedett a fészekbe s azzal az ő jó meleg tollával letakarta azt a négy tojást s melengette addig-addig, míg egy szép hajnalon azokból a tojásokból egyszerre négy apróka madárporonty kelt ki.

Jaj milyenek is voltak azok a piczi boldogtalanok! meztelenek mint csak a csirke, mikor a sza-

kácsné már megtisztította, szemök még be volt tapasztva; a szájuk széle pedig olyan sárga volt, mintha valaki arany galuskával szegte volna be.

No volt öröm; de volt ám dolog is Barátkáék-nál, mert hát azt a négy piczi torkoskát jól kellett tartani sima hernyócskával, köpczös kukaczczal, legyecskével és sok minden madár csemegével.

Valahányszor csak a fészekhez jöttek Barátkáné vagy az ura, mind a négy poronty egyszerre úgy kitátotta a száját, a hogy csak bírta, aztán fészkelődött, lökdösődött; de mind hiába, mert az okoszemű öregek szépen, sorba adták nekik az ételt s mindig tudták, hogy melyik kapott s melyik következik — így is dukál az még az embereknél is.

Jó darab ideig így folydogált a boldog kis madár család élete. A karvaj ugyan tudta, hogy mi van a galagonyában, avval az ő hamissárga szemével kileste a titkot; de hát ő keme csak nem férhetett hozzá, nem engedte a sűrűség meg a tüske. A kandúr úr kerülte a bokrot, mert rátartós volt sima szőrére, s nem szetette, ha a tüske összekuszálja; no meg aztán nem is szorult rá, mert bekukkanhatott, a macskajáráson menve, az éléskamrába is, az ölfa tetejére pedig lesbe heveredve kényelmesen elkaphatta a buksi verebecskéket is, mikor úgy szárnyrezegtetve falatkát koldultak anyjuktól.

De egy Czicza, egy bársonyos Czicza, mely nem is volt macska, hanem egy valóságos kiskisasszony, avval az ő hamiskás, kandi szemével egy délután kileste annak a galagonya bokornak az ő titkát.

Ekkoron a madárporontyocskák már szemet is tudtak mereszteni, pelyhesek, szóval nagyon kedvesek voltak.

Nem ott lesegetett magácska, kedves Czicza kiskisasszony órákig, hogy mi történik a fészekben és körülötte? S ekkor látta, hogy az öregek hogyan hordozgatják a kicsinyeknek azt a madárcsemegét.

Hát aztán mi történt? Hát bizony magácska okoskodni kezdett így: „jaj, beh kedvesek azok a kis porontyok! és négy van — — Istenem, kiveszek egyet, hiszen az öregek nem veszik észre, mert

hiszen csak olyan butuj madarak; aztán én azt a kis madarat jól fogom tartani kenyérrel, czukorral, leveskével, mindenfélével; aztán megnő, aztán énekelni fog; jaj beh jó is lesz.”

No ki is vette, be is tette a kosárba, be is szaladt a házba, próbálta is kenyérrel, czukorral — de hát annak a kis madárnak csak nem kellett! Mindig fészkelődött, csipogott — mintba jajgattott volna.

Aztán mi is történt csak? Hát magácska kiment a kertbe, kivitte a kosárkát, a madárkát és ekkor ott abban a bokrosban hallotta, a Barátkáék kesergését! Bizony észrevették, hogy egyik fiokat valaki elvitte, mire aztán kitört abból a piczi madárszivecskéből a madárkeserv és madárjaj.

Nem volt az szó, csak hang, de oly keserves, oly szívfacsaró, hogy még a kemény ember szíve is megesett rajta.

A szegény öreg madarak tüvé tették a bokrot, keresték fiokat mindenütt, aztán keseregtek:

Jaj nincs! jaj nincs!

És ez a kesergés bizony megindította a magácska szívét is, kezdte szánni, kezdte bánni, hogy olyan fájdalmat okozott azoknak a szegény, ártatlan madaraknak.

Azután megint okoskodott s fölakasztotta a kosárkát a galagonyabokor szomszédjára a kecskerágóra s félreállott.

Hát mi történt? Barátkáné avval az ő okos, barna szemével mindjárt meglátta a kosárkát, benne pedig elveszett fiát s örömpesve elkiáltotta magát;

Itt van, itt van, itt van!

Barátka úr, mint a nyíl, úgy repült oda. Ráültek a kosárba s énekelni kezdtek a nagy örömben. A szegény pelyhes, jaj! hogy tátotta a száját, hogy csevegett, a mivel azt mondta:

— Éhes vagyok, nagyon éhes vagyok! No, úgy hordták neki a jó hernyócskát, kukaczoskát, hogy no!

És azután magácska, kedves Czicza kiskisaszszony, úgy-é nekem vallotta be csínyjét, s együtt tettük vissza azt a porontyot a meleg fészekbe, hív testvérei közé!

Egy kicsit bizony meg is dorgáltam, már tudniillik úgy, a hogyan Hajas bácsi a Cziczáját korholni szokta, mert hiszen magácska jó is, kedves is, csak egy kicsit okoskodó, meg egy piczikét csin-talan.

És legvégre is, abból a kis madártörténetkéből tanulunk is valamit.

— Hát mit?

— Hát azt, hogy a kis madarak bizony nem butujok, hanem okos állatok, kiknek piczi szívében, — mely csak akkora, mint a magácska kisujjának a hegye — éppen oly meleg szeretet lakik, mint akár a magácska kedves jó mamájának a szívében; szeretik fiaikat, épen, mint a mamája magácskát — — és aztán gondoljon csak arra, hogy ha egyszerre csak megjelennék valami mesebeli óriás egy nagy kosárban karján, megfogná magácskát betenné abba a kosárba, aztán váltig kínálgatná mesebeli ólomgaluskával vagy mivel — hát jó volna ez? Úgye nem?!

Már pedig magácska annak a szegény kis madárnak olyan mesebeli óriás volt s mikor kenyérrel kínálta, az a kis madárnak ólomgaluska volt — hát bizony örüljünk a kis madárnak s ne bántsuk, mert kedves is, hasznos is, szeretni is tud, búsulni is tud. Úgy bizony.

Eddig volt.

„Apró madarak hagymával.“

A tél meghozta a nagy havat, s a hó eltakarta azt a táplálékot, a melyet az anyaföld nyílt keble mindig készen tart szárnyas gyermekei számára. Az egyenként vagy családcsoportban szertebarangoló hívek nagy csoportokba gyülekeznek, mert bekövetkezett az időszak, a melyben a táplálékot nagy, igen tágas körben kell összekeresni s épen e miatt s a vele járó veszedelem miatt nagy összetartásra van szükség. Mert a hó rétegétől vakítóan fehérülő mezőn az apró szárnyasok könnyen feltűnnek s ezt tudja a kis karvaly (*Astur nesus*), az apró sólyom (*Falco aesalon*), résen is vannak naphosszat. Az egy kis madárral vajmi könnyen boldogulnak, mert bizton és következetesen alkalmazhatják azokat a ravasz, szédítő sebességű fogásokat, a melyekkel a megremült s épen azért tétovázó áldozat fölé kerekednek, hogy egy lökéssel véget vessenek mindennek; de nem boldogulnak oly könnyen a nagy csapattal, mely a veszedelem perczeiben ezer szemmel látja a rabló közeledését, ezer szemmel lesi minden mozdulatát és a hang ezerféle modulációjával figyelmezteti az egyeseket. És azután, ha a rabló valami bokor vagy földhullám által védve mégis megközelíti a csapatot, ha rajta üt is, a csapat tagjai összevissza röpkednek és ekkor a rabló esik tétovába, nem tudván, melyik áldozatra vesse magát?

Igy csapatosan barangol azután az apró szárnyas-társadalom a hólepte mezőn és szedi az oly gyomnak és gaznak a magvait, mely szára magaságánál fogva kiáll a hóréteg fölött.

A karvalyon és sólymon kívül tudja ezt egy más, még kegyetlenebb teremtes, az ember is. Szemfényvesztő, orzó készletével kiszáll a mezőre, megakrja a kiálló kőrákat, gyomokat lépveesszőivel, lőszőrhurkokkal, alkalmas helyeken csapóhálókka; elhinti csalétkeít, kiveszi a kamra sötétségében tartott szegény foglyot s kalitkabörtönével együtt kiviszi a mezőre, körülakrja az örökzöld Viscummal (madárboilygó) és a szegény rabmadár szíve a napfény és zöld láttára hevesen kezd lüktetni, elfeledi rabságát, a tavaszi kedv a szabadság és szerelem érzelmei fölgerjednek benne és egyszerre hívogatni kezd: kerítővé lett saját rokonai vesztére.

A madarász pedig — rendesen egy-két czimborájával — még másképen is kerít: a csapatot nagy távolból körülállják s lassan közeledve, a lépveesszők felé terelik.

A mint a szegény madárak a veszedelembe lecsap, lecsap a háló is, pereg a lépveessző a reáragadt prédával s kezdődik a vergődés és szívindító madárak. Ekkor a madarászok odarohannak s kezdődik a „szűret.“ A tengeliczek, a zöldikék, a pinyókék szébbje elevenen kerül a kalitkákba, a madárkereskedők számára, a többi ott helyben a legborzasztóbb módon kivégeztetik és zsákba kerül. A madarász balkézzeel megmarkolja az áldozatot, a jobbkez mutató-ujjával alulról fogja a fejét, a hüvelyk-ujj durva, megnövesztett körmével pedig behorpasztja a koponyát, ráadásul még kitöri az áldozat nyakát is. Az e fajta embereknél a szívtelenség oly fokú, hogy azt a kegyetlen gyilkolást oly egykedvűséggel végzik, mint akár csak a borsó kihüvelykezését

S így a nagy havak idején, a „jó fogásra“ következő napon, a vendéglők étlapjain pontosan megjelenik az új fogás, már mint étel: „apró madarak hagymával“, „Kleine Vögel mit Zwiebel“; a gyarló ember gyarló háztartása rendben van.

Eddig a kedvelt, finom zamatú, a táplálkozásra nézve fölösleges sült nyálánság története.

Most lássuk az érem másik oldalát is.

Tévednénk, hogyha azt hinnők, hogy a beköszöntő tél megakasztja a nagyobbyszerű mozgalmat a madárvilágban, ha feltennők, hogy a melegebb tájakra költözött szárnyas vándorok után élettelennek marad az erdő, a mező, a nádak sűrűje. Csak a madárvilág jellege változott meg, alkalmazkodott az évszak jellegéhez.

Még a legnagyobb világvárosok közepében is tapasztaljuk a madárvilág téli mozgalmát, melynek jellege a tömegesség.

Estefelé bizonyos alkalmas helyeken egyszerre jelenik meg a verebek sokasága; egy kis megfigyelés hamar reátanít, hogy a sereg naphosszat távol van, egy irányból tömegesen érkezik hálóhelyére s hogy reggel hiába keresnők: ott barangol az mérföldnyi távolságokban a szabad mezőn és végzi a vészendőket.

Igen nagy havazások idején, a mikor a földfelület tökéletesen el van borítva, annyira, hogy az elhalt növényzet szára sem látszik ki a takaró alól, oly vendégeket lát a város, a melyek máskülönben messzire elkerülik az embert és hajlékát: a pintyek, a sármányok s a szabad országút örökösen fütyörésző népsége, a pipiskék, megjelennek a szekerek állóhelyein, az istállók környékén s azzal nyomorognak, a mi szemétből és hulladékból telik. A nyomor összetereli a legkülönbözőbb fajokat is.

A varjak serege szintén így cselekszik.

A szabadban még sokkal élénkebb képét nyerjük a téli mozgalomnak.

Egy fuvolahangszerű, lágy hívás reáirányozza figyelmünket a süvöltőmadárra — köznéven „gimpli“ — melynek nyárszakán nagy társaságát, de még egyesét is hiába keresnők; a hegyi pinty (*Fringilla montifringilla*) roppant serege csak ilyenkor jelenik meg nálunk; a kis zsezse (*Fringilla linaria*) szintén csak ilyenkor látogat el hozzánk ezrekre rugó seregekben; a selymes *Bombycilla* ekkor érkezik és tartózkodik nálunk tömegesen. Szóval, a mit a meleg évszak idején csak a havasokon vagy épen a távol éjszak ridegebb ege alatt találhatunk meg, az télen

csak úgy özönlik az ember által lakott és művelt tájakra s ittléte csupa szorgalom, csupa munka, melynek roppant nagy a jelentősége.

A míg az erdőben, a gyümölcsösökben a czinkek és harkályok előre is korlátot szabnak a rovarvilág szaporodásának, kiszedvén annak alvó petéit, álczáit a legtitkosabb rejtekből is, addig a magvakkal táplálkozó madárseregek ugyanezt teszik a növényzettel, a midőn minden képzelhető növénymagot fölszednek, megemésztenek.

Látni kell azt a buzgóságot és fölülmulhatatlan ügyességet, a melylyel a tengeliczcsapat kiszedi a legszurósabb bogáncs magvát is; és ezt a munkát megbecsülheti az, a ki hallotta a panaszt: „a bogáncs ellepte, megölte a vetést!” Gondolhat egyet, a midőn azokat a hasznos teremtéseket százával is látja a madarászok piszkos kalitkáiban, mint igyekeznek menekülni, mint vérzenek a munka és szabadság után való vágy miatt.

Az a sok gazdasági dudva-műnév, mint: perje, paréj, vadrepcze stb., mely oly szépen ellepi s előli a gazda szorgalmának gyümölcsét, a legszorosabb viszonyban áll azokkal a lépvesszőkkel, csapdákkel, tökökkel, bodzakalitkákkel s ezek révén azzal a finom szaggal, a melylyel az „apró-madarak hagy-mával” elárasztják a ház táját.

Mindeddig leginkább csak azt a viszonyt méltatták, a mely a madárvilág és rovarok szaporodása között fönnáll, a madárvédelem érdekében keletkezett mozgalom is leginkább a „rovarevő énekesek”-re fektette a súlyt, s én aligha többször, mint épen egyszer találtam egy futólagos megjegyzést, a mely a gyomok és magevő madarak között fönnálló viszonyra vonatkozik.

Annak nem lehet eléggé örülni, hogy újabb időben a magyar hatóságok nem sajnálják az erélyesebb rendeleteket, a melyek a kis madarak védelmét czélozzák. Budapest hatósága első sorban áll: mult tavaszkor százával bocsátotta szabadon a fülemülét, a zordon évszak beálltával erélyesen rendelkezett a madarászok ellen. De azért a madárke-

reskedések előtt kifüggesztett kalitkákban százával vergődtek az istenadta boldogtalan kis rabok, s az étlapokról csak nem tűnt el az „apró madarak hagyományával,“ „Kleine Vögel mit Zwiebel.“

Évekkel ezelőtt egy szolgabíró barátom Erdélyben megmutatott nekem egy megyei rendeletet, mely minden gazdát arra kötelezett, hogy a tél folytán köteles 100 madárfejet a hivatalnak bemutatni; ma talán ugyanaz a szolgabíró az ellenkezőt rendelheti el: üldözés helyett védelmet parancsolhat. Ez haladás, de még nem minden, a mit tennünk kell.

Mondhatjuk, a madárüldözés, a fészkelő helyek irtása ellen a művelt államok teljes akcióban vannak. A legjelesebb tudósok és gazdák egyiránt fölemelik szavukat; sőt a dolog már egy nemzetközi kongresszus (Flórenczben) tárgyát is kepezte. A mozgalomban — elég sajátságos — Németország elől jár, ugyanaz a nemzet, mely a madarászatot a legrégibb időktől fogva a képzelhető legnagyobb szenvedélylyel üzte, melynek egyik császáriját „Heinrich der Finkler“-nek nevezték, ki a madarászó helyen kapta koronáját s intézte az ország dolgait; melynek egyik híres dalnokát épen efféle miatt „Walter von der Vogelweide“-nek nevezték; s melynek a madarászatra, annak alkalmára és eszközeire nézve minden bizonynyal a leggazdagabb műnyelve van, mi már magában véve is eléggé bizonyítja, hogy az a mesterség ősidőktől fogva szorgalmasan gyakoroltatott.

Az érzelgősségből, mely a mozgalmat eleintén — kivált az öreg Brehm apó¹ befolyása alatt — jellemzé, kibontakozott a gyakorlati irány, mely kivált a fészkelő házikók felkarolásában nyerte kifejezését.

A fészkelő házikók készítése ma már iparaggá fejlődött, s a természetrajzi megfigyelések alapján rendszeresen művelik.

A madár nagyságához, szokásaihoz mért apró házikókat alkalmas helyekre, pl. gyümölcsfákra és

¹ Brehm Keresztély hirneves német ornithologus.

effélére erősítik, s lassankint állandóan benépesülnek. Nagyobb házikók menedékhelyet nyújtanak a tél didergő munkásainak. S mindezekkel karöltve jár a táplálékhintés, mely azonban csak olyankor megokolt, a midőn nagymértékű havazások köszöntenek be, s a kis madarak faj szerint vegyes csoportokban csődülnek az emberi lakások közelébe; máskor a táplálék elhintése csak árthat, mert a madár is hamar megszereti a táplálkozásban való kényelmet s hűtelen lesz ahhoz a munkához, melyet a természet háztartásában végeznie kell, melyet csak ő végezhet el.

Az a kis kép s egyszerű eszmemenet, a melyet az étlapról vett gyarló cím révén kifejtteni iparkodtam, talán nem egészen haszontalan valami, mihelyt emlékünkebe idézzük azt a sok panaszt, mely tavaszkor s nyárhosszat hangzik a sok rovarkár és a vetések elgazosodása miatt. A téli évszak nem halála, de álma sem a természetnek, mindössze csak befjezi az élet, az erő örök forgásának gyűrűjét, hogy legott, megszakítás nélkül, újból kezdje a pályafutást. És ehhez az örök folytonossághoz legyen kötve az ember minden intézkedése, melyet a természet közepette saját léte érdekében tervez és végrehajt.

A diphteritis.

Nem mondom meg az okát, de megvallom, hogy sokszor erőt vesz rajtam az undorodás — és ekkor mennem kell.

A szemenszedett önzés főfészkei, a nagy városok — Budapest is — kiállhatatlanokká lesznek előttem; embertársamon csak a gyarlóságot, a rossz tulajdont veszem észre, elfog az embergyűlölet, érzem azt mások s önmagam iránt is; semmivel sem elégszem meg, teher vagyok másnak s önmagamnak is; undorodom, gyűlölködöm — és ekkor mennem kell.

Ilyenkor fürdőre megyek, az én fürdőmre. Ez nem Ostende, sem Baden-Baden sem Tatra, — sem Balaton-Füred. Óh nem! az én fürdőm ezeknél sokkal szebb, s mi több, a gyógyulás biztos benne. Kiveszi az a szív, a lélek, kivált pedig a kedély minden baját; oly erős a hatása, hogy a haj őszülése megakad, a fanyarság redői elsímulnak, az ajak újból megtanulja a mosolygást s a rideg tekintetű szemmel fürdőm varázsereje valóságos csodát művel, mert ez a szem újból látja a szépet, a jót, az igazat. És a mikor mindez megtörtént, akkor önkényt, minden rábeszélés nélkül megnyílik a szív s beköltözik az emberszeretet melege. Ez bűvös erejével az életből való elundorodást életkedvvé varázsolja, s ekkor visszatérhetek az önzés, gyarlóság és romlottság főfészkeibe: fürdőmből oly vértet hozok, a melylyel ellentállhatok a roszkedv támadásainak — igaz, hogy csak egy darabig. Mert hát fog e vérten a hétköznapiság rozsdája, marja, eszi, darabonként lepereggeti az életut poharába. De ott a fürdőm, fölkeresem ismét s meggyógyulva új vértet szerzek.

Tudom, hogy sokan szeretnék tudni: hol van az az én fürdőm?

Nem „enyém“ az oly értelemben, mint királyé egy ország, koldusé a koldustarisznya — fénynyel járó önkény, nyomorral járó tehetetlenség — ; mert noha az örök természet törvényes kifolyása vagyok s így e földön életem minden föltételével együtt természetes jogom, jussom: e föld egy parányi porszemét sem mondhatom tulajdonomnak — a társadalom rideg anyagiséga közepette csak túrt lény vagyok, kinek a bőségből csak morzsa jut, a földből — majdan — egy talpalatnyi hely, hol ele nyészhet; de mégis enyém, mert én tudok élni vele s mi több — beérem vele.

Megmondom mi az, hol van?

Ő az, az Alföld végtelen rónája! Hozzá menekülök én, köszöntöm a szélek hatalmas tölgyeiben, ligeteiben. S mit szégyelném bevallani, hogy ráunva a társadalomra, mint hű barátot úgy ölelem meg az első tölgyet, a mely utamban áll. Ez már engesztel: itt nincs hazugság!

Beborít a róna ege, — ez sem hazudik. A róna tündére játszi kedvében ködbe foszló képekkel mulattat, — ez nem tettetés. S ha nekem vág a róna fürgetege: ez nem színlelt harag; elemi erővel vágat az végig, eltipor mindent, a mi hitvány, korhadt; kipróbálja az erőset, az épet — — ha meghagy, nem osztott kegyelmeket.

Már fürdöm, már gyógyulok!

Tovább! — Elér a rónán a harangszó s épen előttem hal meg; de előbb végső rezgésével, másfelé tereli a lélek vágyát: látlak már ti szalmafödeles otthonok, látlak és köszöntlek szívem legmélyéből.

Elérem a falut s már fürdök is. — Nini, a bácsi! — hangzik felém az öröm s az a cím, a melyet a gyermekvilágban szereztem: gyermekszájából jön, nem a hizelgés osztogatja.

Aztán betérek s még le sem ráztam az út porát, már apró vendégeim vannak.

A nagyobbacska, kiknek már emlékeik vannak, körülfognak, elhalmoznak a gyermekszeretet ezer jelével; az apraja szinte ijedősen bámul, rámereszi azt az ártatlan szemet; menekülne s mégis vonzódik; mintha az a gyermek-öszön marasztalná, nógatná.

Vagyok is én aztán az a bácsi, a ki lámpafénynél két kezével a legszebb nyulakat varázsolok a falra, s a varázslámpa képeivel oly örömet tudok kelteni abban a gyermekszívben, hogy merő gyönyörből magam is gyermek leszek.

Egy okosszemű piczi aztán bevallja nekem — jaj bácsi, én magát úgy-úgy szeretem. — Ez sem hazudik!

Ez az én fürdöm; ez a beteg lélek legbiztosabb gyógyszere! De meg is becsülöm — — — — —

S egy sötét éjszakán szárnyra kel a halál angyala, elrepül a föld felett, s teli marokkal hinti el a halál magvát.

A bakteriák végtelenül finom mérge, melynek a zárt ajtó is nyílt út, mely szinte a falak likacsain is behatol az ember hajlékába, szerte terjed; meglopja az ártatlanság álmát, megmérgezi a levegőt, melynek rendeltetése, hogy az életet fönntartsa.

Az ártatlan kis gyermekek mélyen lélegzenek, foly a fejlődés nagy, csodás menete; fejlődnek az orczákon az egészség rózsái, s mind az a min az anya lelke csüng, mi az anya szemének, lelkének még a valóságnál is ezerszerre szebbnek tűnik föl, mert a szépet fölöslegül, a rútat előnyére aranyozza meg, az az anyaszeretet.

De íme! a kis ártatlan fölébred, orczái csak-hogy ki nem csattantak az egészségtől; — és mégis! ez az életteli test, melynek még csak jövője van, összeborzad, a rázó hideg végig nyargal a tagokon, aztán jön az izzó-forró láz, a száj kiszárad — de az enyhítő ital már hiába van itt, a nyelés megakadt!

A szörnyeteg Megaera torkon ragadta az ártatlan áldozatot; a gyermekvilág őrangyala elfordul, a halál angyala irgalom s kegyelem nélkül végez!

És hogyan végez ez!

Látták már önök a diphteritis áldozatának szívrepesztő küzködését?

Látták ők azt az iszonyatos félelmet, melyet az a gyermekszem, mely csak az imént az élet és ártatlanság tükre volt, s még sirás közben is mosolygott, visszatükröztet?

Látták önök, hogyan közeledik az a gyermek-kéz, a baj fészkéhez, mint rángatóznak a kis ujjak? Az élet ösztöne viszi oda; óh, de az az irgalmatlan Megaera-kéz, az ott marad, azt az élet ösztöne nem kérleli meg, nem győzi le, az csak halált ismer, halálnak enged!

Az a gyermekhalál nem az agg halála, melyet az agg régen várt és üdvözl; sem az a halál, a melylyel a férfi számol — óh nem! az a gyermekhalál egészen más!

Az aggnak nincs jövője, leszámolt, ismeri az enyészet törvényét s belényugszik abba, a mit élőlénynek elkerülni nem adatott. A férfi tiszta tudattal, a szellem erejével fogadja azt, a mit kikerülni nem lehet; ő már multa néz, egy pálya végét látja s ez könnyíti az alávetést

De abban a haláltusában, a melyet a fuldokló gyermek vív, ott küzd igazán az élet a halállal, a a jövő az enyészettel, a fejlődés a hanyatlással! S a halál győzelme nemzedéket tipor el, jövőt semmisít meg!

Ez a diphteritis borzalmas igaz értelme.

És azután menjenek önök kivált a falvak temetőin végig s nézzék meg a friss hányású sírokat a kis keresztekkel, melyekre egy-egy reszkető kéz kis koszorút tett, s egy másik kéz mindössze is két ügyetlen kezdobetűt és egy évszámot alkalmazott — — menjenek és gondolják meg azt is, hogy itt a nemzet jövője temetkezett, hogy egy megfagyott, szaporátlan nemzet egy egész nemzedéket vesztett!

És a midőn ezt meggondolták, legyenek ezetül is szívtelenek, mint eddig: ériék be az áldozatok számának pontos meghatározásával, s a szám közrebocsátásával!!

Ha ez még ezentúl is úgy lesz, lemondhatunk a jövőről.

A jobbat teszem föl. Önök nem fogják ezentúl a megszakadt anyai szívek statisztikáját írni, hanem félrendszabály helyett egész erővel majd utját állják a gyermekfojtogató Megaerának. Megteszik az ember-szeretet, s a hazafiság szent nevében! Én, egy rideg életű semmi, ezt hiszem és reménylem, az anyák remegő szíve kéri, a nemzet érdeke követeli önöktől.

Ez a szívnek van mondva.

De az észhez is van szavam. Ingadozom, a midőn küzdeni kell, meg kell fékezni az indulatot, mely kitörésre kész, — nyugodt hangon kell szólni még az önmagamon elkövetett erőszak árán is.

Ez nehéz dolog avval a hallatlan, jéghideg közönyt nyel szemben, melyet a társadalom s ügyeink intézői a gyermekölő diphteritis iránt tanúsítanak.

De megkísérlem.

A diphteritis réme már évek óta gyilkol országszerte; fellépése, veszélyessége, terjedésének természete ép oly gonosz, mint bármely más járványé.

Évek óta hír hír után érkezik s jelenti, hogy itt is, ott is a szó szoros értelmében kihalt, kipusztult a legifjabb nemzedék.

Köböl legyen az a szív, mely el nem szorúl, a midőn megtudja, hogy az Alföld egy városában ezer beteg közül ötszáz elveszett, s ugyanannyi „kezelésben“ maradt, — hogy Erdély egy kis falujának minden gyermeke elpusztult s három nemzedék veszett ki!

Bizony kemény köböl való legyen az a szív, a mely el nem szorúl a felett, a hideg, száraz regisztrálás felett, a melylyel az áldozatok száma világgá röpül

De üsse fel magát valahol a keleti marhavész — óh, mily mozgalom támad, mily buzgóságban öli magát társadalom és hatóság az „óvintézkedések“ körül! mint akasztják meg a forgalmat, a közlekedést, küldik a válogatott szakerőket a helyszínére, hajtják végre a desinfectiót!

Üssön csak ki valamely ragály a ménesek táján — óh ég! mily rohanás, mily tevékenység indul

meg! játszik a hirverő, röpül a futár, nincs költség, a mely ne telnék!

De indul a Magaera s végig fojtogat az országon, akkor ez a megyék dolga; immel-ámmal jár a félrendszabály! Mintha csak marhánál, lónál állana a bölcs mondat: „segíts magadon, s az isten is megsegít!”

Ah igaz! földművelő nép vagyunk, a marha, a ló nemzetgazdasági és gazdasági tárgy, adó és vagyon tárgya, s ezért a buzgóság indokolva van.

De hát a nyermek nem az? Hiszen első és utolsó követelménye a társadalomnak, a nemzetnek. Vagy azt hiszik talán, hogy a valóságos vagyonság, gazdagság az, ha kevés ember a zsírban fulad? Eszmény lehet-e a forró égöv embere, a ki a természetadta bőség, épen a bőség és csekély száma miatt alig különbözik a vadálattól?

Óh kérem, az igazi áldástárasztó gazdagságot a munka teremti meg, s azt a munkát csak az ember végezheti, intézheti. Ez sarktétele a nemzetgazdaságnak és kulcsa, megfejtője egy megfogyott, szaporátlan nemzet nyomorának; ez üti reá a jellemző bélyeget a magyarság létért való küzdelmére!

És hát nem adózó, nem adó tárgya az az áldozat, amelyet az az irgalmatlan Magaera szemök láttára ezrével fojtogat?

Hiszen az áldozat a nemzet jövője, bármily értelmet is kölcsönözzünk is a szónak!

Megfeledkeztek önök arról a borzasztó adóról, melyet az emberiség gonosz szelleme ránk erőszakol; mely koldussá tette a nemzetet Mohácsnál, koldussá teszi ma az által, hogy a munkaerő színe javát a kaszányaélet tétlenségére kázhozthatja; melyet két nemzet épen most lefizet az Eumenidáknak — ott a Balkán tövénél? Elfedték a véradót azt az egyetlent, a melyet vagyonnal megváltani nem lehet; honnan fog telni?

Szinte hallom, hogy felelik nekem, hogy ne menjek a végletekig, hiszen iratott egy tájékoztató könyv, az orvosi tisztikar kpaott rendeletet és saját körében rendeletileg tovább „intézkedett.”

Hiszen belé is nyugodnám, hogyha nem tudnám az „intézkedés“ és gyakorlat közti nagy különbséget, az ellenőrzés véghetetlen gyarló voltát, s nem tudnám a rendeletek hatását ott azokban az elhagyott falvakban, a melyeknek látogatása a tisztí orvosnak teher és áldozat; mert hát az az orvos is csak a fölösleg morzsáin tengődő pária, kit a megélés gondja leszorít a humanizmus teréről. Csak ne tudnám én ezt olyan jól!

És azt hiszik, hogy a magyar hivatal zavaros nyelvén kiadott rendelet tételei szervező tehetséget ébresztenek abban a boldogtalan falusi bíróban: hogy a gyermeke ravatalánál roskadozó szüle „fertőtlenítésre“ gondol, ezt végre tudja és bírja hajtani? Hiszen csak egyszer kell látni azt a tehetetlenséget, a melyben a nép járvány idejében fetreng, — látni kell azt a kuruzsló boldogtalanságot!

És a midőn a gyermekölő rém végig vágat az országon, s a vész minden pontja egész embert követel, az ország szíve el van árasztva Aesculapius tengődő fiaival, kik egymás s a társadalom ellen a kenyéririgység undorító harczát vívják, kiállanak a hirdetési rovatok közpiaczára, hirdetik a tehetetlen lehetőségét, telemázolják a nyilvános tér padjait hirdetéseikkel, s lépten-nyomon arczúl verik a közerkölcsüséget!

Ez az észnek van mondva.

• Régen nyomta a lelkemet, s íme kimondtam, s ha akad ember, a ki ezért követ dob rám, nem viszonzom követ; de azt megmondom neki, hogy ha a társadalom és hatóság a diphteritis ügyét oly közönynyel tekinti, mint a minővel tekintette eddig, akkor Heródes kegyes volt, mert hiszen beérte Betlehem gyermekeinek legyilkolásával! és Izrael boszuló istene irgalmat gyakorolt, mert hiszen ő Egyiptomban a halál angyalával csak az előszülötteket ölette meg, a többi meghagyta; — — de ez a Megaera¹ és ez a közöny, az végig rohan az egész országon s irgalom nélkül gyilkolja a szülőt és a szülöttet — — —

¹ Az erinniák (furiák) egyike.

Az én édesanyám.

Bizony nem is képzelhető nagyobb nyomorúság, mint a minő azé a boldogtalané, a kinek soha sem volt „édesanyja“ — már mint olyan, a ki korholva is neveli gyermekét; de aztán még abba a „kálváriai latorba“ is belélopja annak az édesen édes anyaszeretetnek éltető melegét.

Az én anyám igazán „édesanyám“ volt.

Vitt, sodort, hányt-vetett az élet — bizony nem foghattam be azt a jóságos kék szemét, mely oly hűségesen örködött a gyermek minden lépte, nyoma fölött; mely sugárzott, valahányszor jó hírem érkezett s könybe lábadt a legparányibb bajom miatt is, hát még mikor úgy lopva legelészett rajtam, hogy ragyogott az!

De föl is kerestem a sírját hűségesen s holtom napjáig sem felejttem el azt az édes bús órát, amelyet hantjain eltöltöttem.

Mondhatom, hogy igen jó, szép és kedves szomszédságban nyugszik; ott porladozik mellette Hakay tiszteletes uram ifjú, szép leánya — a szépek százszorszépe, a jók java, ki életében is oly igazi ragaszkodással csüngött a jó „szomszédnénin.“

Most már elválhatatlanok!

Azt meg az egész falu tudja, hogy a tiszteletes úr minden áldott nap ellátogat letűnt szemefénye sírjához; ott búsul ő aztán egyedül, szótlanul egy álló óra hosszát; már e nélkül el sem tudna lenni.

Igen, mert megszerette ő már azt az ő fájalmát!

Megszerette.

Hát lehet-e fájdalmat megszeretni?

Igen ám, nagyon is; — kivált azt, a mit egy drága lény halála okozott.

Igaz, hogy ez a fájdalom eleintén égető, metsző, csak úgy hasogatja az ember szívét, de idővel már csak sajogtatja; végre — igaz, hogy nagy sokára, igen lassan, de mégis csak édessé válik az.

Hát úgy van vele az ember, mint a jó anya a nyomorék gyermekével; kezdetben borzad tőle, azután megsajnálja, végtére pedig úgy megszereti, hogy nélküle el sem tud lenni, minden gondja, egész szeretete épen ezé.

S az a megszeretett fájdalom!

Nem csordul ki már attól a köny; az már csak mély sóhajt és édesen bús mosolyt fakaszt. . .

Messze földről a fecskékkel jöve, belopóztam a csendes kis temetőbe, magamra akartam maradni, mert hiszen csak így édes az a megszeretett, igazi bánat.

Oda állottam a sír mellé; — állok, állok, — behunytam a szemem s visszahivogattam az édes anyám képét, szeretetének ezer emlékét; — — mosolyogtam is, sóhajtottam is — — talán valami forró csepp is leszaladt az arczomon.

A mint egyszer fölpillantanék, hát látom Makay tiszteletes uramat, a mint a szemefénye sírjánál búsul.

Összenéztünk — hosszan, mélyen. Tisztán beláttam a szívébe s tisztán éreztem, hogy ő is belát az enyémbé; de azért nem közeledtünk mi egymás felé, nem szóltunk mi egymáshoz egy árva szót; — minek is!

Hiszzen mikor a fájdalom már meg van szeretve, azt csak magának szereti, tartogatja az ember.

Mikor aztán már kibúsultam magamat, három fűszálat téptem le, mely édesanyám halóporából nőtt, — eltettem — elmentem.

Másnapon benéztem Makay tiszteletes uram házába. Istenem, hogy megörültünk mi a viszontlátásnak!

Beszélgettünk mi azután a világ folyásáról, kóborlásaimról, mindenről, csak arról nem, hogy hiszen tegnap már találkoztunk.

— — — — —

Az a három fűszál most is előtttem van; arra való nekem, hogy csöndes óráimban fölidézhessem gyermekkorom boldogságát, vele az elválaszthatatlant: édesanyámat.

* * *

Édes valami az a reggeli gyermekálom.

Épen javában álmodom, hogy a Király Józsi pitykéjét¹ már mind elnyertem. A legeslegutolsót, a legszebb rezeit veri a falhoz, én a magamét ellene; — arasolni készülök — — épen akkor csapja meg a lábamat a hideg levegő; fölrezenek.

Rettentő harcziás positurában ott áll édesanyám; bal keze fogja a fölemelt takarót; jobb kezének mutató ujjá tapintásra kinyújtva...

— Gyerek, ne moczczanj! Jó isten, egy bolha — és akkora, mint egy mangalicza!!

No, kezdődik a hadd el hadd! Forgat ide is, oda is, hol a takarón, hol a párnán keresgél — aztán rágyújt: — Hat darab! Gyerek, hol szedted te ezt? Már megint ott hentergett a Samu kocsis ágyán! Szörnyűség — már innen ki kell vándorolni — hisz' megesznek!!

No kisedett az ágyból s következett a mosdatás.

— No, nézzétek már a nyakát! hiszen azon már sárgarépat lehetne tenyészteni! Oh te kálvária latra, már megint az a kovácsműhely, úgy-e?

Azután mosdatott, szappanozott, súrolt s váltig hajtogatta: atyusom lelkem, megérjük mi azt, hogy ebből a kálváriai latorból nem lesz semmi!

De nem azért voltam én gézengúz, hogy ki ne halljam a hangból a szeretetet, ki ne nézzem a tűkörből, hogy édesanyám titkon mosolyog.

¹ Pityke = apró ércgomb.

Következett az öltöztetés. Fáztam tőle, mert nagy titkom volt s váltig azt forgattam az eszemben, hogy hátha észre nem veszi, t. i. azt a pecsétet, mert egy pecsét, az rettenetes volt neki.

De bizony észrevette.

— Szent ég, pecsé-é-é t!

Majd a pecsétre, majd reám mereszti szemét — megszagolja — veszve vagyok!

— Kuli-máááz! Atyus, kulimáz!! Megüt a guta. Jaj, te kálvária latra, hol szedted, te ezt? tüstént megmondod!

— Hát — hát — hát nem tudom!

— Micsoda, nem tudod? Iszen ez már mosva is van. Fiam!

Hát bizony a „fiam“ úgy volt mondva, hogy vallani kellett.

— Hát, édesanyám, segitettem a Samunak.

— Mit?

— Hát kentük a szekeret, azután én tartottam a bödönt, azután nem tudom -- és Samu mosta a lókefével és azután — már jó leszek!

— Gyerek, a sírba visesz. Ujdonat-uj nadrág s örökre oda van!

Bizony, elrítam magamat nem a nadrág, hanem a sír miatt; mert hiszen az a nadrág is csak olyan új volt ám, hogy az édesapám kétszer fordított ócska krispinjéből készült, a térden pedig folton folt, mert ezt koptattam én szilvafákon, almafákon, sövényen, homokon, úgyannyira, hogy Sibik majszter ajánlatot is tett anyámnak, hogy talán legjobb lesz a nadrágon mindjárt újkorában a térde táján kerek lyukat vágni, s mint a gomblyukat, körülvarrni.

Felöltöztette leányait és azután leült; mint az orgonasípok, félkörbe sorakoztunk, — összekulcsolta kezeit és igen szépen imádkozott; azután sorba csókolt s kieresztett udvarba, kertbe.

Alig hogy künn voltunk, kijött az ágy alól a szabadon járó fürj, féloldalra hajtotta fejcskáját s félszemmel, — a mint jó fürjhöz illik — felpillantott édesanyámhoz; értették és nagyon szerették azok egymást.

— No, mindjárt, mindjárt kis madaram!

Elindultak kettecskén; elől édesanyám, utána a kis fürj. Úgy, a mint édes anyám hadi positurában megállott s czélozta a legyet, a fürj is megállott s várta az eredményt. A földre dobott legyeket szépen fölszedegette.

Mikor azután végig járták a szobákat, odaszólt édes anyám:

— No, meg van!

Erre az a kis madár fölkereste a padlón azt a helyet, mely verőfényes volt, ott berzengette, tata-rozta tollazatát, sütkérezett.

Nagyon szép egy kép volt ám ez.

Hát még alkonyat táján, gyertyagyújtás előtt!

Maga köré gyűjtötte leányait; én az asztal alá bujtam, apámuram pedig rágyújtott a nagy tajték-pipára.

Járta az Óperenciákon-tuli szebbnél-szebb mese, az öreg királyról, három fiáról, a legifjabbikról, kit butának néztek; de hát ő volt a szép, a jó, az okos, mert ő szánta meg a szemétdombra kicsapott nyüves csikót, megabrakolta azt égő parázsszal, a mitől az a csikó táltos lett és vitte, vitte a királyfit, tövébe annak az üveghegynek, a melynek tetején a hétfejű sárkány kastélya épült, benne élt az elbűvölt királyleány, disznófejű teve képében, a hegy tövében pedig szomjan vonaglott egy szegény lúd, a jó királyfi megszánta s megitatta, ez a lúd azután lúdtalpat rakott a királyfi csizmája alá, hogy ez azután könnyen fölsétált a hegy tetejére, — persze, hogy megölte a hétfejű sárkányt, mire a disznófejű tevéből gyönyörű királykisasszony lett, azután milyen lakodalmat csaptak azok, hetedhét országra szólót és — most is élnek, ha meg nem haltak...

Óh te én jószágos édesanyám!

Vége szakadt a mesélésnek, másra tért a gondolatja.

— Atyusom, lelkem, szörnyű időket élünk! — Holnaptól fogva a kávé egy garassal, a hús két krajczárral drágább lesz, éhen kell vesznünk! És vetted észre, hogy a gyerek csizmája már megint lyukas,

azoknak a szegény leányoknak is czipő, kendő kell, már meztelenül kell vesznünk!

— Lányok, gyujtsátok meg a gyertyát! — szól az öreg, mert jól tudta, hogy ekkor rögtön vége szakad a sopánkodásnak.

Járta is rögtön a lenfonás, — az t. i. még „akkoron“ volt, a mikor a jó anya a leány születése perczétől fogva szálanként gyűjtögette a kelengyét; a mai monogrammos, henczegve-kiállításos, pamutvilágban ez már nem illenék.

A lányok kötöttek, az öreg olvasott; én meg kisompolyogtam a konyhába a Samunak „segíteni“; ő hasogatta, én meg rakosgattam a gyujtófát; elbeszélte nekem a Bátor lovunk minden tudományát, meg azt is, hogy Csókáson éjfél tájban sárkánycsikó röpül, nyerít a levegőben, meg azt is, hogy egy marék dohányért elvisz szénáért. . .

Hát azután részben azon járt az eszem, hogy is tesz avval a dohánynyal; no meg azon, hogyan jutok az ágyba — a naposíngben; a hálóingtól rettenelesen fáztam.

Következett a lefekvés.

Mikor apámuram eloltotta a gyertyát, anyám az ágyban fekve elénekelt a lányokkal egy zsoltárt — — csönd lett.

De csak elkezdte megint:

— Lányaim, váltott-e az a gyerek inget?

Hát nem tudták. Nyomban fölkeltek s jöttek.

Én persze már javában pitykéztam a Jóska pajtással, ha éppen nem hevertam a szénás szekér tetején.

Bizony kiszedett, bizony megszidott; de mikor megfordult, hát megint csak az a jóságos mosoly ült az ajkán.

— — — — —
Gyerek ne csoszogj, nem tudsz szebben ülni, járnival! Mindig korholt, mindig nevelt és váltig szeretett.
— — — — —

A kis gyerekből nagy gyerek lett, Budapestre kellett mennie.

Mikor már összevisszaölelt, összevisszacsókolts elárasztott könyeivel, zokogva ezt mondta :

— És irjál, édes fiam, és mikor már Pest felé közelednél, — fuvaros vitt — tiszta inget végy ám, mert én a földbe bujnék szégyenembe, ha megszólnának az emberek; én neveltelek s te becsületes házból való vagy — ugy-e, megteszed, édes fiam?!

— Megteszem, édesanyám!

Oh, mert az az ő jóságos lelke csak úgy képzelte azt magának, hogy azok a pestiek majd kiülnek a padkára, ha nem könyökölnék ki az ablakon s hogy azután ez lesz az ő beszélgetésök:

— No, nézzétek emberek, itt jön a hámorosi doktor fia!

Ha tisztát váltok, akkor ezt fogják mondani:

— S milyen szép tiszta az inge! meglátszik, hogy jól nevelte az édesanyja.

Ha pedig nem váltok, hát azt fogják mondani:

— No, hiszen szépen nevelte azt az ő édesanyja: meglátszik az inge gallérján!

Ez pedig bizonyosan sirba döntené, mert hát oly igen-igen rátartós volt az ő „saját nevelésű” gyermekeire.

No, váltottam is inget s az is szent igaz, hogy akkoron a pestiek meg nem szóltak. . . azóta inkább.

* * *

Belém vetett hite csak egyszer ingott; de akkor nagyon is.

Kiszemelt ő nekem egy jövődöbelit; volt annak nyolcz ládányi vászonneműje, tizenkét személyre való ezüstje, hirtelenszöke haja, hozzá illő szeplős arcza s két sárgás, rettentő lófoga; de jó teremtés volt s szentül hiszem, hogy sohasem csalt volna meg.

— Még hivatal is járt volna vele! ,

De mikor nekem nem kellett sem vászon, sem ezüst, se hivatal, se leány.

Körülvettek, szorongattak — — hát megszöktem a boldogság elől s neki vágtam a nagyvilágnak, mert vitt, ragadott valami.

A jó atyus már a hant alatt pihent s így édesanyám csak lányainak, vejeinek mondogatta: „Mindig is tudtam én azt, hogy abból a kálváriai latorból nem lesz semmi! Én istenem, az a szép hivatal, az a gyönyörű vászon — ezüst — borzasztó!”

Sirt és sirt keservesen, mert hát ő csak úgy képzelte gyermekei boldogságát, hogy mindig körülötte legyenek.

A jó anyák örök vágya ez — mindig csak ez!

Azalatt én nagy tusákat vívtam az élet országutján — sarakon, porokon keresztül.

Kivettem részemet a munkából, sok nyomorból, kevés örömből; még a halál torkába is csak úgy ki s be jártam.

De megállottam a sarat, kivergődtem a porból, sőt mondhatom: vittem valamire; de sőt egy reggelén világosan azt írta rólam egy ujság, hogy azt mondja „jeles hazánkfia!”

Ekkor már felkerestem édesanyámat.

Az a jóságos szem már nagyon meggyengült volt, de az a jóságos szív még mindig hevült az anyaszeretet szent tüzétől s legott megsúgta édes anyámnak, hogy fia tette kezét az ajtó kilincsére.

Hogy megölelt, hogy megcsókolt!

És a szemrehányás?

Hát váltig azt mondogatta: „Mindig is bíztam tebenned, édes fiam! Szegény atyus, csak megérhette volna! neki mondogattam legtöbbször, hogy ember lesz belőled — —

„Drága anyám!”

S hátha megérted volna még azt is, hogy a fiad eleven minisztereket szapul — luggal, ők meg visszaszapulják édes fiadat választó-vízzel!

Mit szóltál volna ehhez, te édes öregem?

Lelke, szeme mutatja nekem remegésedet — talán meghaltál volna a nagy félelem miatt, — mert hiszen te a megtestesült szerénység és alázat voltál mindenha; reszkettél a viczispán láttára, mert az „nagy úr“ volt a te szemedben.

Miniszter! — hiszen te arra még gondolni sem mertél volna. . .

Pedig bizony a nagy világnak nagy a komédiája! Nem is ér az föl három száraz fűszállal, mely egy jó anya halóporából kelt. . .

OSZK

Nemzeti Széchenyi Könyvtár

Hallgatag világ.

Van önöknek fogalmuk arról, a mi a hangok nagymestere, Beethoven lelkében dülhatott, a midőn észrevette, hogy hallása csökken? hogy haldoklik az az érzéke, mely lelkét oly nagygyá tette, mely életének nemesebb része volt, melylyel élvezett, alkotott, s a melyre másoknál is kívánt hatni és hatott is?

Bizony nincsen!

Megközelítő fogalmat csak az szerezhet magának e lelki kínról, ki maga is veszni érzi ugyanazon érzékét; és legfeljebb még a vakuló festő érezheti.

A hangok, a színek egész világát elveszteni annak, ki nem csak közönséges értelemben érzékileg, hanem egész lényével benne él — — erős legyen a lelke, ki szembeszáll a sorssal — azaz: hogy nem esik kétségbe, hanem lemond, megbékül valahogyan egy kínos, kínos léttel.

Beh sokszor tépelődtem azon: melyik a nagyobb veszteség, baj: a megvakulás-e vagy a megsiketülés?

A ki a hangnak él, annak emez, a ki a színeknek él, annak amaz a nagyobb veszteség!

Igen de általános emberi szempontból véve, melyik hát mégis a nagyobb?

A végletek elé állítlak emberfia: a kit szived egész hevével, lelked egész erejével szeretsz — ha már lemondani kell — inkább látni vagy hallani akarod-e azt?

Ha előmbe áll egy Isten, vagy egy ördög, kinek hatalmában állok s e kérdést intezi hozzám, én azt felelem neki: — — — szurd ki a szememet!

Az alakok, a színek világa, a melyet szerettem, jelkem előtt állani fog eltörülhetetlenül, — hanyat-

lását látni nem fogom, s ez nyereség. A veszteség nagy ugyan, de nem oly mély, mert lényeg szerint inkább csak külérzéki.

Oh, de a hangok világa! ez más, de egészen más!! Nincsen annak maradandó képe, mert teste sincsen. Nem hat az emlékezet által! Ujból és újból meg kell, hogy szólaljon s visszhangozzék, mert csak ekkor van hatása, olyan, mely bejárja szived, kedélyvilágod legtitkosabb zugát is.

Ha nem látod többé a szint: a vonalat, legalább az alakok szépségét valahogyan megmagyarázza neked a finom tapintás; de a hangról, a szó szépségéről csak a hallás nyújthat fogalmat; semmi részét semmi érzék nem közelítheti meg, egyedül csak a hallás.

Ez a veszteség mélyen hat, mert az érzék teljes halála.

A különbség rá van írva a boldogtalanok arczára. A vakok arczvonása lágy, a süketeké kemény; a vak szelid, könnyen lemondó; a süket boldogtalan, ingerült; a vak keresi, a süket kerüli az emberek társaságát.

Ott Milton, — itt Beethoven.

Nekem van fogalmam arról, a mi a hangok nagymestere lelkében dülhatott. Az igaz, hogy a fogalom csak megközelítő, mert azoknak a hangoknak a világa, a melyeket szerettem, szerény világ volt. Nem is azért vettem be a lelkembe, hogy symphoniákká alakítsam, szóljak a szívekhez, ostromoljam az eget, fessek vele az érzelmek, a szenvedélyek, a szerelem és fájdalom hol lelket emelő, hol lesújtó nagy mindenségét. Oh nem! én csak szívembe vettem azokat a hangokat, a magam gyönyörűségére; kincsnak tartogattam, biztos, drága kincsnak, a melyet nem rabolhat el onnan senki sem, — kedélyem úgy csüngött e kincsen, mint az anya édes emlőjén a gyermek.

És mégis eljött egy szörnyeteg, mely e kincsbe belévágta förtelmes körmeit. Orozva támadott, mint

az Anakonda,¹ lassú halálra ítelt s azt izról-izre végrehajtja rajtad, kérlelhetetlen egymásutánban.

Lassan, lassan hallgatag lesz körülötted minden. Látod madárbarátodat, kinek éneke örömed volt, azt is látod, hogy szól, mert hiszen a csőre nyílik, a piczi begyecske csak úgy liheg — — és semmi hang! Összerezzensz, az ijedelemtől eláll a szíved, az a kincstár, szemed mered s elfog egy iszonyatos kín.

Tudom mi az — és mégis élek. Daczosan veszkekszem a sorssal, noha már érzem, hogy letipor, nincs menekülés. A természet édes szava haldoklik nekem, szerény világom némává lesz, a gyűjtött kincs holt kincscsé változik.

— — — — —
Hol is kerített hatalmába az a kegyetlen szörny?

Egy dühös zivatar volt az, a mely egyszer a Kis-Tátra egyik csúcsára leszegzett. A Magas-Tátráról kerekedett föl s egy ködlavinát gördített felém, utóbb reám; ezzel leszegezett s aztán kezdődött a hajrá, csúcsról-csúcsra.

A mennyi vadvihar, havas, jeges fürgeteg csak kifért a haragvó természet torkán, az fékevesztett rohamban nyargalt csúcsról-csúcsra, nekivágott mindeknek, a fejemnek is.

A törpefenyő szijjas galyjai egészen lelapultak; az erika, a rhododendron-üstökök mintha összebújtak volna ijedtökben. Nekem állnom kellett. Nehány percz múlva már csontig fáztam s a negyedik órában, a melyben még mindig ott küzködtem, mintha már a szívig is elhatott volna a dermesztő hideg. A köd egy lépésnyire sem bocsátott.

Hiába melegedtem azután fel a tót kunyhó kandallótüzénél: éreztem, hogy annak az öt órának keservesen megadom az árát, a szörnyeteg belém-vágta irgalmatlan kezét.

— — — — —
És megtörtént, hogy egy szép tavaszi napon az Alföld rónáján kóvályogva, csak látom a pacsirtát, mint emelkedik az égbolt felé. De mi az? A madár

¹ Ez az óriáskigyó egy kisebb faja, mely kiválóan vízben él.

éneke hibás! Lehetséges-e? Nem És mégis hibás, mert úgy ismertem én azt, hogy még emberi szóba is tudtam foglalni, így is tudtam kifejezni, értettem, mit mond. Hiszen az mindig így hangzott:

Oh te dicső, dicső
Kikelet, kikelet!
Kivirít, kivirít
A virág, a virág,
Mind! ¹

És most ez a madár csak így szól:

— di — di —
Ki — ki — —
Ki — ki — —
— vi — — vi —
Mind!

Óh, az a pacsirta nem feledte dalát, nem hibázott, hanem megérkezett a percz, hogy egy kínos tudatra ébredjek. Hallásom csökkent. Megadtam a tátrai viharnek az árát.

Jaj pedig, beh szerettem én egyetlen hűségre semnek, a nagy természetnek hangját lesni! Azt a kedves hangot, mely sohasem hazudik, sohasem csal! Mi mindent mesélt az nekem, mily szeretettel és türelemmel tanított az engem!

Ne halljam én többé a kis Sylvia édes szerelmi vallomását, a mint azt a kökényesben kedves élet-párjának eldalolja? Hiszen én még nem is tudtam mindent, a mit mondott és szerettem volna mindent kitudni, a mi a piczi szívben lüktet.

A fülemile dalából már csak töredéket halljak?

A hullámzó nádas víg gunyolója már ne mosolyogtasson meg az ő lármájával:

¹ Nincsen nyelv, a mely találóbban festené a pacsirta dalát, mint festi a magyar. A „dicső — kikelet — kivirít — a virág — mind“ kellően hangsúlyozva, teljesen találnak a pacsirtadal hang-
eséseirez.
H. O.

Kárrekarekit-kárrekere kit —
Tórrretoretore-tórrretoretore —
Kej-kej-kej vit-vit-vit!¹

A rétek zenevilága ezentul elnémuljon? Ne halljam az Oecanthus pirregését, a tücskök harci és szerelmi nótáit?

Én tudom, mi a veszteség, tudom, mi dúlhatott Beethovenben. Ezentúl nekem is lesz a sorsom, hogy kínosan hánykolódjam, remetévé legyek, a mikor minden csepp vérem az élethez vonz.

Bizony, keserves egy állapot!

Vajjon elbirom-e a tudatot, hogy nekem hiába énekel a mezők pacsirtája — nemcsak, de még a népszínházé, Soldosné is?

Gonosz órában írom le a kérdést — — nem felelek.

¹ A rigó zenér (*Calamodyta turdoides*) elég hibásan „nádi veréb.”
H. O.

A végpusztulás réme.

(Miskolcz, Eger, Diósgyőr s a Bükk-hegység falvainak sorsa.)

Ugy látszik, hogy 1878. évi augusztus hó utolsó napjaiban egész Közép-Európában bekövetkezett egyike azoknak a végzetes meteorológiai forradalmaknak, a melyeknek előjele a tikkasztó hőség, a levegőnyomás rendkívüli ingadozása, mely utóbbit a légsulymérőn a higanyoszlop alászállása jelez.

Ilyenkor minthā találkozót rendeznének a vizek fúriái az egyes hegylánczok vihargyűjtő csúcsain, hogy felgyülekezve, víztömegeiket, villámos fegyvertáiraikat rázúdítsák a vidékekre s rombolást víve, halált osztva, végigszáguldjanak völgyön és halmon, mindaddig, míg egész dühöket ki nem adták.

Ez elemi forradalmak hatalma irtóztató. A gondolkozó embernek fogalmat adnak kettőről: azokról a katakluzmákról (= áradat), a melyek a földkéreg felületét átalakítva, oly rétegeket alkotnak meg, a melyeket a tudomány „földtani rétegeknek“ nevez, a melyek azonban, igazában, egész életkorszakok temetkező helyei, — és fogalmat nyujtanak arról a gyöngeségről, tehetetlenségről, mely az embernek az elemi forradalmakkal szemközt osztályrésze, egyszersmind végzete is.

E forradalmak épen úgy söprik le a „természet urának“ büszke fészkeit, mint a szerény hangyabolyt; elnyelik őt magát szerénységével, hiúságával, — emberszeretetével vagy durva hatalmaskodásával együtt épen úgy, mint a legparányibb lényt, melynek se szerénysége, se hiúsága, se magasabb érte-

lebenben vett szeretete, se öntudatos hatalmi vágya, agyréme nincsen, — mely mindössze a szervezete törvényszerűségéből folyó munkát végzi a természet nagy háztartásában.

Egyetlenegy roham s e forradalom megsemmisítette századoknak századokra tervezett munkáját — a ki túléli, az az első percekben, kábulva áll meg a romok fölött, tökéletesen elveszti felsőbbségének tudatát, nem gondolkozik, testében csak azok az életfolyamatok működnek, a melyek az öntudatnak, az akaratnak hatalma nem terjed ki. Ilyenkor az ember épen csak ember; letett mindenről, mert megérezte az elemi hatalom karjának súlyát.

Be sok ily pusztá emberré lett ember van azokon a boldogtalan tájakon, melyeken az említett augusztus hó utolsó éjszakáján nekivadult fürgeteg végigszánguldott, rombolva irtott!

Nem lehet meghatározni az utat, a melyet a végzetes felhőtömeg követett; meg lehet, hogy valahol az ungi rengetegekből gyülekezett; annyi bizonyosnak látszik, hogy északkeletről délnyugatra törtetett, keresztbe vette a Hegyalját, hogy két, már amúgy is eléggé boldogtalan várost, Tályát és Mádot, a végnyomorba taszítson; innen áthömpölygött a Bükk-hegységre, melynek máskor oly kies, ma olyannyira sujtott völgyeit szintén keresztelte, előbb végpusztulást víve Miskolcznak; utóbb e hegység zivatarcsúcsára, a Kőhátra hágott, hogy Egernek zúdítsa a veszedelmet s végre valahol a róna szélén oszsa ki dühe utolsó csapásait.

A boldogtalan vidékekről jövő első jajkiáltásokat, a melyeket a villámszikra hozott el hozzánk, mindenki túlzottaknak tartotta, mert hát lélektani tény az, hogy a sujtott ember a csapás súlya alatt mindent sötétebb színben lát. Ámde a kiáltások mind rémesebbek lettek s az emberi áldozatok száma másra tanított. — A kinek e tájakon vérei, szeretetei voltak, azt elfogta az aggodalom, mely kínossá vált, mert a tudakozódásokra nem jött felelet.

Magamnak is vannak Miskolczon szeretetteim, a kikről az sem tudott hirt mondani, a ki a rémes

éjt ott töltötte s életveszélyben forgott: (Vadnai Károly) s így odavitt az aggodalom, meg az is, hogy a valóval színről-szinre megismerkedjem.

Közvetlenül elutazásom előtt megtudtam, hogy az enyéimnek semmi bajuk s így eleve is elhatároztam, hogy mindenekelőtt be fogom járni az egész vonalat, a melyen a felhőszakadás víztömege végigrombolt

Milyen látvány volt ez!

A vasuti állomástól kezdve az egészen leapadt, de zavarosvízű Szinva patak mellett és folyása ellenében haladva, már a tengeriföldek mutatták az ár sodrát; a növény szárak lefektetve, beiszapolva, szennyes szalmacsóvákkal eléktelenítve; a föld merő kavics. Az első tárgy, a melyre akadtam, egy rácsos gyermekágy volt, olyan, a milyen jobbmódú gazdák házában a nagyobb gyermekek nyugvóhelye szokott lenni. Azután elértem azt a vasutvonalat, mely Gömör felé visz s azt a völgytorkolatot, a melyben Miskolcz oly kieszen fekszik, egészen átfogja. A töltést s kavicsait elsodorta a víz, a sineket a talpfákkal együtt messze besodorta a földekbe. A töltés maradványa némi gátat képezett, melyen végigfutott az első barrikád. Mintegy 400 méternyi hosszúságban egymásra torlódva s egymásba ékelve hevert ott gerenda, hordó, taposó kád, viskó, a polgári és úri ház butorzata, kerék, ágy, ágynemű, házfedél, ketréc — beiszapolva, összevisszatördelve; egy valószínű khaosz.

Innen merő iszapban haladva elértem a Belegrádot, azt a városrészt, mely már a síkba esik s a legszegényebb osztály otthona.

Azok a szegény, melegfedelű, tapasztott és vályogházikók! — Mi lett belőlük?

Helyen-közön csak a tördelt czölöpök jelölik a viskó helyét; falát iszappá oldotta fel a víz, szalmafedelét szálakra tépte s szertehordta a rónába. A megmaradt szegények ott száríttatták sáros rongyait, voltaképen azokat, a melyeket az ár ki tudja, honnan hozott és oda letett!

Úgy a mint beljebb hatoltam s tekintélyesebb épületeket értem, a romok mind borzasztóabbakká lettek. Kettészakított, kidült oldalú házak, kivájt út, telehordva gyökereikből kiforgatott, megtépett nagy füzekkel; kerítésrészletek, háztetők lépten-nyomon akadályozták a haladást. Így jutottam el a Forgó-hídig, melynek csak az alap-vaslemezei maradtak meg. A híd egyik sarkán állott kereskedés helyiségének oldalfala bedőlt az árba s a víz az egész kereskedést nyomtalanul elhordta.

S e vonalon az alvégtől a felvéig, tehát jó mérföldnyire haladva, ilyenek és még rémesebbek táruultak a szem elé.

A legborzasztóbbak azonban a malomtájak, legfőképen a városmalom melletti rész. Itt a víz nemcsak sodró, hanem robbantó hatalommal dúlt. A patak medrét a megfontolás nélkül való építkezés itt összeszorította, a hajtókereknek valóságos torlaszt alkottak. A rohanó ár tömege itt nem birt áttódulni s mi több, a felvégtől elragadott tárgyak itt fönnakadtak s oly torlaszt emeltek, melynél borzasztóbbat az ördögi képzelet sem tudna festeni. E torlasz toronymagasságra ékelődött - zsúfolódott. Gerenda, háztető, több mint kétszáz hordó, kád, bútor elállotta a víz útját; a kisebb közöket emberi testek, házi állatok hullái töltötték ki. Az ár földagadt s jobbra-balra valóságos robbantó erővel dühöngött. Kicsapott az oldalközön — a takarékpénztár épülete mellett s a színház alatt — a piacra. A balsoron ölnyi medret szakított a trachytburkolatba, meztelenre vája a nagy házak alapfalait, mind a két soron valamennyi kereskedőt koldussá tette.

Másfelől nekirohant az izr. népiskolának, hol színig töltötte meg a helyiségeket; a legszilárdabb falakat ledöntötte s tova hordta; e soron történtek azok az iszonyatos drámák, a melyektől visszaretten az író tollá s a festő ecsete egyaránt, mert leírhatatlanok s lefesthetetlenek.

A szegény G. családjával az asztalra ugrik; — a víz nőttön-nő!... Ő felugrik az egyik szekrényre, neje két gyermekével a másikra — a víz folyton

nő!! Végre a víz színe s a plafond között egy arasznyi a tér — elég arra, hogy az ember feje elférhessen — ekkor az ár kavarogni kezd s felborítja a szekrényt, a melyen az asszony gyermekeivel áll s a boldogtalan férfi végignézi szereteteinek haláltusáját! Mire a víz leapad, lassan kijönnek az emberek — kihajnalodik — számba veszik egymást,

Végre betekintenek G. ablakán.

A boldogtalan ember még most is ott ül összekuporodva a szekrény tetején s meredt szemeit reá szegzi a padolatra, hol minden, a mit szeretett, egy szörnyű haláltusa által eltorzított rémcsoportban fekszik!

— — — — —
— — — — —

De minek ezt folytatni?! Mit részletezzük azokat az iszonyatos jeleneteket, miként sodorja el az ár a kis gyermeket, mint öleli ez át görcsösen az ablak rácsozatát — az anya kinyújtja feléje karját — ekkor reájuk szakad a ház s a midőn a vizek elfolynak, ott függ a rácson a holt gyermek s a romok közül a halálban is feléje nyúlik az a szerető, féltő anyai kar!

* * *

A Pecze-árok kanyargó során végig hatolva, mindenütt a pusztulás képével találkozunk. Itt megtudjuk, hogy az öldöklő vizek egymásután áradtak; előbb a Pecze, utóbb a Szinva, hogy tehát a felhőszakadás a mondott irányt követte.

* * *

Mit mondjak az emberekről? Ez egy végtelen bús, öldöklő kép.

Itt fásultság, ott lemondás, amott kétségbeesés. Vigasztalanság mindenütt.

Legtöbbje olyan ruhában, melyet a többi menekültek szeretete nyújtott, ott áll a háza helyén. S még boldog, a ki legalább romjaiba vonulhat. Soknak ilyen sincs!

Némelyek nem is hallják a szót; mások azzal a bizonyos mosolylyal, azzal a bizonyos kézmozdulattal fogadnak, melytől elszorul az ember szíve, mely mindent elmond; aztán a nyakadba borulnak és sírnak, sírnak keservesen.

Mert hát az az iszonyat úgy tört reájuk, hogy tehetetlenekké váltak; nem küzdhettek. Mi is ehhez képest a tűzvész, a lassú áradás? Az ember menthet a mennyit-annyit, megfeszített erővel sokat kicsikar a vész karmai közül, elkészül s megnyugszik abban a tudatban, hogy mindent megtett, a mi csak telt tőle.

De itt, a vak sötétségben, püsztán csak élet-ösztönére szorítva hánykódni s rövid pár óra múlva mindenét veszve látni, a nélkül, hogy tudná, hogyan veszett el? mi is történhetett? — ennek megrendítő a hatása!

Kivesztek családok; de ki tudná hány? Több mint ötven embert temettek, kit senki sem siratott, mert fel sem ismerhette, — ezek között ki tudja hány volt olyan, a kit isten tudja, az ország melyik távoleső részében siratnák majdan övéi, ha nem várják a bizonytalanság kínjai közt életök fogytáig.

Bú és nyomor lakozik a két patak partján.

Az egyiknek orvosa az idő, a másiké a felebaráti szeretet.

Szeged — a milyen volt.

Vajjon megírhatom-e még valaha azt a czímet: Szeged a milyenné lett?!

Ez a kérdés százszor is megfordult fejemben ama gyászos éj óta, a melyre egy iszonyatos reggel virradt.

A megsemmisülés rémséges tökéletessége, melynek hű, igaz képét sem élő szó, sem toll, sem ecset visszaadni nem képes, mely előtt a legmerészebb képzelet is szárnyaszegett madárként hull alá, kifacsarta a menekülőkből a szót: „soha sem térünk többé vissza!”

S az ember a csapás óriási súlyának közvetlenül behatása alatt hitet, reményt veszítve, első pillanatban elhitte, hogy úgy lesz!

Pusztaszer népe elszéled, világgá megyen; a honalkotó ősök telepei felett majd sírhat a rónák szele, üvölthet a puszták vihara, hogy belefáradva, tért adjon a délibábok csalfa, foszló játékának.

A nyom nélkül elsodort házitűzhely helyén, hol egy nemzedék a másiknak adta át örökbe a rőmlatlan, tiszta magyar erkölcsöt, a magyarság igaz magyarságát, felüti magát a fakó gyeperajta majd a katangkóró, bogáncs folytatja nemzedékről-nemzedékre az elgazosodást; — buján tenyészhet, mert hiszen az eltemetett boldogságból szívhatja életnedveit!

Szörnyű, szörnyű kép ez!

Azt kérdik: milyen lehetett Szeged képe ama rettentő reggelen?

Oly hullámsírba volt temetve, melynek szélei összeforrtak a látóhatárral s a mi itt-ott szigetként

e sírból kiállott, az tanyája volt a hitet, reményt, gondolatot vesztett kétségbeesésnek; bizony ilyennek, mert azok az édes otthonok, a szó legridegebb értelmében megsemmisültek, a meleg vályogos, vert földfalak iszappá oszolva, ott kanyarogtak a szennyes árban.

Ilyen volt a képe!

A haragvó föld rengése által halomra döntött Lisszabonnak ott helyt heverték a romjai, — Szeged „romjai“ ki tudja hol, talán a Dunatorkolatok deltájában rakodnak majd le zátonynak! Pompéjit, Herculanumot századok múlva kiásta az emberiség kutató szelleme a Vezuv hamurétegeiből, ráismerhetett letűnt korszakok, szétfoslott birodalmak népe otthonára; — Szeged volt, a bős áradat elnyelte, parányokra szedte szét, — nyoma iszap, ezt megszáráthatja az alföldi nap heve s az így megalkotott kérget meghasogathatja kénye-kedve szerint.

„Soha sem térünk többé vissza!“ Rettentő egy mondás ez, — szerencsére csak a csapás közvetlen súlya szorítja ki szívből-szájból, — mert valóban nem igaz!

Lisszabon ugyanott épült fel újra, a hol romba dőlt; ugyanazon a kérgen, mely alá Pompeji temetkezett, a Vezuv izzó torka szélén, ismét otthonokat teremtett az utód; — és ama szegény svájci falvak jó népe, melynek otthonát már csak e század folyamában is kétszer-háromszor rombolta szét a lavinák zúzó ereje, egy tapodtat sem távozott a végzetes lejtők alól, tulajdon arra a helyre építi újra viskóit, a hol már annyiszor elpusztultak!

Ki a megmondhatója, hogy mi az, a mi oly ellenállhatatlanul vonzza vissza az embert ahhoz a helyhez, a melyen bölcsője ringott, még akkor is, ha azt az elemek könyörtelen hatalma hitvány röggé változtatta, — ha e hatalom még folyvást fenyegeti is?

Az egész élet öröme, bújja, emléke ezer gyökérszálat bocsát abba az anyaföldre; nem veti azt ki onnan a föld rengése, nem öli el a tűzokádó hamva, lávája; nem mossa ki azt onnan semmi áradat;

visszaédesgeti az embert a szeretet emléke s a kalau-
zok kalauza: a jobb jövő reménye.

Erősen is hiszem, hogy most is úgy lesz az s
a mi Vasárnapi Újságunk, mely a szörnyű csapást
regisztrálja,¹ még a most élő nemzedéknek elmond-
hatja majd: milyenné lett Szeged, hű népe erős
akaratából — a drágán, igen drágán megvásárolt
tapasztalás útmutatása mellett.

* * *

Minden embernek, már t. i. olyannak, a ki itt-
ott csak kimozdul a fészkeből, hogy lásson s tapasztal-
jon, — van egy-két olyan városa, a melyet nem
tud megszeretni, a melybe nem igen tér vissza; de
van olyan városa is, a melyet rögtön megkedvel s
valahányszor útra kél, ha kerülővel is, mindig szí-
vesen fölkeresi; örömmel látja ismét, gyönyörködik
benne; — úgy fejezzük ki azt, hogy otthonosan érzi
magát benne.

Nekem Szeged ilyen kedves városom volt. Nem
volt nekem ott „kompániám“, nem húzott nekem
ott a cigány soha. Egy igazi barátom, annak jó
családja, az volt a tanyám; a város maga az ő
házaival, házikóival, viskóival, hoteljeivel, kurta
kocsmáival, folyamával, legkivált pedig pezsgő nép-
életével — ez, ezeknek szemlélése volt az én mulat-
ságom, melylyel soha sem tudtam betelni, mert az
egész, minden ízében oly tösgyökeresen magyar volt,
e mellett még oly sajátsággal is birt, mely bizonyos
mértékben megkülönböztette az Alföld nagy, túl-
nyomóan földművelő városaitól és ez különös érde-
kességet kölcsönzött neki.

Nem volt itt az a dübörgés, tolongás, nehéz
levegő, az épületeknek uralkodása a szabadon hagyott
tér felett, a mint ezt nyugaton már félannyi lakos-
ságú városokban is megérezzük; itt minden szélesre,
hosszúra volt eresztve úgy, hogy a rengeteg piac

¹ E leírások a „Vasárnapi Újság“ 18-ik évfolyamában jelen-
tek meg.

egyik szélére épített néhány divatos, palotaszerű ház a tér túlsó széléről tekintve, szinte szerénynek tűnt fel. Minden a rónához volt alkalmazva, — ehhez és az alföldi magyar ember természetéhez, mely a legparányibb viskó mellett is tágas tért kíván, hogy beérhesse vele az a magyar szem, mely a mióta csak lát, mindig szabadon kalandozhatott végig és kereken a rónán és látóhatáron.

Szeged főtere még a legközönségesebb hétköznapi reggelén is ép annyira sajátos, mint étellel teljes képpel örvendeztette meg a szemlélőt, mert oly sokaság végezte ott a vásárt, hogy azon a rengeteg téren is uralkodott, azt szinte megtöltötte.

A mire a magyar konyhának csak szüksége lehet, az itt mind, szinte végtelen sorokban, nagyhalmazokban volt ki s felrakva s a mi még a nagyvárosi embernek is legott feltűnt, az a tisztaság volt, a mely az eladók s vevők ruházatában s az árúknál uralkodott.

Kevés magyar város fehérsége oly, — mondhatni — finnyássáig rátartós a ház falának fehérségére, a ruházat mocsoktalanságára, mint a szegedi. Most, ki tudja, mikor mosogathat megint magára, mikor meszelgethet itt ismét saját házatáján!

A halaspiacz sajátos négylábú ládáival, a melyekben a drága kecségétől kezdve le a silány keszegig a kanyargó Tisza minden ehető hala kapható volt, s a karcsú ollós rák csak úgy nyüzsgött benne, — külön volt, közelebb a folyóhoz; a karfák által körülfogott minden nagy négyszögben más-más cikkek voltak kirakva. A hol paprikát árultak, ennek vörös színe uralkodott mindeneken, a hol zöltséget, ott zöld volt minden; a cserépedény egy kis versenytérnek is beillő darabot borított; a hentesek, mészárosok, szappanosok sátrai szemközti sorokban utcaszámra állottak; a kendős zsidóság, a patyolatosok gyékényei hosszú sorokban nyúltak el — és az adóvevő nem volt „úri“ nép, hanem alföldi magyarság az, a melyet a vagyonosság nem bír arra, hogy ruhát cseréljen s kezébörét „kímélje“.

Dolgos, szerző egy nép, ezt az első pillantás megmondta a nézőnek. Nem az a szemlélődő, szó-fukar népség volt ez, a milyenre az Alföldön többnyire bukkanunk; a szegedi nép élénk mozgású, élénk szemjárású, vidám nép, mely könnyen eresztí a szót; az okosság, néha épen a fűrfangosság kicsilán belőle. Ezért is volt azután Szeged a tiszta magyar városok között iparban, kereskedésben az első; nem kellett azt biztatni, hogy a korral haladjon, vegye be mindazt, a mit a haladás nekivalót hozott.

Olyan vasárnapi templomjárás a legérdekesebb látványok közé tartozott. Az ünneplő női mentéken nem volt se bárány, se rókatorok, szövétét nem szolgáltatta a házi ipar rozoga szövőszéke, az bizony néha francia kék bársony volt hattyúprémmel, de aztán mégis magyarszású. Egyáltalában, kivált a női viseletben a házi iparnak alig volt még nyoma, s ezt az ember hajlandó lett volna „sajnálattal tapasztalni“, mert a házi ipart a gazdagodás eszközének tekinti. De megszűnt a sajnálkozás, mihelyt az ember e nép foglalkozását látta.

A midőn Bakay barátom kötélgyárát gőzerőre rendezte be s beállította a legujabb szerkezetű angol fonógépet, a szegedi leányok pár hét alatt úgy eltanulták a behozott szász fonómester fogásait, a gépen való fonás minden csinját-binját, hogy a fonómester elmehetett. S így volt ez mindennel. A szegedi halászleány hálókötése nem volt az a lassú kötözgetés, hanem valóban úgy ment, hogy az ember alig győzte a szemével követni. Ha paprikát termesztettek, úgy ez mázsákra ment; ha szalonnáról volt szó, csak úgy hajlott alatta a padlás deszkázata. És ha tudtak termesztetni, termelni, el is tudták adni.

Messze földön megvoltak az összeköttetések, mert megvolt ott a kereskedelmi szellem is.

Igy aztán megértette az ember, hogy ez a nép nem ér reá a házi iparra, elfoglalta a nagyobb, a jövedelmezőbb munka.

Vasárnaponként azután kijárogatott az ő „Makos“ erdejébe mulatni, hogy hétfőn ismét jó kedvvel a munka után lásson.

Azokban a kis házakban, a melyek csak egy „szemmel“ néztek az utczára, de annál többel az udvarra, tisztességes bútorzat volt, s ez még a legkisebbikben is azt mondta a szemlélőnek, hogy ez itt az emberek módjában van.

És azután a Tisza! A hajóhídról éjszakra-délre tekintve a legszebb parti képek egyike gyönyörködtette a szemet. Tutajsorok megrakva deszkával, lécczel, zsindelylyel, karóval; felkunkorított orrú, behajlott hátú gabnaszállító hajók váltakozva modern gőzhajóval s a hozzátartozó vontatókkal; a folytonosan jövőmenő ladikok, csónakok, életvesztők; a partok hosszában felakgatott halászeszközök, hálók — az ott füstölgő gyári kémények váltakozva tárházakkal, házsorokkal, kertekkel, ligetekkel — gyönyörű egy kép volt az!

A legfőbb pedig az, hogy mindenfelé magyar szó hangzott, az a jóízű „szögedi“, mely oly kényesen megrakja a sok e betűs szót az ő betűvel s oly könnyen ereszti a csintalanságot, tréfásmondást — de a komolyat is

E városra s életére tekintgetett alá a városház és sok templom sugártornya; a régi vár, mely az emberektől nyüzsgő vásártérre, a Tiszára s a falai árnyékában terjengő sétátérre nézett, melyben a róna karvajai sóhajtoztak, unatkoztak, szinte idegen-szerűnek tűnt fel komorságával az élettől duzzadozó színekben oly gazdag alföldi városi kép közepében.

Ez a város előre nézett, öntudatosan előre törekedett. Tudta, mi a népoktatás, mi az ipar, kereskedés, szorgalom, takarékoság; — jó fiának szobrot emelt¹ s a midőn országos czímen iparkiadállítást hirdetett, országossá is tudta azt tenni. Emporium² volt a szó igaz értelmében nemcsak vidékére, hanem az ország s a külföld forgalmára nézve is.

De — fájdalom — már csak volt! mert:

Félrevert harangok zúgása . . .

„Jön az árviz, jön az árviz!“ hangzék
S tengert láttam, a hogy kitekinték.

¹ Dugonics Andrásnak. — ² A kereskedelem főhelye.

Mint az örült, ki letépte lánczát,
Vágtatott a Tisza a rónán át,
Zúgva, bőgve törte át a gátot,
El akarta nyelni a világot.

(Petőfi S.)

Bizony el is nyelte Szeged világát — betemette
hullámba, iszapba, nagy részét örökre!

De mondom, erősen hiszem, hogy a szegedi nép
akarata az országeával egyesülve, kiragadja a kira-
gadhatót az örült vizek torkából s az enyészet
helyén új életet teremt. Ugy legyen!

TARTALOM.

	Lap		Lap
Adriai képek.		A fülemüle utazása	60
I. A tenger	1	A Fitisz madár története.	
II. Az adriai néptypus	9	(Margitszigeti ötlet.)	85
III. A sziklatenger	12	A barátka madár története.	
IV. Siesta Zárában	16	(Az ő bársonyos cziczájá-	
V. A tenger színén	18	nak meséli Hajas bácsi.)	91
VI. Az olajfák alatt	23	„Apró madarak hagymával“	97
VII. A bóra	24	A diphteritis	103
Nürnberg	27	Az én édes anyám	110
A fenyvesből	38	Hallgatag világ	119
Apró világ, szerény ház. (A		A végpusztulás réme. (Mis-	
tél alvó életéből.)	42	kolcz, Eger, Diósgyőr s a	
Havasi dráma	48	Bükk-hegység falvainak	
A madár „társaságból“	51	sorsa.)	124
Az első hír. (Margitszigeti		Szeged — a milyen volt	130
ötlet.)	55		

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Méhner Vilmos kiadásai.

Vörösmarty M. összes munkái. Díszkiadás nyolcz kötetben. A költő arcképével, és életrajzával Gyulai Páltól. Ára füzve 40 kor. Pompás díszkötésben 60 kor. — Vörösmarty összes munkái 57 füzetben is kapható és egy-egy füzet ára 70 fillér.

Vörösmarty M. összes kisebb, elbeszélő, drámai költeményei és epigrammai. Hat kötetben, kis 8-adrétű kiadás. A költő arcképével és életrajzával. Ára igen díszes angol vászonkötésben 24 kor.

Vörösmarty: Zalán futása. Díszkiadás 12 képpel rajzolta Gyulai L. Ára füzve 2 kor., díszkötésben aranymetszéssel 3 kor. 20 fillér.

Vörösmarty: Lyrai költeményei. 2 kötet. A költő arcképével és életrajzával. Ára füzve 4 kor. 80 fillér, pompás díszkötésben 8 kor. 40 fillér.

Vörösmarty: Epikai költeményei. 2 kötet. Ára pompás díszkötésben, aranymetszéssel 8 kor.

Tompa Mihály összes költeményei, nagy díszkiadás, 4 kötetben. A költő arcképével és életrajzával Szász Károlytól. Sajtó alá rendezte Léva József. Ára füzve 20 kor. Pompás díszkötésben 30 kor. — Tompa költeményei 27 füzetben is kapható és egy-egy füzet ára 70 fillér.

Tompa Mihály összes költeményei, 16-odrét, 4 kötetben — a virág-regékkel együtt — a költő arcképével és életrajzával, pompás díszkötésben aranymetszéssel. Ára 20 kor

Tompa Mihály összes költeményei, 4 kötet, kis 8-adrét, teljes kiadás a költő arcképével és életrajzával. Ára angol vászonkötésben 12 kor.

Garay János összes munkái. Díszkiadás öt kötetben. A költő arcképével és életrajzával. Ára füzve 20 kor., pompás díszkötésben 32 kor — Garay összes művei 35 füzetben is kapható, egy-egy füzet ára 70 fillér

Költők Lugasa az újabb magyar költészet termékeinek képekkel díszített gyűjteménye. Száz művészi kivitelű és gyönyörű illusztrációval és aquarell czimképpel.

Ára pompás díszkötésben, aranymetszéssel 8 kor.

Költők Lugasa. Ugyanazon tartalommal és illusztrációkkal mint a díszkiadásé. Díszes kötésben (aranymetszés nélkül). Ára 4 kor. 80 fillér.

Rózsák könyve hazai és külföldi írók műveiből. — Tizenkét színezett rózsaképpel. Összeállította G. Büttner Julia.

Ára pompás díszkötésben aranymetszéssel 10 kor.

Anyák könyve. Nélkülözhetetlen kalauz minden családanyának. Ára díszkötésben 4 kor., díszkiadás aranymetszéssel 6 kor.

Hatszáz (713) Magyar Nemzeti Dal, szávművek és dalok gyűjteménye. Ára angol vászonkötésben 2 kor., aranyozott díszkötésben 3 kor., dúsan aranyozott díszkötéssel, aranymetszéssel 4 kor.

Jakab Ödön összes költeményei. „Hangok az ifjúságból.” Lyrai és elbeszélő költemények. Ára füzve 3 kor. 20 fillér, pompás díszkötésben aranymetszéssel 5 kor. 60 fillér.

Budapest, Nagy Sándor könyvnyomdájából. (IV., Papnövelde-utca 8.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

